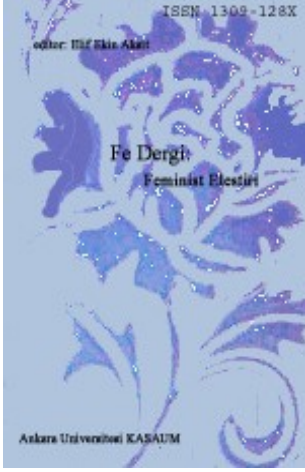

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 11, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Son Dönem Hollywood Sinemasında Anne Temsilleri

Gül Yaşartürk

Yazı Gönderim Tarihi 13/7/2019
Yazı Kabul Tarihi: 25/11/2019
Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 25/12/2019

Bu makaleyi alıntılar için: Gül Yaşartürk “Son Dönem Hollywood Sinemasında Anne Temsilleri“ *Fe Dergi* 11, no. 2 (2019), 1-13.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/22_1.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Son Dönem Hollywood Sinemasında Anne Temsilleri*
Gül Yaşartürk *

Hollywood sinemasında anne temsilleri özellikle Stella Dallas (1939), A Woman Under the Influence (1974) ve Kramer vs Kramer (1979) filmlerinde karşımıza çıkan belli kalıplara sıkışmıştır. Hollywood sineması patriyarkal mitleri ebedileştirmektedir ve Batı kültürünün anne temsillerini iyi anne, kötü anne, kahraman anne ve zayıf anne olmak üzere dört genel kategori altında başlıklandırmak mümkündür. Çalışmada, 2017 ve 2018 yıllarında çekilmiş The Florida Project, Lady Bird, Three Billboards Outside Ebbing Missouri ve Tully anne karakterler aynı zamanda baş karakter olarak da konumlandıkları için örneklem olarak seçilmiştir. Seçilen filmler, Hollywood filmlerinde anne temsillerinin sıkıştığı kategorileri aşmışlardır, anne karakterlerine aynı zamanda özne değil bireyler olarak bakmışlardır sorusundan hareketle analiz edileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Hollywood Sineması, anne temsilleri, annelik, matrofobi, feminist teori

Representations of the Mother in Contemporary Hollywood Cinema

Representations of the mother are trapped into certain patterns which we come across particularly in the movies Stella Dallas (1939), A Woman Under the Influence (1974) and Kramer vs Kramer (1979). Hollywood cinema has been perpetuate patriarchal myths and it is possible to sort the representations of the mother under four categories: the good mother, the bad mother, the heroine mother and the silly mother. In this paper The Florida Project, Lady Bird, Three Billboards Outside Ebbing Missouri and Tully all of which have been released between 2017 and 2018, are selected because mother characters are at the center of the narration. Selected films will be analyzed with the aim of responding the question of whether the Hollywood movies can or cannot outgrow the categories of mother representations they are squeezed into and can or cannot look upon the mother characters as feminine individual subjects at the same time.

Keywords: Hollywood Cinema, mother representations, motherhood, matrophobia, feminist theory

Giriş

ABD’de kadınlar 1920 yılında oy kullanma hakkını kazanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sırasında erkeklerin çoğu savaşa katıldığı için kadınlar iş gücüne dahil olmuşlardır. Ancak savaşın bitimiyle birlikte kadınlar işten çıkarılmış, işleri savaştan dönen erkeklerle verilmiştir. 1950’li yıllarda ev kadını ve anne olmak kadınlığın en önemli değerleri arasında yer alır. Ev kadınlarının mutlu, kariyerine odaklanmış kadınların ise mutsuz kadınlar oldukları genel geçer bir doğru olarak kabul edilir. Betty Friedan 1957’de Amerikan banliyösünde yaşayan kadınlar arasında bir anket çalışması yapar. Anket sorularına verilen yanıtlarda kadınların eş ve anne rolünden tatminsizlik duydukları ortaya çıkar. Kadınlar; “işe yaramazlık, önemsizlik duygusu ve can sıkıntısı içindeydiler. Çoğu bu durumun kendi suçları ve nevroitik durumlarından ibaret olduğunu düşünüyordu” (Yetener 2019). Friedan, gözlemleri doğrultusunda 1963 yılında *Kadınlığın Gizemi* kitabını yayımlar. Evli kadınların anlamsızlık ve mutsuzluk hissiyatını “adı konulmamış sorun” olarak tanımlar (Stark 2019,8). Kadınların; geleneksel kabuller çerçevesinde kendilerinden beklenenler ve kullanmalarına fırsat verilmeyen entelektüel kapasiteleri arasında büyük bir uçurum vardır. Bu uçurum kadınların mutsuzluklarının asıl sebebidir. 1960’lı yıllar, ABD’de Vietnam savaşına karşı verilen mücadele tarafından belirlenen bir döneme işaret eder. Vietnam savaşı protestosu siyahların, öğrencilerin ve kadınların hareketleriyle iç içe geçerek bir karşı kültür protestosuna dönüşür.

*Çalışma, 11-13 Nisan 2019 tarihlerinde İstanbul Bilgi Üniversitesi’nde gerçekleştirilen *Female Agency and Subjectivity in Film and Television* başlıklı kongrede sunulmuş bildirinin, genişletilerek makale haline getirilmesinden oluşmaktadır.

https://ftv.conference.bilgi.edu.tr/docs/ftv_konferans_presentations.pdf

*Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü Öğretim Üyesi. <https://orcid.org/0000-0002-3316-9828> gulyasarturk@yahoo.com Yazı Gönderim Tarihi: 13 / 07 / 2019, Yazı Kabul Tarihi: 25/11/ 2019

Aralarında *National Organization for Women*'in da (NOW) bulunduğu birçok dernek kurulur. 1970'li yıllar ise muhafazakar ideallerin canlandığı bir karşı tepkiye tanıklık eder (bkz. Ryan ve Kellner 2010, 72-74). 1970'li yıllardaki birçok Hollywood filminde, ataerkil aile modeli pekiştirilerek, bağımsız kadın cinselliği kontrol altına alınmaya çalışılır. 1970'li yıllarda hakim tema özellikle *The Exorcist* (1973) filmi örneğinde karşımıza çıktığı üzere, “kadın ve çocukları himaye edip disiplin altına alacak bir babaya duyulan gereksinim” temasıdır (Ryan ve Kellner 2010, 101). 1980'li yıllar ABD'de Ronald Reagan liderliğinde yeni sağın yükseldiği bir dönemdir. Dönemin muhafazakar ideoloğu George Gilder'a göre “girişimci ekonomik enerjinin serbest kalması için eril cinsel iktidarın yerine konması ve ailede erkeğin hakim olması gerekir” (akt.Ryan ve Kellner 2010, 341). Bu bağlamda, kadınlar yeni girişimci erkeğe evde destek olma rolünü, erkeğin bakımı rolünü üstlenmelidir. ABD'de kadınlara yönelik cinsel saldırı oranı 1993-2008 yılları arasında % 70 oranında artmıştır, 2005 yılında 1000'den fazla kadın partnerleri tarafından öldürülmüştür, kürtaj yasal olmasına rağmen eyaletlerin % 85'inde kürtaj için ödenek sağlanmamaktadır, kadınlar erkeklerin kazandığı 1 dolara karşılık 76 sent kazanmaktadırlar ve ABD'de yoksulluk içinde yaşayanların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır (Valenti 2010). ABD'de 2016 yılının Kasım ayında başkanlık seçimlerini kazanan Cumhuriyetçi lider Donald Trump'la birlikte cinsiyetçi söylemler yükselişe geçti. Alabama eyaleti, anne ya da fetüsün hayati tehlikeye sahip olması durumu hariç olmak üzere istisnasız biçimde kürtajı yasaklar.¹ ABD'de Trump politikalarını protesto etmek amacıyla kadınlar tarafından 2017, 2018 ve 2019 yılının Ocak aylarında kadın yürüyüşleri düzenlenmiştir.

Amerikan Sinemasının Anne Karakterlere Bakışı

Sinemada anne temsillerini biçimlendiren başlıca gelenekler on dokuzuncu yüz yıl sahne melodramları ve duygusal romanlardır. E. Ann Kaplan *Mothering, Feminism and Representation* adlı makalesinde, 1910- 1940 yılları arasındaki kadın filmlerinde anneliğin temsilini ele alır ve yirminci yüz yılı biçimlendiren anne söylemini “hakim anne söylemleri” olarak tanımlar (1992, 113-137). Jean-Jacques Rousseau'nun *Emile* adlı eserinde öne sürdüğü fikirler ABD'de kolayca benimsenmiştir. Rousseau'nun görüşleri ABD'de hali hazırda anne hakkındaki püriten söylemlerle hayli paralel olduğu için, “dindarlık, saflık, evcillik, ve itaatkarlık” kadınlığın en önemli özellikleri olarak tanımlanmış ve yerleşmiştir (Kaplan 1992, 115-116). Amerikan sinemasında söz konusu değerlerin yerleşmesinde ve Hollywood geleneğinin inşasında rol sahibi olan en önemli isim kuşkusuz D.W. Griffith'tir. Griffith filmlerinin ahlaki kodları ve dramatik yapısı klasik anlatı sinemasının tekrar ettiği bir model oluşturmuştur. Griffith filmlerinde kadınlar geleneksel eş ve anne rollerini yerine getirirler, iyi ve güçlü erkekler tarafından kurtarılmaya muhtaçtırlar (Kolker 2011, 295). Griffith özellikle *Way Down East* (1920) adlı filmiyle pasif, kendi başının çaresine bakamayan ve yardıma ihtiyacı olan kadın temsilleri içeren formülün oluşumunu etkileyen önemli bir filmidir. Film, Mrs. Henry Wood'un *East Lynne* (1861) adlı romanından uyarlanmıştır. *East Lynne*'de Lady Isabel karakteri, Viktorya döneminde kadınlardan uymaları beklenen ailesine bağlı, fedakar eş rolüne aykırı davranır. *East Lynne* “kadınların evle ve aileyle ilgili olanların dışında başka isteklere sahip olabileceklerini” ortaya koyar (akt.Özden 2016, 259). Kadınlara mutluluk vadeden ve ideal bir tablo olarak sunulan ev ve aile hayatı, aslında kadınları sınırlamakta, hapsedmekte, mutsuz olmalarına neden olmaktadır. *East Lynne*'de Isabel'in “kararlarını kendi istediği doğrultuda alan bir karakter olarak, değişmeye başlayan kadının temsilcisi olduğu” (Özden 2016, 269) düşünülebileceği gibi aynı zamanda toplumun beklentilerine aykırı hareket ettiği ve kendisine tanınan seçeneklerle sınırlandırılmış bir hayatı reddettiği için mutsuz olarak öldüğü yorumunu yapmak da mümkündür.

Hollywood filmlerinde anne temsil geleneğini biçimlendiren önemli stereotipik örnekler *Stella Dallas* (1937), *Mildred Pierce* (1945), *Alice Doesn't Live Here Any More* (1974), *A Woman Under Influence* (1974) ve *Kramer vs Kramer* (1979) adlı filmlerdir. *Stella Dallas* filmi Hollywood filmlerinde anne temsilleri konusunda ataerkil uylarımsları yansıtan örneklerden biri olarak kabul edilir. Alt sınıf üyesi olan Stella, ‘saygın’ bir kadından beklenmeyecek biçimde hızlıca evlenerek sınıf atlar. Çocuğu olana dek eş ve anne olmaya dair hiçbir normu benimsemez. Ancak anne olduktan sonra kendisini kızına adar, kızının kendisinin sahip olmadığı ‘saygınlığa’ sahip olmasını ister. Stella'nın üst sınıf tarafından görgüsüz addedilen davranışları, abartılı kıyafetleri, bağırarak konuşması, kahaahaları, bir kız çocuğu annesinden beklenmeyen, kısaca adaba aykırı davranışları Kathleen Rowe Karlyn'in asi (unruly) kadın tanımını akla getirir (2011, 10). Stella tam da asi kadın olması nedeniyle cezalandırılır. Kendi arzularından vazgeçen, kızının iyi bir evlilik yapmasını dışarıdan izleyerek, kızı aracılığı ile mutlu olan bir kadın haline gelir. Kaplan'a göre, Stella'nın karşı çıkan bir anne karakterinden, pasif ve izleyen konumda bir anneye dönüşmesi patriyarkada annenin marjinal ya da yokluk olarak inşa edilmesini vurgular

(Kaplan 2000,469). Hollywood filmlerinde kadınlar kendi ihtiyaçlarını ve arzularını, kariyerlerini annelikle birlikte sürdürmezler. Annelik ve kariyer nadiren bir arada olur (Kaplan 2000,468). *Mildred Pierce* filminde Mildred, çalışma ve anneliği birlikte yürütmeye çalıştığı için cezalandırılır. Eşinden boşanmış olan Mildred iş yaşamında ne kadar başarılı olursa olsun, kızının taleplerini yönetemeyen, taviz veren bir annedir. Sonuç olarak Veda, annesine ihanet eden bir “canavara” dönüşür (Ryan ve Lenos 2012, 234). Mildred, ataerkil düzenin sınır çizgilerinin tahsis edilmesi için eski eşiyle tekrar birlikte olmak zorundadır. Douglas Sirk, 1950’li yıllarda çektiği melodram filmleriyle Amerikan toplumunda kadınların iyi bir anne olmak ve kendi hayatları arasında bir seçim yapmak zorunda bırakılmalarını anlattığı için değinilmesi gereken önemli bir yönetmendir. *All that Heaven Allows* (1955) adlı filminde, eşi ölmüş olan Cary tüm hayatını iki çocuğuna adamıştır. Bu uğurda aşık olduğu Ron’la birlikte olmaktan vazgeçer ancak oğlu üniversite okumak için eyalet dışına çıkacağını, kızıyla evleneceğini söylediğinde kimsenin kendisini umursamadığını fark eder. Çocukları Cary’i bir kadın olarak değil hayatındaki boşluğu televizyonla doldurması gereken bir ‘anne’ olarak görürler. *Imitation of Life* (1959) filminde yine eşi ölmüş olan Lora karakterinin en büyük isteği iyi bir oyuncu olmaktır. Lora’yla birlikte olmak isteyen erkekler Lora ideallerinin peşinden koşmakta ısrar ettiği için onu terk ederler. Lora’nın kızı Susie annesi hiçbir zaman kendisinin yanında olmadığı için mutsuz olduğunu söyler. Lora kariyerinin zirvesine ulaştığında dahi mutlu değildir hayatında bir boşluk olduğunu söyler. En sonunda evlenir, kariyerine ara verir. Film Lora’nın kızına zaman ayıran bir anne olacağına dair bir ima ile sona erer.

Hollywood sinemasındaki kadın erkek karakterlerin ve kadın erkek ilişkilerinin toplumsal cinsiyet eksenli sistemli bir eleştirisi 1970’li yıllarda başlamıştır. 1970’li yıllarda feminist eleştirmenler, sinemasal temsillerin kadınların eve bağlı ve bağımlı konumlandıklarını söylemişlerdir (akt. Ryan ve Kellner 2010, 219). *Politik Kamera* adlı kitaplarında Hollywood sinemasının 1960’lı yıllardan 1980’li yıllara dek kapsamlı bir analizini yapan Michael Ryan ve Douglas Kellner’a göre, erkeklerin ürettiği klişeler, kadını dünyayı rasyonel olarak kavramaktan aciz göstermektedir; “bu, psikolojik olgunlaşmamışlığa işaret eden imgelerle canlandırılan bir eksiklik, nesnelere ayıramamak ya da dış dünyayla nesnel bir bağ kuramamak biçiminde ortaya çıkan bir yeteneksizlikti (...) Kadınlar meşruiyet sınırlarını ihlal eden kural yıkıcılar olarak resmedilirler” (Ryan ve Kellner 2010, 219). 1970’li yıllarda gelişen feminist hareketle birlikte kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesi, sinemada kadın temsillerinde muhafazakar bakış açısının artmasına neden olur. Dönemin, feminist yönelimiyle ünlü *Alice Doesn't Live Here Any More*, kadın karakterin yalnız yaşamasına ve hayallerini gerçekleştirmesine izin vermeyen bir sona sahiptir. James Monaco’nun belirttiği gibi, “aile yaşamının konforundan mahrum kaldığında ayakta kalamayan ve sonunda mutlu biçimde bir kez daha eş olma rolüne teslim olan bir kadın sunar” (Monaco 2002, 258-259). Alice ilk eşini terk ettikten sonra aynı anda çalışıp annelik yaparken; Mildred’ı hatırlatır biçimde, çocuğu ile arasına sınır koymakta zorlanır, onu şımartır ve kontrol edemez. Film, *Mildred Pierce*’te olduğu gibi, boşanmış bir kadının çalışırken aynı zamanda çocuğunu büyütemeyeceğini ve bir erkeğe ihtiyaç duyduğunu söyler. *Alice Doesn't Live Here Any More* ile aynı yıl gösterime giren *A Woman Under Influence* filminde Mabel iki çocuk annesi bir ev kadınıdır. İşçi olan kocası Mabel’e sormaya gerek duymadan, birlikte çalıştığı kalabalık arkadaş grubunu düzenli olarak öğle yemeği için eve getirir. Mabel onlara makarna yapar ve herkesi memnun etmek için uğraşır. Hiçbir özel hayatı yoktur. Mabel çevresindeki erkeklerle ve özellikle babasıyla arasına sınır koyamayan bir kadındır. Ryan ve Kellner’in ifadelerini ödünç alacak olursak, dünyayı rasyonel olarak kavrayamayan, psikolojik olarak olgunlaşmamış ve dış dünyayla nesnel bir bağ kuramayan bir kadın olarak temsil edilir (Ryan ve Kellner 2010, 219). Mabel’in evi; aynı zamanda yemek odası olarak da kullanılan bir yatak odasından oluşur. Evin üst katında ise sadece çocukların odası yer alır. Cath Clarke’in ifade ettiği gibi Mabel’in nefes alacak bir yeri yoktur, adeta hava almaya ihtiyacı varmışçasına pencere önünde görüntülenir (Clark 2018). Mabel’in temsili, 5 yıl sonra gösterime giren *Kramer vs Kramer* (1979) filminde Joanna’nın temsil biçiminin habercisidir. Joanna, kadınların ihtiyaç ve arzularını, kariyerlerini annelikle birlikte sürdüremeyeceklerine dair Hollywood geleneğinin bir başka örneğini oluşturur. Joanna, eşinin ilgisizliğinden bunaldığı ve tıpkı Stella Dallas’ın kendi sözleriyle ifade ettiği gibi, “annenin yanı sıra başka bir şey de” (*something else besides a mother*) olmak istediği için evi terk eden bir anne karakteri çıkarır karşımıza. Joanna’nın eylemleri de tıpkı Mabel’in davranışları gibi “sert ve irrasyonel görünür. Bir neden göstermeksizin, nevrotik olduğunu düşündüren bir tavırla çekip gider” (Ryan ve Kellner 2010, 251). Film, bir süre sonra geri dönerek çocuğunun velayetini talep edecek olan Joanna’yı geri dönüşüne dek anlatı dışında bırakır, ne yaşadığı ile ilgilenmez. Baba karakterinin babalığı öğrenmesine odaklanır. Joanna hem anlatı yapısı bağlamında hem de kelimenin düz anlamıyla filmdeki mahkeme sahnesinde yargılanır. Cath Clarke’a göre “Birçok kadının hayatının günlük gerçekliği filmlerde yansıtılmaz. Tükenme, öfke, kendinden şüpheye düşme, sıkılma anneliğe eşlik eden

duygulardır” (2018). Anne karakterler hakkında filmler kadınların günlük gerçekliğini görmezden gelerek onları iki boyutlu temsil ederler. İngiltere’de yapılan ve 2018 yılında sonuçları açıklanan araştırmaya göre kadınların % 81’i gündelik hayatın stresi ile baş edememektedir (Clark 2018). Oysa filmlerde stresle baş edemeyen anneleri değil, çocuklarının duygusal hayatını mahveden sinirli anneleri görürüz. Kısaca anne temsilleri çeşitlilik arz etmez, anneler canavar, melek ya da yavan olarak tasvir edilirler (Clark 2018 ve 2017). Son dönem Hollywood filmleri ise yalnızlık, işle birlikte çocuklardan sorumlu olmak ve bir aileye sahip olmanın duygusal emeği gibi temaları ele alan, annelik mitlerini sarsan anne temsillerini karşımıza çıkarmaktadır (Clark 2018).

Marianne Hirsch, E. Ann Kaplan ve Kathleen Rowe Karlyn’de Anneliğin Ele Alınışı

Başta sevgi ve hayal kırıklığı olmak üzere birçok duygu ile kadın bedeni içinde tanışırız. Adrienne Rich’in belirttiği gibi, tüm insanlar aylarca süren bir periyodu bir kadın bedeninin içinde geçirir (akt. Hirsch 1981, 201). Anneler ve annelik hakkındaki günümüz Batı düşüncesinin tarihi oldukça köklüdür. Batı düşüncesinin tarihi antik mitolojilerden yola çıkar ve yüz yıllardır sanat ve popüler kültür biçimlerini etkiler (Rowe Karlyn 2011,15). Birçok kültürel ürüne şekil veren Oedipus miti, Sofokles’ten Sigmund Freud’a dek patriyarkal biçimde yorumlanmıştır. Mitin söz konusu patriyarkal yorumlarında, öykünün kadın figürleri olan eş ve aynı zamanda anne olan Jocasta ile gizemli Sphinx yerine, Oedipus merkeze yerleştirilir (akt. Rowe Karlyn 2011,15). Bu yorum önemli feminist teorisyenlerin çalışmalarında da değişmez. Teresa De Lauretis ve Muriel Rukeyser gibi feminist teorisyenler dahi, Sphinx’i esrarengiz, güçlü, devasa, ürkütücü olarak tarif ederek Jocasta’ya kıyasla öncelik verirler (akt. Rowe Karlyn 2011,15). Jocasta ise güçsüz, anne, duygusal ve sessiz olarak tarif edilir. Batı düşüncesinin yön verdiği kültür ürünlerinde anneye bakışı temel olarak matrofobi biçimlendirmektedir (akt. Hirsch 1981, 202). Çocuğun, toplumsala adım atması, simgesel düzene girebilmesi için annesiyle bağını koparması, annesinden bağımsızlaşması gerekir. Kısaca “Toplumsal bir kimlik kazanmak için çocuk, annesine duyduğu arzuyu bastırmak zorundadır” (Hayward 2012, 380). Kültürün, birey olabilmek için çocuğa annesini reddetmesini dayatması beraberinde matrofobiyi getirir. Bu bağlamda matrofobi, anneye bağımlılığın bir an önce bitmesini istemek, birey ve özgür olma arzusu olarak tanımlanır (akt. Hirsch 1981, 202). Annelik patriyarka çerçevesinde ele alınması gereken bir kurumdur. Rich’e göre erkek beklentileri ve yapıları tarafından inşa edilen bir kadınlık deneyimi olarak annelik, aslında bugüne dek kadınlar tarafından yazılmamıştır (akt. Hirsch 1981, 201). Annelik; kadının kişisel annelik deneyimi ve annelik kurumunun kadının anneliği üzerindeki etkisi olmak üzere iki bölüme ayrılabilir. Rich’e göre annelik kurumu, bir kadının nasıl annelik etmesi gerektiğini şekillendiren toplumsal beklentiler, varsayımlar, yasalar ve kurallardan oluşmaktadır (akt. Porter 2010, 5-6). Batı kültürü patriyarkaldır, annelik kurumu da kültürel bir inşa olduğu için kaçınılmaz olarak patriyarkaldır. Sonuç olarak kişisel annelik deneyimi de kurum olarak annelik de diğer tüm kimlik kategorilerinde olduğu gibi özel tarihsel koşullardan hasıl olan / türeyen anneliği anlamamıza dair bir yol çizer. Bu bağlamda anne, patriyarkanın bir aracı olmaktan ziyade, patriyarkanın kurbanıdır, psikanalitik politik ve ekonomik söylemler tarafından inşa edilir (Kaplan 2000, 467). Kadınlar, patriyarka tarafından belirlenen annelik kurumunun, annelik üzerindeki etkisine dair farkındalık kazanmalıdır. Rowe Karlyn’e göre, kendilerini annelik kurumu ile sorgulamaksızın özdeşleştiren kadınlar patriyarkanın polisi haline gelirler, patriyarkanın matrofobisini içselleştirerek statükoyu destekleyen kız çocukları yetiştirirler (Rowe Karlyn 2011,20). *Titanic* (1997) filminde anne karakteri Ruth, hayatta kalmak için patriyarkal kurallara uymak zorundadır, kızı Rose ise bu kuralları aşındırır. Annesinin uygun gördüğü damat adayı ile evlenmektense güverteden atlamayı tasarlar; Rose’un patriyarkaya başkaldırısı annesini reddetmesini zorunlu kılar. (Rowe Karlyn 2011,20). *Titanic* filminde Ruth, anne karakterlerin sadistik temsillerine verilebilecek örneklerden birisidir.

Rich annenin, özverili ya da sadistik olmak üzere nasıl iki farklı biçimde mitleştirdiğini göstermiştir (akt. Kaplan 2000, 467). Özverili anne figürü sürekli bakım gösterir, sadistik anne figürü ise kendi ihtiyaçlarını ön plana koyar ve ihmalkardır. İhmalkar olmasının sonucu olarak da küçümsenir ve hor görülür. Kaplan’a göre anne; kompleks, çatışan istek ve arzulara sahip bir birey olarak patriyarkal temsillerde yoktur, eksiktir (Kaplan 2000, 467). *Titanic* örneğinde karşımıza çıktığı üzere, Hollywood sineması patriyarkal mitleri meşrulaştırmakta ve ebedileştirmektedir. Kaplan’a göre, patriyarka erkek bilinçdışına göre inşa edildiği için feministler anneliğin baskılandığı bir toplumda büyürler (Kaplan 2001, 172). Annelik edilmiş olmanın anısı o kadar tehdit edicidir ki bastırılmak zorundadır ve annelik edilmiş olmanın bilgisi anneliği romantize etme ile küçük düşürme arasında tereddüt eden mitlerle yer değiştirir. Patriyarkada anne, sessizliğe, yokluğa ve marjinalliğe sürgün edilmiştir. Patriyarka bunun yerine kadınların domine edilmesi amacıyla, kastre edilmiş kadın figürüne odaklanır (Kaplan

2001, 172). Patriyarka, temel olarak anne ile bağımızı tarihten silmeye çalışır. Patriyarkal yapılar kadın ya da erkek hepimizin annemizle karşılıklı mutluluk veren bir bağla bağlı olduğumuzu unutturmak için tasarlanmıştır, patriyarki anaerkilliğin aniden zuhur etmesini engellemek için çaba harcar (Kaplan 2001, 205). Bu bağlamda, sinemada anne temsilleri sınırlı kalıplara hapsolmüştür. Kaplan, Batı kültürünün anneye dair edebiyat ve mitolojide karşımıza çıkan dominant paradigmasını şu şekilde sıralamaktadır (Kaplan 2000, 468);

- 1- İyi anne: Besler ve büyütür, fedakardır, çocukları ve eşi için yaşar, anlatı için önem arz etmez.
- 2- Kötü anne ya da cadı: Zarar veren, fedakarlığı reddeden kendi hayatını talep eden kıskanç bir annedir. Şeytani karakteri nedeniyle çoğunlukla anlatıyı kontrolüne alır fakat arzulan patriyarkal ideali ve iyi anne kuralını ihlal ettiği için cezalandırılır.
- 3- Kahraman anne: Eşi ve çocukları uğruna acı çeken annedir. İlk anne modelinin gelişmiş halidir, anlatıda daha merkezi bir rol alır Kendini tatmin etmek için değil ailesinin iyiliği için hareket eder.
- 4- Aptal, zayıf ya da başarısız anne: Genellikle komedilerde bulunurlar, eşi ve çocukları onunla dalga geçer, genellikle küçümsenir.

Söz konusu sınırlı paradigmada görüldüğü üzere, Hollywood, kapitalizmde, anneliği çevreleyen karmaşık meseleleri işaret etmez; tercih edilen paradigma, anneyi kocası ve çocuklarının gözünden sunar, kamera annenin bakış açısını benimsediği takdirde annenin ihtiyaç ve arzularının ortaya çıkma olasılığı olduğu için söz konusu açı tercih edilir değildir. (Kaplan 2000, 468). Anne, arzusunu açığa vurduğunda ise sadistik ve canavar anne olarak karakterize edilir. Kötü anne imgesi eril tasavvurda yaygındır çünkü annenin cezalandırma gücünden korkulur. İyi annenin hayaleti; anneliğin popüler temsillerinde aynı zamanda seksüel de olan iyi annelerin, kızlarıyla sevgi dolu paylaşımlardan keyif alan annelerin ve en önemlisi ‘iyi’ annelerin kayıp olduğunun altını çizer (Rowe Karlyn 2011,13). Rowe Karlyn, Hollywood filmlerdeki hakim paradigmaya bir alternatif olarak ele aldığı asi (*unruly*) kadınlar ve pişmanlık duymayan (*unrepented*) annelerden söz etmektedir (Rowe Karlyn 2011, 10-11). Pişmanlık duymayan anneler, oldukları ya da dönüştükleri kişi için özür dilemeyi kararlı biçimde reddeden kadınlardır. Kadın asiliği, kadının yerli yerinde tutmaya yarayan dişillik normlarına karşı koyarak patriyarkal güce meydan okuyan bir özellikler demetidir. İsyankar kadın, erkeği domine ederek kargaşa yaratır, kendisini her zamanki uygun münasip mekan ile sınırlandırmayı reddeder. İsyankar kadının bedeni aşırıdır özellikle şişman olma anlamında, konuşması kadın adabına aykırıdır. Androjen olabilir, toplumsal cinsiyetin gösterenlerine meydan okuyarak sosyal inşasına dikkat çeker. Yaşlı, görünür olmayı reddeden bir kocaları olabilir. Pozitif anlamda grotesktir, değişken ve belirsizdir. İsyankar kadın temsili, sosyal gücünü anlamın çatışan zıtlıklarını kucaklamasından elde eder. Bu bağlamda asiliğin feminist olduğunu söylemek mümkündür çünkü patriyarkal normların stabilliğini sarsar. Rowe Karlyn, anne bedeninin de grotesk olduğunu belirtir. Kadın bedeni daima yeniden üretimle ilişkisiyle tanımlanmaktadır, hamiledir ya da hamile olma potansiyeli vardır. Hamile beden içerisi ve dışarısı, kendisi ve öteki arasındaki sınırları kaldırdığı için groteski örneklemektedir. Anne, çocuk büyütme yıllarında nonseksüeldir ya da masküendir.

Bu çalışmada *The Florida Project* (2017), *Lady Bird* (2017), *Three Billboards Outside Ebbing Missouri* (2017) ve *Tully* (2018) çocuklu anne karakterleri baş karakter olarak anlatının merkezine yerleştirdikleri için seçilmişlerdir. Seçilen filmlerin anne karakterleri yaş ve sınıf gibi temel kimlik özellikleri açısından farklı özelliğe sahiptirler. Sırasıyla; Halley alt sınıf üyesi, 21 yaşında yalnız bir anneyken, Marion 40’lı yaşların sonlarında, orta sınıf üyesi ve evlidir. Mildred Hayes 40’lı yaşlarda, alt orta sınıf üyesi ve yalnız bir annedir. Marlo ise 30 yaşlarında yeni doğum yapmış, 3 çocuk annesi orta sınıf üyesi ve evli bir kadındır. Halley, Marion, Mildred Hayes ve Marlo, temel olarak Kaplan (2000) ve Rowe Karlyn’in (2011) teorileri çerçevesinde incelenecektir. Bu sayede örneklem olarak seçilen filmlerin anne karakterlere yeni bir yorum getirip getirmediğini görmek mümkün olacaktır. Kaplan’ın anne karakterlere dair çizdiği çerçeveye göre, karakterlerin çatışan istek ve arzulara sahip olup olmadıkları ve evdeki melek, kötü anne, kahraman anne ya da zayıf anne paradigmalarında yer alıp almadıkları ele alınacaktır (2000, 468). Yine Kaplan’ın vurguladığı şekliyle, kameranın anne karakterlere bakarken kimin bakış açısını benimsediği ve eğer annenin bakış açısı benimsenmişse anne karakterin ihtiyaç ve arzularının ortaya çıkıp çıkmadığına bakılarak, annenin arzusu nedeniyle sadistik ve canavar anne olarak karakterize edilip edilmediği sorusu araştırılacaktır (2000,468). Rowe Karlyn’in teorisi bağlamında ise Halley, Marion, Mildred Hayes ve Marlo’ya asi kadın ve pişmanlık duymayan anne tanımları çerçevesinde, karakterlerin dişillik normlarına karşı koyarak patriyarkal güce, toplumsal cinsiyetin gösterenlerine meydan okumaları ve kendilerini münasip mekan ile sınırlandırmamaları açısından

bakılacaktır (2011, 10-11) Yine Rowe Karlyn'e atıfla anne karakterlerin çocuk büyütme yıllarında nonseksüel ya da maskülen olarak temsil edilip edilmedikleri ortaya konmaya çalışılacaktır (2011, 10-11)

Halley: Genç, Yoksul ve Öfkeli Anne

The Florida Project (2017), Disneyland'ın kurulma aşamasında Walt Disney tarafından projeye verilen isimdir. Film, Disneyland ve çevresindeki lüks oteller ve bu otellerle yürüyüş mesafesinde yer alan Magic Castle Inn ve Futureland adındaki ucuz moteller arasındaki karşıtlık üzerine kuruludur. Motellerde yaşayan insanlar bir gece için ödemeleri gereken 30-38 dolar arasındaki ücreti, düzenli bir iş sahibi olmadıkları için ödemekte zorlanırlar. Heather Dockray'e göre, film temel olarak yoksullukla ilgili olduğu, ele aldığı konuyu romantize etmediği, bir kurtarıcıya yer vermediği ve izleyiciden karakterlerle empati kurmasını talep ettiği için 2018 yılında gerçekleşen 90. Akademi ödüllerinde önemli bir ödül alamamıştır.² Dockray'e göre, Oscar'da oy kullananlar yoksul kadınlardan hoşlanmamaktadırlar, söz konusu hoşnutsuzluk yoksul kadınların yoksullukları filmde ön planda ise daha da artmaktadır (Dockray 2018). Oysa ABD'de bekar annelerden oluşan ailelerin %35'i yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır (Clark 2017). *The Florida Project* söz konusu yaşamın arkasındaki öyküyü görünür kılmaktadır. Halley ve Moonee görünmeyen gizli evsizler arasında yer alır. Florida'da dünyadaki en mutlu yer olarak anılan Disney'in yakınında, Magic Castle Inn adlı motelde oda kiralarak hayatlarını sürdürürler.

Halley yirmili yaşlarının başındadır. 6 yaşındaki kızı Moonee'yi dünyaya getirdiğinde en fazla 18 yaşında olduğunu tahmin etmek mümkündür. Parası ve güvencesi /sigortası olmayan bir ebeveynidir. Ancak buna rağmen kızını tereddütsüz ve özverili biçimde sevmektedir. Filmde Halley'in yanı sıra bir süre yakın arkadaşlık kurduğu Ashley genç ve düzenli bir işe sahip diğer bir bekar annedir. Halley, nedenlerine filmde yer verilmemekle birlikte, hapse girip çıkmış son derece öfkeli ve isyankar bir kadındır. Ancak, çocuk yaşta anne olması nedeniyle anneden ziyade Moonee ile yaşit bir oyun arkadaşı gibidir. Halley, motelin yöneticisi ve aynı zamanda eril otorite / baba figürü olarak karşımıza çıkan Bobby'nin Moonee'nin yaramazlıklarına dair tüm uyarılarına, kızının haylazlığına destek çıkararak yanıt verir.

Halley, Kaplan'ın dominant paradigmasında kötü anne tanımlaması içinde yer alır (Kaplan 2000, 468). Ancak, söz konusu paradigma ile çelişen özelliklere de sahiptir, Halley, Moonee yorulduğunda onu sırtında taşıyabilecek kadar fedakar ve sevgi doludur. Moonee'ye bağırır, onu azarlamaz, sorguya çekmez. Halley geçmişinden getirdiği öfkesinin etkisiyle, Rowe Karlyn'e atıfla son derece asidir ve yaptığı hiçbir şeyden pişmanlık duymaz (2011,10-11). Dişillığın normlarına, patriyarkal güce, toplumsal cinsiyetin gösterenlerine meydan okur ve kendisini ona uygun görülen mekân ile sınırlandırmaz. Kamusal bir mekânda yemek yerken Moonee ile geçirme yarışması yapar, kendisini kabul etmeyen motelin lobisinde yere gazoz döker ve iç çamaşırından çıkardığı pedini cama yapıştırır. Ancak Halley'in asiliği ve pişmanlık duymayışı eril otorite ile ilişkisine göre değişir. Halley; Bobby'nin otoritesine ve yönlendirmesine Bobby, Halley'in çıkarımı koruduğu zaman izin verir. Örneğin Bobby, Halley için daha ucuz bir motele referans olduğunda ya da Halley'in para karşılığı birlikte olduğu bir adam odasının kapısına gelerek onu tehdit ettiğinde Halley, Bobby'nin araya girerek onu korumasına izin verir. Bobby, Halley'in seks işçiliği ve hırsızlık yaptığı ortaya çıktığında, onu ziyaret etmeye gelenlerin girişte kayıt olmasını talep ettiğinde ise Halley "babam değilsin" diyerek karşı çıkar. Halley patriyarkal güce tam olarak karşı çıkan bir karakterden ziyade Ryan ve Kellner'ın, 1970'li yıllardaki kadın temsilleri için, irrasyonelliğe ve psikolojik olarak olgunlaşmamışlığa dair yorumlarını akla getiren bir karakterdir (2010,219). Halley'in omzunda konumlanan ya da onu geriden takip eden el kamerası çekimleri Halley'in bakış açısını yansıtır. Halley anne olmasının yanında, eğlenmek ve flört etmek isteyen genç bir kadın olarak tasvir edilir. Ashley ile gece eğlenmek için dışarı çıktıkları sahne, Halley'in arzu ve isteklerini yansıtmaktadır. Söz konusu sahne, iki kadını da sadistik ya da canavar anne olarak temsil etmez. Benzer biçimde filmin son bölümünde lüks bir otelin kahvaltı salonuna kaçak girdiklerinde, Moonee'nin büyük bir iştahla yemek yemesi uzun süre kesintisiz biçimde Halley'nin bakış açısından verilir. Bu çekim, kızını gülümseyerek izlediğini gördüğümüz Halley'nin arzu ve isteğinin, Moonee'nin mutluluğu olduğunu basit biçimde iletir.

The Florida Project, klasik Hollywood filmlerinde olduğu üzere, eril yasayı zedeleyen duruma eril otoritenin çeki düzen vermesiyle sona ermez. Halley cezalandırılmaz. Moonee'i almaya gelen polis ve sosyal hizmet görevlileri onun kaçmasına engel olamazlar ve bu nedenle, Halley'in "Kaçmasına öylece izin mi verdiniz? Bir de uygun olmayan ben mi oluyorum?" cümlesinde dile getirildiği üzere yetersiz olarak betimlenirler. Film son sekansında, kamera Moonee ve arkadaşı Jancey'i Disneyland'a doğru koşarken takip eder söz konusu takip içeri girmelerinin ardından da bir süre devam eder. *The Florida Project* ile özellikle son sahnesi itibariyle *The Four Hundred Blows* (François Truffaut 1959) arasında ilişki kurmak mümkündür. Moonee ve

arkadaşının Disneyland'a kaçıışı, Antoine'nın denize kaçıışında olduğu gibi umutsuzluk ve çıkışsızlık duygusu iletmektedir.

Marion: Ailenin Tüm Yükünü Sırtlanmak

Lady Bird (2017), 2002 sonu ve 2003 başında Sacramento, California'da geçmektedir. 11 Eylül 2001 saldırılarının orta sınıfta yarattığı güvenliğe ve ekonomiye dair kaygılar üzerine kuruludur. 11 Eylül travmasına dair pek çok imge (okul panolarındaki anı yazıları ya da haber görüntüleri) filmde kendisine yer bulur, New York'tan tehlikeli bir şehir olarak söz edilir. *Lady Bird*'ün baş karakteri, liseyi bitirmek üzere olan Lady Bird/Christine McPherson, kendisine Lady Bird ismini verdiğini ve bu isimle çağrılmak istediğini her fırsatta dile getirir. Filmin öyküsünü harekete geçiren olay ise Lady Bird'ün eyalet dışında, ülkenin doğusunda bir koleje gitmek istemesidir. Lady Bird, ekonomik krizde işten atılan, uzun zamandır depresyonla mücadele eden, oldukça sessiz ve uysal babası Larry, evlat edinilmiş kardeşi Miguel, Miguel'in sevgilisi Shelly ve annesi Marion'dan oluşan kalabalık bir aileye sahiptir. Film temel olarak anne kız ilişkisi, Lady Bird'ün büyümesi (*coming of age*) ve annesinden kopması üzerine kuruludur. Rich'in, anne ve kızı arasındaki kopuşun kültürümüz tarafından görmezden gelinmesinin dışılığın en temel trajedisidir (akt. Rowe Karlyn 2011, 12) olduğuna dair görüşü bağlamında düşündüğümüzde *Lady Bird*, tam da bu trajediyi ele aldığı için önemlidir. Yanı sıra Rowe Karlyn'in belirttiği üzere, popüler kültür ürünlerinde kadın karakterler anne ise, özellikle de kız çocuğu annesi ise ilginç değildirlir (Rowe Karlyn 2011,12). Duygusal olarak hassastırlar, idealize edilirler, daha çok beceriksiz /ehliyetsiz ve canavardırlar ya da basitçe hiç yokturlar. *Lady Bird* popüler kültürdeki kız çocuğu annelerinin temsiline dair hassaslık, idealize edilmek, beceriksizlik gibi kalıpları kırmaktadır.

Marion, Kaplan'ın dominant paradigmasında iyi anne /evdeki melek tanımlamasına denk düşen bir annedir (2000, 468). Besler ve büyütür, fedakardır, çocukları ve eşi için yaşar. Ancak dominant paradigma ile çelişir biçimde, aynı zamanda anlatı için son derece önem arz eder. Söz konusu önemin ilk nedeni Marion'un, birçok zaafa ve soruna sahip aile bireylerini birarada tutan ve evi çekip çeviren karakter olmasıdır. Marion'un anlatıdaki öneminin ikinci nedeni ise, Lady Bird'e olan sevgisini ifade etmekte zorlandığı ve sürekli onu yetersiz bulduğunu eleştirel biçimde ifade ettiği için Lady Bird'in hayatında belirleyici bir role sahip olmasıdır. Kısaca Marion, filmde sadece anne olması ile ilişkili temalar ve istekler çerçevesinde temsil edilir. Rowe Karlyn'e atıfla nonseksüel ve masküldür (2011, 10-11). Mekansal varoluşu, ev ve iş yeri ile sınırlıdır. Filmin bütününde bakış açısı çekiminin tercih edilmediğini bunun yerine kameranın gözlemci konumunda yer aldığını görüyoruz. Kamera, Marion'un yer aldığı sahnelerde de gözlemci konumunda yer alır ancak Marion'un tarafında konumlanır. Marion'un bakış açısının kullanıldığı en önemli sahne ise filmin başında yer alır. Marion'u işten eve dönüşte araba kullanırken görürüz, Sacramento gün batımının sıcak ışığında, Marion'un bakış açısından sunulur. Doğa imgelerinin hakim olduğu bu sekansta Sacramento, anne ile özdeşleştirilir. Lady Bird'ün her fırsatta küçümsediği ve terk etmek istediği Sacramento, Marion'un metaforu haline gelir.

Marion ve Lady Bird arasındaki ilişki söz içermediği zaman kusursuz bir uyuma sahiptir. Patriyarkal kültür diğer bir ifadeyle simgesel kültür; anne ve kızı arasındaki çatışmanın, anne ve kız çocuğu ayrılığının başlıca nedeni olarak sunulur. Film Marion ve Lady Bird'ün aynı yatakta birbirlerine dönük biçimde uyudukları, açık renklerin hakim olduğu ve tepeden çekilmiş görüntü ile açılır. Huzur ve sevgi içeren bu kadrajda birbirlerinden farklı görünmezler. Takip eden sahnede, arabada *Gazap Üzümleri* romanını kasetten dinleyerek ağladıklarına, aynı duyguyu paylaştıklarına şahit oluruz. Lady Bird'e şükran gününde giymesi için elbise bakarlarken tartışır ancak aynı anda aynı elbiseyi beğenirler ve tartışmaları sonlanır.

Lady Bird'ün patriyarkaya isyanını pembe saçlarında, pembe alçısında ve alçıda yazılı olan, annesine öfkesini ifade eden küfürde, okuldaki bir toplantıda yaptığı kürtaj karşıtı konuşmada, simgesel kültürün kendisine verdiği ismi reddetmesinde ve en önemlisi heteronormatif kalıpları ve beklentileri boşa çıkaran biçimde filmin sonundaki mezuniyet balosuna arkadaşı Julie ile katılmasında görmek mümkündür. Lady Bird film boyunca sürekli annesiyle tartışır, ehliyet sınavında başarısız olmasından mutfakta yumurta yapamayışına dek her konuda annesini suçlar. Rowe Karlyn'e göre anne suçlama (*mother blaming*) uzun zamandır Amerikan kültüründe uzun zamandır yer alan bir gelenektir, kız çocuklarının yetişkin dişil kimliğe geçişlerine olanak sağlar (Rowe Karlyn 2011, 70). Anne suçlama, kız çocuğun eril zihniyetli olmasını talep eden / gerektiren yetişkin kadınlığa geçiş sürecini kolaylaştırır ve diğer kadınlarla olan bağını kopartır. Bu süreçte patriyarkal söylem kadınları; erkekleri idealize etmek, kadınlarınsa değerini düşürmek üzerine temellenen bir kadınlığa yönlendirir. Ancak film, anne suçlama geleneğini ters yüz eder ve onu meşrulaştırmaz. Marion, Lady Bird'ü azarladığı bir sahnede, Lady Bird'ün "Sen hiç elbiselerini kusursuzca yerleştirmeden uyumadın mı? Bir kez

olsun ? Annen keşke kızmasa diye dua etmedin mi ?” sorusuna; “annem bana kötü davranan bir alkolikti” cümlesiyle yanıt verir. Susan Forward ve Craig Buck’ın belirttiği üzere, alkolik ebeveyn tarafından yetiştirilen çocuklar duygularını bastırabilirler ve yetişkin olduklarında duygularını bastırmayı sürdürürler, genellikle yetişkin sorumluluğunu küçük yaşta üstlenirler: “alkolik bir ailede büyüyen çocuklar, değişken durum ve insanlarla uğraşmak zorunda kalmışlardır. Bu değişkenliğe gösterdikleri bir reaksiyon olarak büyüdüklerinde, içinde buldukları ortamları ve etraflarındaki insanları kontrol etme ihtiyacı oluştururlar” (2018, 97). Marion’un alkolik bir anne tarafından yetiştirildiği bilgisinin verilmesi, onu nedensiz hareket eden iki boyutlu bir karakter olmaktan çıkarır. İzleyicinin Marion’la özdeşleşmesine, onu anlamasına yardımcı olur. Bu bağlamda, Lady Bird’ü eyalet dışına koleje yolcu ettikleri sekans da önemlidir. Kendisinden gizli biçimde başka üniversiteye başvurduğu için kızına öfkeli olan Marion son ana dek ketum bir tavırla ona sevgi göstermez. Ancak Lady Bird gittikten sonra ağlamaya başlayarak eşine sarılır. Film, Marion’un Lady Bird’e yazdığı ve babası tarafından Lady Bird’e ulaştırılan mektupları göstererek; çalışan, çocuklardan sorumlu olan, aile içerisinde yoğun duygusal emek sarf eden bir annenin çelişkileriyle ve zaaflarıyla aynı zamanda kompleks bir karakter olduğunu da göz önüne sermiş olur. Marion, konvansiyonel sinemada sıkça karşılaştığımız, neyi neden yaptığı anlaşılabilen duygusal ve irrasyonel bir anne karakteri değildir.

Mildred Hayes: Patriyarktan Hesap Sorma Cüreti Gösteren Anne

Three Billboards Outside Ebbing, Missouri’nin (*TBOEM*) (2017) baş karakteri Mildred; eşi Charlie’den şiddet gördüğü için ayrılmıştır, lise öğrencisi oğlu Robbie ile birlikte yaşamaktadır. 19 yaşlarındaki kızı Angela ise 7 ay önce tecavüze uğramış, öldürülmüş ve katili bulunamamıştır. Mildred, kasabanın çıkışında uzun zamandır kullanılmayan reklam panolarına, kasabanın patriyarkı olarak düşünebileceğimiz, çok sevilen şerif Bill Willoughby’e hesap soran afişler astırır. Kasabanın şerifi kanserin son aşamasındadır ve kısa bir süre sonra intihar eder. Mildred, Kaplan’ın iyi anne ve kahraman anne modellerinin birleşimidir (2000,468). İki çocuğunu tek başına büyüttüğü için iyi annedir, Angela öldürüldükten sonra kahraman anne modeli özelliklerine sahip olur, anlatı için önemlidir, merkezi roldedir. Ancak her iki modelle de çelişen özellikleri vardır. İyi anne modeli bağlamında, kusursuz bir fedakarlık sergilemez. Filmin ilk yarım saatinin sonundaki flash back sahnesinde gördüğümüz üzere, kızı ile tartışmakta beis görmez, eşinden uzun zaman önce boşandığı için, kahraman anne modelinin “eşi ve çocukları uğruna acı çekme” niteliğini karşılamaz.

TBOEM, Mildred’in ihtiyaç ve arzularını açığa vurur. Mildred, Angela öldürülmeden önce onunla kavga ettiği için suçluluk duymaktadır. Mildred’in ihtiyacı ve arzusu, suçluluk duygusunu hafifletmektir. Filmde, Mildred’in bakış açısı kullanıldığı ve bu sayede karakteri anlamak mümkün olduğu için izleyici patriyarkal normlara karşı gelen, çevresi tarafından ‘crazy lady’ (deli kadın), ‘billboard lady’ (billboard kadını) gibi isimlerle anılan kadın karakteri sadistik ya da canavar olarak görmez ve onunla özdeşlik kurar.

Filmin öyküsü, kasabanın patriyarkayı temsil eden temel kurumlarının Mildred’in ‘uygunsuz’ hesap sorma eylemini kontrol altına almaya çalışması üzerine kuruludur; bu bağlamda Mildred’in patriyarkayı temsil eden Willoughby ve ardından yardımcısı Dixon ile çatışması filmin öyküsünü harekete geçiren temel öğedir. Bu noktada, ‘Mildred eğer erkek olsaydı kasaba halkı aynı tepkiyi verir miydi’ sorusunu sormak aydınlatıcı bir işleve sahiptir.³ Peder, Mildred’i bizzat ziyaret ederek, kasabalılar adına konuşur ve Mildred’in yaptıklarını tasvip etmediklerini belirtir. Mildred’in kamusal alana müdahil olarak hesap sorması, yasını ondan beklenen adap çerçevesinde tutmaması, patriyarkal kurumların boşanmış ve yas tutan makbul anne figürüne karşı çıkması anlamına gelmektedir. Richa Das’ın belirttiği üzere, evde ve kamusal mekanlarda ‘edepsiz’ biçimde davranması kibarlık için akıl sağlığından ödün vermeyeceğini göstermektedir.⁴ Barda bira içer, bilardo oynar, arkadaşı Denise’i göz altına alan Dixon’u tehdit eder. Eril dili, beklenmedik zamanlarda erkeklere karşı kullanır. Genel olarak nonseksüel ve maskülen bir görünüm arz eder. Filmin açılışında, arabasıyla boş reklam panolarının önünde durup düşünmesi gösterilirken saçları uzundur ve omuzlarına dağılmıştır, yumuşak bir ışıkta dişil bir görünüm arz etmektedir. Angela ile kavgasının gösterildiği, flash back sekansında uzun ve açık saçlarıyla mutfakta dişil bir görünüme sahiptir. Mildred, sözü edilen iki sahne dışında, film boyunca mavi bir işçi tulumu ya da bir jean ve gömlek giyer, yarısı kazınmış kısa saçlarını toplar, bandana takar. Kısaca Rowe Karlyn’e atıfla (2011, 10-11), kadını yerli yerinde tutmaya yarayan dişillik normlarına karşı koyarak patriyarkal güce meydan okur, erkeği domine ederek kargaşa yaratır, kendisini her zamanki uygun münasip mekanı ile sınırlandırmayı reddeder, konuşması kadın adabına aykırıdır. Mildred, Rowe Karlyn’ın tanımlamasıyla asi bir kadın ve pişmanlık duymayan bir annedir (2011, 10-11).

Mildred'in anneliğini oğlu Robbie ile ilişkisi üzerinden izleriz. Robbie annesinin söylemlerini destekler ve çoğunlukla ona hayranlık duyar. Mildred'in Angela ile ilişkisine ise sadece bir flash back sahnesinde tanık oluruz. Söz konusu sahne anne suçlama üzerine kuruludur. Angela sarhoş olmasına rağmen annesinden arabasını ister ve Mildred bu isteği reddeder. Angela annesini ikiyüzlü olmakla suçlar ve evliliği boyunca annesinin şiddete maruz kaldığına inanmadığını söyler.⁵ Bu konuda, annesinin beyanına değil babasının söylediklerine inanır. Angela, annesine karşı, tüm kasaba halkının kullandığı patriyarkal söyleme ortak olarak bu söylemi sürdürür. Robbie ise Mildred'in yakın arkadaşı Denise gibi bu söylemin dışında konumlanır. Flash back / tartışma sahnesini takip eden sahnede Mildred'in eski eşi Charlie, eve gelir ve bir anda Mildred'a saldırır, onu boğazından tutarak duvara yaslar. Mildred ise tamamen tepkisizdir. Yönetmen söz konusu kurguyla Mildred'in şiddet gördüğüne dair beyanını destekler ve izleyicinin Mildred yanında yer almasını sağlar. *TBOEM*, Mildred'in hem kendi içinde hissettiği hem de toplum tarafından kendisine yansıtılan anne suçlama ile mücadelesi hakkındadır. Böylece Angela'nın annesine duyduğu şiddetli öfkenin kendinden menkul olmadığını, patriyarkal yapı ile ilişkili olduğunu görmek mümkün olur. Anne suçlama ve matrofobi patriyarkal sistemin birer gösterenidir ve patriyarkal sistem tarafından üretilmektedir. *TBOEM*'de Kaplan'a atıfla⁶, anneliği baskılayan patriyarkal sistemin, tüm toplumsal kurumları ve ilişkileri biçimlendirdiği açıkça ortaya koyulmaktadır.

Marlo Moreau: Bekar Günlerine Özlem Duyan Yalnız ve Mutsuz Anne

Tully (2018), New York'un dışında bir banliyöde eşi Drew, Sarah ve Jonah adında iki küçük çocuğu ile yaşayan, üçüncü çocuğu Mia'yı yeni dünyaya getirmiş 41 yaşındaki orta sınıf üyesi Marlo Moreau'ya odaklanır. Marlo ikinci çocuğu Jonah'ı doğurduktan sonra ağır depresyon geçirmiştir, Jonah atipik otizm hastasıdır. Jonah ile Marlo ilgilenir. Jonah'ı film boyunca hiçbir sahnede babasının yanında görmeyiz. Marlo ve Drew terapi masraflarını karşılayamadıkları için Jonah terapiye devam etmemektedir ve öğrenim gördüğü okulda da yönetim tarafından istenmemektedir. *Tully* temel olarak; Marlo'nun evinde bir yardımcı / çalışan olmadan ev içi yeniden üretimden (temizlik, yemek ve üç çocuğun bakımı) tek başına sorumlu olması nedeniyle kendisine hayali bir karakter yaratmasını konu edinir. Hayali karakter Tully, Marlo'nun 26 yaşındaki halidir ve adını Marlo'nun bekarlık soyadından alır. Tully, Marlo'nun gündelik iş yüküyle, yalnızlığıyla baş etmesini sağlar, Marlo'nun evlilikten önceki hayatına kaçma, sığınma özlemine yansır.

Marlo, Kaplan'ın dominant paradigmasında iyi anne modeline tekabül etmektedir (2000,468). Ancak Marlo iyi anne figürünün sadece görüntüden ibaret olduğunun kanıtı haline gelir. Marlo, iyi anne imgesini yaratmasının bedelini, ruhsal ve fiziksel sağlığının zarar görmesiyle ve ölüm tehlikesi atılarak öder. *Tully*, Marlo'yu kısaca iki bakış açısından sunar. İlki Marlo'nun gerçekliğinin dışında, ona uzak konumlanan erkek kardeşi ve onun eşinin, kendi eşi Drew'ün, çocuklarının ve Jonah'ın okul müdürünün bakış açılarıdır. Bu bakış açısı Marlo'yu sürekli koşturan, bitkin ve mutsuz bir anne olarak görür, Marlo'nun istek ve arzuları hakkında bilgi sahibi değildir. İzleyicinin Marlo'ya bakarken özdeşleştiği ikinci bakış açısı ise hayali karakter Tully'e aittir. İzleyici, Tully'nin şefkatli bakış açısı aracılığı ile Marlo'nun sırdaşı ve yakın arkadaşı haline gelerek Marlo'ya dair eşinin dahi bilmediği birçok şeyi öğrenir. Marlo'nun televizyonda sürekli izlediği reality show karakterlerinden birinin "o sadece hepimizin istediği şeyleri bir eş ve aşkı arzuluyor" cümlesi Marlo'nun istek ve arzularına tercüman olur. Grant Wiedenfled'in ifade ettiği üzere, Marlo gerçek bir kadın arkadaşından yoksundur, film çoğu kadın için uzun süreli iyi arkadaşlıkların imkansız olduğunu ileri sürer (2018). Marlo yalnızdır, evlenmeden önce birlikte yaşadığı Violett ile görüşmemektedir, filmde karşımıza çıkan ikinci kadın karakter olan erkek kardeşinin eşi ile duygusal anlamda birbirlerine uzaktırlar. Marlo'nun bedeni hamilelik sırasında ve doğum sonrasında estetize edilmeden gizlenmeden sunulur. Marlo film boyunca kapalı ve dar alanlara sıkışmıştır. Bulunduğu mekanlara sığmayan bir hali vardır. Mutfak masasında akşam yemeği yenen bir sahnede, Jonah, Marlo'nun üstüne içecek döker. Marlo çekincesiz biçimde tişörtünü çıkarır ve iç çamaşırıyla oturmayı sürdürür, bedeni Rowe Karlyn'nin çerçevesini çizdiği bağlamda pozitif anlamda grotesktir (Rowe Karlyn 2011, 10-11). Toplumsal cinsiyetin gösterenlerine meydan okur, toplumsal cinsiyetin sosyal inşa olduğunu ifşa eder. Hem hamileyken hem de doğum sonrasında bebeğiyle birlikte okul müdürüyle konuşmaya gittiğinde mekana sığmaz hatta bebeğin pusetini masaya çarpar. Marlo'nun bulunduğu mekanlarda bedeniyle var olma şekli patriyarkal normları yerinden eder bu nedenle Marlo asi bir kadın ve pişmanlık duymayan bir annedir. Marlo yeni doğum yapmış bir anne olarak nonseksüel bir görünüme sahiptir ancak neden böyle hissettiğini Tully ile yaptığı konuşmalardan birinde açıklar; "Tüm gün bebeği tutuyorum. Sadece ben ve Mia varız. Oldukça ilkel. Hayvanat bahçesindeki iki goril gibiyiz. Sonra bir anda gece olduğunda kendimi değiştirmem mi gerekiyor ? Selam, artık tamamen seksiyim !". Bu konuşmanın ardından hayali karakteri Tully aracılığı ile eşi Drew'le birlikte olur.

Marlo, Drew dahil olmak üzere hayatındaki herkesi tatmin etmek için uğraşır. Okul müdürü ile iyi ilişki kurmaya çalışır, küçük kekler yaparak Jonah'ın okuluna götürür, sağlıklı ve mutlu bir kadın gibi görünmeyi amaçlar. Kısaca aynı anda tek bedende birkaç kadın olma mücadelesi vermesi anne suçlamaya olan savaşını yansıtır. Tina Miller'in belirttiği gibi, "anneler kendilerini korunmasız hissettikleri, bilhassa toplum tarafından dışlanmaktan korktukları için kendilerine otosansür uygulayabilirler, çünkü iyi birer anne olarak görülmemekten çekinirler" (akt. Sever 2015,81). *Tully*, yeni doğum yapmış üç çocuk annesi bir karakterin annelik hakkında konuştuğu, söyledikleri nedeniyle izleyici tarafından yargılanmadığı, anneliğe dair olumsuz deneyim ve fikirleri açığa vurma cesareti gösteren bir film olduğu için önem arz etmektedir. Marlo'nun filmin son bölümünde, bir gece Brooklyn'de tek başına içip, eve dönüş yolunda ağır bir trafik kazası geçirmesi, karakteri cezalandıran bir son olarak yorumlanmaya açıktır.

Sonuç

Patriyarkal düzen / eril kültür, bireylerin toplumsal hayatta özne konumuna sahip olmaları için anneden ayrılmayı ve annenin reddini şart koşmaktadır. Anneden ayrılma ve annenin reddi; kadın ve erkek tüm bireylerin, anneleri ile geçirdikleri sevgi içeren dönemi unutmaları üzerine kuruludur. Annenin reddi, anne suçlama ve anne korkusu sinemasal temsilleri biçimlendirmektedir. Konvansiyonel filmlerde anne temsilleri E. Ann Kaplan ve Kathleen Rowe Karlyn'in belirttikleri üzere belli kalıplar çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Kaplan'a göre romantize edilmiş fedakar ve iyi anne, bencil kötü anne, kahraman ve zayıf anne olarak özetlenebilecek anne kalıpları anneliğe dair olumsuz deneyim ve fikirleri, anneliğin çelişkilerini, annelik kurumunun ekonomik ve politik olarak inşa edildiğini görmezden gelir. Hollywood tarihi anne karakterlere sahip olan filmler söz konusu olduğu zaman anne suçlama tarihidir. Patriyarkal söylemi ve onun kurallarını benimseyen anne karakterler ve patriyarkaya karşı isyanlarını anneleri üzerinden gerçekleştiren kız çocukları Hollywood filmlerinin klişesi haline gelmiştir. 1937 tarihli *Stella Dallas*'tan 1997 tarihli *Titanic* filmine dek anne karakterler annelik miti çerçevesinde iyi anne ya da sadistik bencil anne kalıplarından kurtulamamıştır. Rowe Karlyn ise Hollywood filmlerindeki anne temsillerini pişmanlık duymayan anne ve asi kadın tanımlarından hareketle tartışmaktadır. Pişmanlık duymayan anneler, eylemleri için özür sunmayı reddeden kadınlardır. Kadın asiliği ise kadını yerinde tutmaya yarayan patriyarkal kurallara meydan okuyan özellikleri kapsamaktadır. İsyankar kadın, kendisini ona uygun görülen mekanlarla sınırlandırmayı reddeder. Bedensel görünüşe dair, davranış ve konuşmaya dair normlara karşı çıkar. Asi olmak ve pişmanlık duymamak feminist davranış biçimleridir.

Kültürel uyulaşmaları aşındıran anne karakterlere sahip olan *Florida Project*, *Lady Bird*, *Three Bilboards Outside Ebbing Missouri* ve *Tully*'de anne karakterler iyi, kötü, kahraman ve zayıf anne gibi temel kategorileri sarsmakta ve bu kalıpların eksiklerini, çelişkilerini ortaya koymaktadırlar. *Florida Project*'te stereotipik anlamda kötü anne kategorisinde yer alan Halley'nin çatışan istek ve arzulara sahip bir kadın olduğu vurgulanır, kamera Halley'nin bakış açısını benimseyerek onun istek ve arzularını açığa çıkarır. Yanı sıra Halley pişmanlık duymayan bir anne ve asi bir kadındır. Patriyarkal normlara meydan okur. Halley'nin yaşadığı sorunların, sınıfsal aidiyeti ile ilişkisi kurulur. Söz konusu sorunların Halley'nin sevgi dolu, düşünceli bir anne olmasına engel olmadığını görmek mümkün olur. Halley'nin filmin sonunda eril otoriteyi tahsis etmek adına cezalandırılmaması önemlidir.

Lady Bird ise fedakar, kendinden vazgeçen iyi anne kategorisinde yer alan Marion'un zaaflarını ve çelişkilerini açığa çıkarır. Patriyarkal kültürün soğuk / duygusuz / katı anne ezberini kırarak Marion'un sevgisini göstermeyişinin nedenleri üzerine izleyicinin düşünmesini talep eder ve kızına olan sevgisini görünür kılar. Film, Marion'un bakış açısını benimseyerek onun istek ve arzularını açığa çıkarır. Marion pişmanlık duymayan bir anne ve asi kadın özellikleri sergilemez. Patriyarkal normları sarsan bir karakter değildir. Ancak kızı *Lady Bird*, davranışları ve görünüşüyle asi kadın özelliklerine sahiptir, kendisine dayatılan patriyarkal normları sarsacak biçimde hareket eder. *Lady Bird*, Marion'un davranışlarının nedenlerini ortaya koyduğu için anne suçlama geleneğini ters yüz eden bir filmidir.

Three Bilboards Outside Ebbing Missouri'de, Mildred Hayes karakteri iyi anne ve kahraman anne kategorisinde yer alır, ancak bu kategorilerin bazı özelliklerine sahip değildir. Çatışan isteklere ve çelişkilere sahiptir. Şiddete uğradığı için boşanmıştır, evliliğini sürdürmeyi tercih etmemiştir. Film Mildred'in istek ve arzularını açığa çıkarır, onun bakış açısını benimser. Mildred Hayes başta eski eşi olmak üzere şerif, şerifin yardımcısı ve peder gibi patriyarkal otorite figürleriyle mücadele eder. Kasaba halkının kendisine uygun gördüğü boşanmış yas tutan kadın imgesine karşı çıkarak ısrarla kamusal alanda yer alır ve hesap sorar. Mildred

pişmanlık duymayan, özür dilemeyen bir annedir. Asi bir kadındır. Patriyarkal normları sarsacak biçimde hareket eder. Mildred, anne suçlama ile mücadele eden, anne suçlama geleneğinin içini boşaltan bir anne karakteridir.

Tully ise yeni doğum yapmış Marlo karakterinin, anneliğe dair olumsuz hissiyatına, Marlo'nun yarattığı hayali arkadaşı aracılığı ile izleyicisini ortak eder. Film, hayali Tully karakteri aracılığı ile Marlo'nun bakış açısını izleyiciye sunar, onun istek ve arzularını ortaya çıkarır. Marlo'nun birbiriyle çelişen istek ve arzularını görünür kılar. *Tully*, annelik mitinin çelişkilerini sınıfsal ve psikolojik boyutuyla ortaya koyduğu için önem arz eder. Marlo'nun doğum sonrasında kamusal alanla ilişkisi patriyarkal normları sarsıcı bir niteliğe sahiptir. Marlo kabul görmek için bedenini saklamayı düşünmez. Bu nedenle pişmanlık duymayan bir anne ve asi bir kadındır.

¹ ABD'de tecavüz ve ensestte istisna öngörmeyen kürtaj yasası 15.5.2019

<https://www.dw.com/tr/abdde-tecavuz-ve-ensestte-istisna-%C3%B6ng%C3%B6rmeyen-k%C3%BCrtaj-yasas%C4%B1/a-48740831>

² The Oscars snubbed 'The Florida Project' because we don't like stories of women in poverty 30.1.2018

<https://mashable.com/2018/01/29/the-florida-project-snub-womens-poverty/#qwWki0tzwaqA>

³ (yazar belirtilmemiş)

<https://www.engender.org.uk/news/blog/feminismonfilm-three-billboards-outside-ebbing-mi/>

⁴ Three Billboards Outside Ebbing, Missouri Breaks Free from Conventional Womanhood to Bark Loud and Clear About Violence Against Women 30.5.2018

<https://www.browngirlmagazine.com/2018/05/three-billboards-outside-ebbing-missouri-breaks-free-from-conventional-womanhood-bark-violence-against-women/>

⁵ Angela- Anne

Mildred-Efendim

Angela- Bu akşam yine dışarı çıkmayacaksın değil mi ?

Mildred-Denis'le birer bira içmeye çıkacağız

Angela- Denis seni arabayla mı alacak ?

Mildred- Angela arabayı ödünç alabilir miyim diye sorsana işte

Angela- Arabayı ödünç alabilir miyim ?

Mildred- Hayır

Angela- (küfür eder)

Mildred- Nazıkçe sorarsan taksit parayı veririm.

Angela - Madem ödünç almama izin vermeyecektin neden sordurttun ?

Mildred- Komik çünkü. Tüm gün içtin, sarhoşsun.

Angela- Acayip ikiyezlüsün

Mildred- Neden ?

Angela- Biz çocukken ve arabada olduğumuz halde sarhoş vaziyette araba kullanmışsın

Mildred- Ne diyorsun yahu ?

Angela- Babam anlattı.

Mildred- Onunla ne zaman görüştün ?

Angela- Konuyu değiştirme. Biz çocukken ve arabadayken, sarhoş vaziyette araba kullandın mı kullanmadın mı ?

Mildred- Bir kere.. O sırada babanız da ağzımı burnumu kırıyordur.

Angela- Bu konuda hep senin sözlerini duyduk zaten.

Robbie- Angela yeter be

Angela- Neden hiç benim tarafımda değilsin ?

Robbie- Saçmalamadığın zaman hep senin tarafındayım.

Angela- Arabayı veriyor musun vermiyor musun ?

Mildred- Neden yürüyerek gitmiyorsun Angela ?

Angela- Yürüyeceğim, umarım yolda tecavüze uğramam

Mildred -Ben de yolda tecavüze uğramanı umuyorum

⁶Bkz. Kaplan 2001 201-205

Kaynakça

All that Heaven Allows 1955 Film. Directed by Douglas Sirk USA: [Universal International Pictures](#).

Alice Doesn't Live Here Any More. 1974. Film. Directed by Martin Scorsese. USA: Warner Bros.

A Woman under Influence. 1974. Film. Directed by John Cassavetes. USA: The Criterion Collection.

Clark, Cath. "Mother superior: it's been a great year for on-screen mums." *The Guardian*, December 15, 2017.

<https://www.theguardian.com/film/2017/dec/15/mother-superior-its-been-a-great-year-for-onscreen-mums>

Clark, Cath. "How cinema embraced the silent agony of being a parent." *The Guardian*, July 26, 2018

<https://www.theguardian.com/film/2018/jul/26/how-cinema-embraced-the-silent-agony-of-being-a-parent>

Das, Richa. "Three Billboards Outside Ebbing, Missouri Breaks Free from Conventional Womanhood to Bark Loud and Clear About Violence Against Women" *Brown Girl Magazine*, May 30, 2018.

<https://www.browngirlmagazine.com/2018/05/three-billboards-outside-ebbing-missouri-breaks-free-from-conventional-womanhood-bark-violence-against-women/>

Dockary, Heather. "The Oscars snubbed 'The Florida Project' because we don't like stories of women in poverty" *Mashable*, January 30, 2018. <https://mashable.com/2018/01/29/the-florida-project-snub-womens-poverty/#qwWki0tzwaqA>

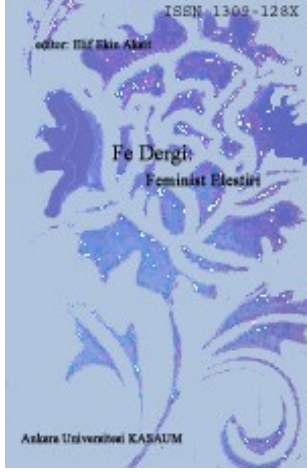
East Lynne 1931 Film. Directed by Frank Ilyod USA: [Fox Film Corporation](#)

Forward, Susan - Craig Buck. *Zor Bir Ailede Büyüme*. çev: Ahu Terzi. (İstanbul: İletişim, 2018).

Hayward, Susan. *Sinemanın Temel Kavramları*. çev: Uğur Kutay. (İstanbul: Es, 2012).

- Hirsch, Marianne. "Mothers Daughters A Review Essay", *Signs*, 7(1) (1981): 200-222
- Imitation of Life* 1959 Film. Directed by Douglas Sirk USA: [Universal International Pictures](#)
- Kaplan, Ann.E. "The Case of the Missing Mother." In *Feminism & Film*, edited by E. Ann Kaplan, 466-478. (New York: Oxford University Press, 2000).
- Kaplan, Ann.E. *Women and Film*. (New York: Taylor & Francis e- Library, 2001).
- Kaplan, Ann.E. "Mothering, Feminism and Representation" In *Home is Where the Heart Is*, edited by Christine Gledhill, 113-137. (London:BFI Publishing, 1992)
- Karlyn, R. Kathleen. *Unruly Girls, Unrepentant Mothers*. (Austin: University of Texas Press,2011).
- Kolker, Robert. *Film, Biçim ve Kültür*. çev: Fırat Ertınaz, Ali Güney, Zeynep Özen, Onur Şakır, Berivan Tokem, Dilek Tunalı, Ertan Yılmaz. (İstanbul: De Ki, 2011)
- Kramer vs Kramer*: 1979. Film. Directed by Robert Benton. USA: Columbia Pictures.
- Lady Bird*. 2017. Film. Directed by Greta Gerwig. USA:A24.
- Mildred Pierce*. 1945. Film. Directed by Michael Curtiz. USA:Warner Bros.
- Monaco, James. *Bir Film Nasıl Okunur*. çev: Ertan Yılmaz. (İstanbul: Oğlak,2002).
- Özden, İ. Ayşenur. *Mary Elizabeth Braddon'ın Lady Audley's Secret, Ellen Price'in East Lynne ve Anne Bronte'nin The Tenant of Wildfell Hall Romanlarındaki Kadın İmgesinin Fransız Feminizmi Bağlamında İncelenmesi* Yayınlanmamış Doktora Tezi (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).
- Porter, Marie. "Focus on Mothering", *Hecate*, 36 (1/2) (2010): 5-16.
- Ryan Michael – Kellner, Douglas. *Politik Kamera*. çev: Elif Özsayar (İstanbul: İletişim,2010).
- Ryan, Michael – Lenos, Melisa. *Film Çözümlemesine Giriş*. çev: Emrah Suat Onat (İstanbul: De Ki, 2012).
- Sever, Merin. "Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması", *Fe Journal*, 7(2) (2015):72-86
- Stark, Hannah. *Deleuze'den Sonra Feminist Teori* çev: Yonca Cingöz (İstanbul:Otonom, 2019)
- Stella Dallas*. 1937. Film. Directed by King Vidor. USA: United Artists.
- The Exorcist* 1973 Film. Directed by [William Friedkin](#) USA: Warner Bros
- The Four Hundred Blows*. 1959. Film. Directed by François Truffaut. France: Cocinor.
- The Florida Project*. 2017. Film. Directed by Sean Baker. UK: Altitude Film Entertainment.
- Three Billboards Outside Ebbing Missouri*. 2017. Film. Directed by Martin McDonagh. USA: Fox Searchlight Pictures
- Titanic*. 1997. Film. Directed by James Cameron. USA:Paramount Pictures.
- Tully*. 2018. Film. Directed by [Jason Reitman](#). USA: Focus Features
- Valenti, Jessica. "For women in America, equality is still an illusion" 21.2. 2010.
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/02/19/AR2010021902049.html>
- Way Down East* 1920 Film. Directed by D.W. Griffith USA: [D.W. Griffith Productions](#)
- [Wiedefeld](#), Grant. "Tully, or The First Rule of Caring Club Is..." *Offscreen*, 22(5) (2018).
<https://offscreen.com/view/tully-jason-reitman>
- Yetener, Müge. "Tarihin tetiğini çeken feminist: Betty Friedan" 19. 2. 2019
<https://catlakzemin.com/19-subat-1963-tarihin-tetigini-ceken-feminist-betty-friedan/>
- (yazarı yok) #FeminizmOnFilm: Three Billboards Outside Ebbing, Missouri *ENGENDER* 20.2. 2018.
[https://www.engender.org.uk/news/blog/feminismonfilm-three-billboards-outside-ebbing-mi/?](https://www.engender.org.uk/news/blog/feminismonfilm-three-billboards-outside-ebbing-mi/)

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 11, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Hipokratik Metinlerde Kadınların Doğası ve Jinekolojinin Ortaya Çıkışı

Gökçesu Akşit

Yazı Gönderim Tarihi 2/12/2019
Yazı Kabul Tarihi: 16/12/2019
Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 25/12/2019

Bu makaleyi alıntılanmak için: Gökçesu Akşit “Hipokratik Metinlerde Kadınların Doğası ve Jinekolojinin Ortaya Çıkışı“ *Fe Dergi 11*, no. 2 (2019), 14-23.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/22_2.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Hipokratik Metinlerde Kadınların Doğası ve Jinekolojinin Ortaya Çıkışı Gökçesu Akşit*

Genelde erkeklerin daha görünür olduğu eskiçağ yazının aksine, Hipokrates'in kadınları da görünür kılan metodu, gözlem, yeni bir gözlem nesnesi yaratarak, jinekolojiyi doğurmuştur. Böylece antikitenin "beyaz-kollu" kadını artık görünürün alanına getirilmiş olur. Hipokratik metinlerdeki kadın hasta hikayelerinde, gözleme dayalı Hipokratik iş yapma biçiminin temelde iki kaynak ışığında çalıştığı söylenebilir: her ikisi de, analitik ve analogik olanı bütünleştiren şekilde, genelde sağaltmaya doğru aktif bir güç olan doğa, ve bedeni oluşturan dört temel sıvıdan (suyuk) biri olan su. Doğa'nın Hipokratik pratikte bu kullanılış biçimi ekolojik bir bakış açısıyla Kuhn'un "karşılaştırılmazlık" kategorisine karşı, bir arada iş yapma biçimlerini mümkün kılar. Çalışmada kısaca bilimsel (d)evrimlerin yapısı incelenmeye Popper ile başlanmış, Kuhn, Lakatos, Feyerabend, ve son olarak Crombie ile devam edilip, sonuncunun 'düşünme biçimleri' kavramının, pratiğe odaklanması ile, Hipokratik jinekolojik metodu anlamakta kullanılabileceği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: düşünme biçimleri, kadın çalışmaları, Hipokratik Metinler, tıp tarihi, dört suyk teorisi.

Women's Nature in the Hippocratic Writings and the Emergence of Gynecology

As an antidote to a bias in the literature that has always made the male more visible, Hippocrates's novel way of making the woman, produced a new entity for observation, and led to the emergence of a new profession of medicine, gynecology. In this way, the "white armed" women of ancient times were brought into the realm of the visible. Examination of the case histories of women in the corpus revealed that the observational style was used in light of two principles, that of nature as an active force, generally for healing, and water as a function and humor; both the nature and water concepts uniting the analytical and the metaphorical in a holistic way. The nature inspiration enables an ecological view of Hippocratic practice in such a way that later categories described by Kuhn as incommensurable are seen to function in interrelation. The theoretical trajectory therefore, involves a short survey which starts with Popper and follows through Kuhn, Lakatos, Feyerabend, and finally Crombie, with the latter's concept of "styles of thinking" which accounts for how habits of thought inform specific practices like Hippocratic gynecology.

Keywords: styles of thinking, women studies, Hippocratic Corpus, history of medicine, theory of four humors.

Giriş

Bu çalışmada Hipokratik tıbbın nasıl özellikle kadının antik Yunandan günümüze, bilim ve tarihte görünürlüğünün nasıl sağladığı anlaşılmalı ve bunun sağlanmasında tümüyle yeni bir tıbbi dal (jinekoloji) ortaya çıkartarak bunun hangi metotlarla, nasıl kullanıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma bu tür bir gözlem anlayışının, diğer bir deyişle stiline/tarzının, belli bir bilgi bütünü içinde ortaya çıkan pratiklerini/iş yapma biçimlerini araştırmaktadır. Yani, antik zamanlardan bugüne çalışılan ne ve neden sorularının tersine biz burada nasıl sorusunu sormaya çalıştık. Böylece tekrar eden belli temaların anlamı da ortaya çıkmış oluyor ki bu çalışmada bunlar: Doğa (*phusis*) kavramının hastayı anlamada ve yönlendirmedeki önemi ve su (*hydor/hydrops*) elementinin/beden sıvısının özellikle kadın doğasındaki yeri, olarak görülmüştür. Bunların nasıl kullanıldığının

* Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, DSÜ, <https://orcid.org/0000-0001-7012-5667?lang=en>, gokcesuaksit@maltepe.edu.tr
Yazı Gönderim Tarihi: 2/12/19, Yazı Kabul Tarihi: 16/12/19

anlaşılması için Hipokratik metinlerde özellikle *dört sıvı/suyuk teorisi* çalışılmış ve bu teorinin kullanımındaki rasyonellik sorgulanmıştır.

Hipokratik dönemden önce, kadınların “beyaz-kollu” (Homerik epikten alınmış, kapalı kalkanlar, güneş görmeyenler anlamında kullanılmıştır) oldukları, kamusal alanda ve özellikle tıbbi alanlarda görünmedikleri söylenebilmektedir. Kendisini erkek gibi göstererek hekim Herofilus’un (M.Ö. 332-280) öğrencisi olan Agnodice¹’in hikâyesi, kadınların Antik Yunandaki bu görünmezliğine iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Herodot’un *Tarih*’lerindeki tıbbi hikâyelerde de yine cinsler arası geleneksel eşitsizliğe rastlanabilmektedir. Hikâyelerde iyileştirmeyi ya da iyileştirmemeyi seçen tanrı ve tanrıçalar anlatılır. Oysaki Hipokrat’ın insan bedenini okunabilir kılan gözlem hikâyeleri (ya da asıl adıyla yatak-başı gözlemleri) buna tam bir karşıtlık içindedir. Yine de Hipokrat’ın kadını görünür kılan iş yapma biçimindeki bu yenilik, günümüz yazınında, antik zaman düşünürleri tarafından olduğundan bile az anlaşılmıştır. Roma döneminde, Efesli Soranus’un *Jinekoloji* adlı, daha iyisinin yazılmadığı söylenen eserinde, en büyük krediyi Hipokrat’a verdiği söylenebilirken, günümüzde tıp tarihi üzerine olan çalışmalarda bu önemli yenilikten bahsedilmemektedir.

Hipokrat’ın tıbbı, kadın bedenini görünür kıldığı kadar erkek bedenini de görünür kılarak, insan bedenine yeni bir yaklaşımı içeriyordu. Bu fikir Holmes’in oldukça yeni olan çalışmasından da çıkarılabilmektedir (Holmes, 2010). Hipokratik tıp, Longrigg’in temsil ettiği gibi (1993; 1998) sadece rasyonel olduğu kadarıyla değil, gözlemsel olduğu kadarıyla da yenilikçi idi. Bu gözlemsel davranışın yeniliği, kendisinden önce sağaltma işiyle uğraşan tanrı ve tanrıçaların aksine, nesnesini, yani insan bedenini, anlaşılabilir ve görünebilir (okunabilir) kılmasında yatmaktadır. Çalışmada incelenen kadın hikâyeleri de, tam da, Hipokratik dönemden sonra bile ve Hipokrates’in popüleritesine rağmen, yüzyıllarca devam eden bu sınıfın “kapalı kutu” olarak tabir edilebilecek tarzdaki sağaltma pratiklerine bir tür anti-tez sağlamaları bakımından önem kazanıyor. Bunlardaki mucizevi iyileşme hikâyeleri insan bedeni gözlemleriyle hiçbir zaman uğraşmaz. Mesela Herodot’un *Tarihler*, 1.130 da anlattığı Sintiyalıların Venüs tapınağını yok etmeleriyle bağdaştırılan infertilite hikâyesi, Hipokratik metinlerde Sintiyalıların genel yaşama ve çevre biçimleri ile açıklanmıştır. Hipokrates için Sintiyalı kadınlar, gençliklerinde çok at bindikleri ve evlendikten sonrada sürekli at arabalarında oturup, hiç hareket etmedikleri için kısırdırlar.

Bu ve bunun gibi kadın hasta hikâyelerinden ortaya çıkmaktadır ki Hipokratik tıp pratiği, başta da belirtildiği gibi, iki temel prensip ile hareket etmektedir; bunlardan ilki hastalık ve sağlık kavramlarını, genelde sağlığa meyleden doğa (*phusis*) gözlemleriyle anlamaya çalışmasıdır. Doğa ayrıca sonuçların çoğulluğu hakkında da bütüncül bir görüş açısı için kilit zemin oluşturur. İkinci prensip su elementidir ve kadın bedeninde bolca bulunmaktadır. Erkek bedeninden farklı olarak kadın bedeni “daha sulu” bir varlıktır ve bu neredeyse iki beden arasındaki en temel farktır.

Su, kadın bedeninin (doğasının) açıklanmasında öyle bir zemin sağlar ki analogik olanla (Jones, 1923) analitik olan açıklamalar birbirine karışır. Bu, rasyonel ve irrasyonel olanın, duygusal ve fiziksel olanın bir tür bir arada kullanılış biçimidir ve yetkinlik ister. Yetkinlik (*arete*) ileride “Hipokratik göz” analogisiyle de bahsedileceği gibi gözleme ve sürekli tekrara dayalı bir tür profesyonelleşmedir. Bu iki temel iş yapma dayanağı ya da motifi, doğa ve su, gözleme (ve onun kayıt altına alınmasına) dayalı metot içinde tümüyle metaforik gibi görünseler de, metinlerdeki pratiğin çalışılmasıyla görülmüştür ki her ikisi de birden çok şekilde kullanılmış, bedene dair düşünme ve pratik biçimlerinin oluşturulmasında kilit rol oynamış, tanı koyma ve tedavide de her ikisinden de yararlanılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan jinekolojik metinler, Grenseman’ın 1975’te belirttiği üzere Hipokrat’ın kendisine ait olduğu düşünülen ve diğer metinlerinden önce yazıldıkları savunulan (Dean-Jones, 1994) *Kadının Doğası Üzerine* (Nat. Mul.) ve *Kadın Hastalıkları Üzerine* (Mul.) I- III isimli metinlerdir. Sonuncusu, yani *Kadın Hastalıkları Üzerine III* isimli metin *Steril Kadın* (Steril.) adıyla da anılmaktadır. Bu iki temel metnin yanı sıra, bunlara çok benzeyen paragraflar içeren ve bu ikisi kullanılarak hazırlandıkları söylenen (Smith, 1994; Potter, 2010) diğer metinler de jinekolojik metinlere dâhil edilmiştir. Bunlar dört sıvı (sıvı, hilt) teorisinin kara safra yerine su elementiyle kullanıldığı *Jenerasyon Üzerine*, *Çocukların Doğası Üzerine* ve yine, dört sıvı teorisinin sulu sıvıyla kullanılması bakımından bunların tamamlayıcısı olan *Hastalıklar IV* isimli metinlerle incelenmeye başlanmış, *Süperfetasyon* (Çoklu Gebelikler) Üzerine, Fetüs’ün Çıkarılması Üzerine (Foet. Exsect.), Yedi-aylık Bebek Üzerine (Septim.), *Sekiz-aylık Bebek Üzerine* (Oct.), ve *Kız Hastalıkları Üzerine* (Virg.) isimli metinlerle tamamlanmıştır. Hipokratik kadın, gebelik, annelik, doğum, mensturasyon, safra, kan, balgam, su ve doğa gibi belli kelimelerin kullanımları ayrıntılı çalışılmıştır. Bunların yanı sıra yedi *Epidemik* (Epd.) metni özellikle kadın hasta hikâyelerini isim, yer ve diğer gerçek olduğu varsayılan özellikler içererek

vermeleri bağlamında incelenmiş, *İnsanın Doğası Üzerine* (Nat. Hom.) metni de, kara safrayı dört suyuktan biri olarak tanıtmaya ve su sıvısına bedende yer vermemesi bakımından irdelenmiştir.

Yine de gözlemsel metodun ileride, sadece kadınlara özel, yeni bir tıp dalı doğuracak önemi, bu konuda çalışmış tarih ve bilim felsefesi düşünürlerine değinilmeksizin vurgulanamaz. Hipokrat'ın pratiği bir süredir bu çevrelerce kendisinden önce gelen geleneksel ve 'irrasyonel' olan ve bu çalışmada "kapalı kutu" metaforuyla tasvir edilen sağaltma pratiklerinden radikal bir kopuş olarak bir 'rasyonellik paradigması' içinde nitelenmektedir (Longrigg, 1998). Oysaki, Kuhn'un (1962) paradigma sıçraması fikri/nosyonu bağdaştırılmaz iki anlayış içeriyor olsa da, antikiteden beri iki tür sağaltma pratiği bir arada yüzyıllar boyunca devam etmiş görünmektedir. Tapınak tıbbından daha 'ampirik' yada 'rasyonel' olan bir tür sağaltma pratiğine geçişse, yine herhalde doğa kavramının hastalığa ve sağlığa bakışta oynadığı rol sayesinde, ancak iki milenyum sonra, Aydınlanmayla birlikte görülecek, ancak bu dönem de Hipokratik sağaltma biçimlerinin kullanımının giderek azaldığı bir dönem olacaktır. Hipokratik metot ya da pratik olarak adlandırabileceğimiz iş yapma biçimlerinden doğan sadece kadın bedeninin incelendiği *sui generis* bir tıp branşının, yani jinekolojinin, klasik dönemde nasıl ortaya çıktığıdır.

Böylesi bir tıp bilgisi, Hipokratik dönemden önce, erkeklere, çocuklara ve evli olmayan kadınları dışlayacak şekilde sadece 'kadınların bilgileri' (*ta gynecaia*) içinde yer alıyordu ve adının da belirttiği gibi sadece kadınlar arasında bilinen şeylerdi. Ayrıca görülür veya kayıt altına alınır da değillerdi. Hipokratik iş yapma biçiminde kullanılan bu bilgi, folklorda yahut tapınakta kullanılan kadınlara ait bilgiyi de kapalı kutudan çıkarılmış ve görünür kılmıştır. Bu yine de rasyonellikten çok gözlemsellik (ve bu gözlemlerin kayıt altına alınması) adına bir değişim olarak ele alınabilir ve gözlenemeyenin (kapalı kutuda olanın) geride bırakıldığı öne sürülmemiştir. Artık bu yeni stilde her ikisi bir arada kullanılmaya başlanmıştır.

Bu yaklaşım en iyi Crombie'nin 1994 yılında nüvelerini verdiği 'düşünme biçimleri' kavramına bir örnek oluşturmaktadır. Bu çalışmada kadın bedeninin ve doğasının Hipokratik metinlerdeki yeni görünürlüğünü yakalamada Crombie'nin kavramının kullanılabilirliği, onun pratiğe olan vurgusuyla birlikte ele alınmış ve doğanın dinamiklerinin ancak pratik içinde kullanılabildiği vurgulanmıştır. Örneğin dört suyk teorisi² veya kritik günler³ gibi teoriler pratiğin yerini alması da yanı sıra yer almaktadır.

Özetle kadın bedeninin kendine özgülüğünü yeni tıp pratiği içinde görülür/okunur hale gelmiştir ve karmaşık yaşam ağı içerisindeki doğası, her bir parçanın bir diğerini etkileme biçimleri, hastayı ve hastalığı bütüncül bir bakış açısıyla görme alışkanlığı veya kadının sağlığına dair bilgiyi birden çok yerde görme gibi değişik düşünce ve iş yapma biçimleri bütüncül bir paradigmaya (Kuhn, 1962) değil çoğulcu düşünme tarzlarının bir arada oluşunu işaret etmektedir. Aşağıdaki bölümde bu fikir ayrıntılarıyla tartışılmaya çalışılmıştır.

Hipokratik Düşünme Stilleri İçinde Jinekolojinin Yeni Bir Tıbbi Dal Olarak Ortaya Çıkışı

Kuhn (1962), bilimsel gelişmelerin kanıtlanmış bilgilerin birikimle evrimleştiği görüşünün yanlış olduğunu bilimsel gelişmenin devrimi sıçramalar yoluyla oluştuğunu iddia eder. Bir bilim disiplininde bilim insanları topluluğunun kullandığı kuram ve yöntemlerin tümünü içine alan bilim yapma biçimini "paradigma" olarak tanımlamıştır (Kuhn, 1962). Kuhn, normal bilimsel araştırma ve bilimsel bilgi üretme dönemlerinde paradigma içinde kalınarak verilerin toplandığını ve kuramdan üretilen hipotezlerin Popper'in ortaya koyduğu şekilde "yanlışlanma"ya çalışıldığını ancak, teorilerin birkaç yanlışlama ile reddedilemediğini ve teoriye uymayan bulguların bir kenara itilerek bekletildiğini belirtmiştir. Ancak bekletilen bulguların çoğalması, bu bulguları da içine alacak alternatif bir teori arayışına yol açar (Kuhn, 1962). Yeni teori önceki teori tarafından açıklanamayan ve bekletilen olguları açıklamakla kalmamış yeni araştırma ufukları açarak genç bilim insanlarının bu yeni paradigma içinde araştırma yapmalarını sağlamıştır.

Feyerabend (1975), *Yönteme Karşı* başlıklı kitabında Popper'in "yanlışlama" yaklaşımını eleştirmiş ve Kuhn'un yaklaşımını çoğulcuştürmüştür. Ona göre bir araştırma birden fazla teori dikkate alınarak yürütülür. Araştırma yaparken bir teori veya hâkim bir paradigma kullanmak yerine birden fazla teori kullanılmakta ve bir "kuramlar çeşitlenmesi" durumu yaşanmaktadır (Feyerabend, 1975).

Lakatos ise Popper ile Kuhn ve Feyerabend arasında yer almaktadır. "Bilimsel araştırma programları" kavramının bilimsel araştırma pratiğini paradigmadan daha iyi anlattığını ileri sürmektedir (Lakatos, 1978). Bu yaklaşım teorilerin çekirdekleri korunarak değiştirilebildiğini ileri sürmektedir. Eğer bir teori bazı hipotezlerin yanlışlanmasına rağmen reddedilmekten kurtarılabilirse ve ek olarak yeni araştırma ufukları oluşturabilirse o araştırma programı üretkendir. Eğer, teoriye yapılan eklemeler onu reddedilmekten koruyor ama yeni araştırma ufukları açmıyorsa o araştırma programı gerilemeye başlamıştır (Lakatos and Musgrave, 1970). Alt kuramlar

veya modeller yoluyla “problem sıçramaları” oluşturabilen bilimsel araştırma programları üretken ve ilerlemecidir. Bir bilimsel araştırma programı pek fazla değişmeyen bir çekirdek kuram, onu destekleyen yardımcı kavram ve önermeler ve sorun sıçramalarına yol açan *heuristik*lerden oluşmaktadır (Lakatos, 1978).

Böylesi bir sıçrama, burada “kapalı kutu” olarak tabir edilen, Herodot anlatılarında örneklerini bulabileceğimiz, Asklepius tapınak tıbbi ve Hipokratik tıp arasında izlenmeye çalışılmıştır. Bu değişim yukarıda da bahsedildiği gibi Longrigg gibi tarihçiler tarafından bir tür “rasyonellik paradigma”sına geçiş olarak görülmüştür. Önceki dönem tıbbında bir Asklepius tapınağında bir gece geçirmek, hastanın iyileşmesi için gerekli görülüyorken, sonraki Hipokratik tıpta belli bazı teori ve pratikler kullanılmıştır. Yine de savunulabilir ki bu değişim Kuhn’un vurguladığı gibi radikal bir sıçrama yahut geleneksel tarih algısındaki gibi daima iyiye doğru giden bir birikim sonucunda değil, temelde uygulanan metottaki değişimler ve bunun getirdiği düşünme biçimindeki değişimler şeklindedir.

Önceki tıp uygulamasında ne kadın ne de erkek bedeni üzerine herhangi bir gözlemden bahsedilemezken (Herodot örnekleri), sonraki Hipokratik uygulamalarda Hipokratik metinlerin tamamında görülebileceği gibi, belli beden ve bu bedenin sağlık ve hastalık gözlemleri mevcuttur ve sağaltma pratiği bu gözlemlere dayanmaktadır. Yine de Hipokrat’ın kendisinin de on sekizinci (ya da on dokuzuncu) kuşak, hem anne hem de baba soyundan (Jouanna, 1999) Asklepius rahibi olduğu bilinmektedir ve uygulamalarına Cos adasında, Asklepius tapınağının hemen yakınlarında ve tapınak tıbbıyla olabilecek en içli dışlı şekilde devam etmiştir. Hipokrat’ın ölümünden sonra da bu iki farklı tıp uygulaması yüzyıllar boyunca aynı topraklarda ve bir arada süregelmiştir.

İnsan bedeni söz konusu olduğunda, sağlık ve hastalık tanı, tanım ve nedenleri çoktur. Aynı hastalık çoğu zaman birden çok semptomla yol açmakta ve bazen farklı bedenlerde farklı şekilde kendini gösterebilmektedir. Yanı sıra çoğu zaman bir bedende birden çok hastalık birden seyretmekte, bunların semptomları birbirine karışabilmekte, tanı ve tanım koymak zor olabilmektedir. Hangi yanlışlanmanın, ne durumda, nasıl ve neden anlamlı olduğunu söylemek çok karışık ve çoğu zaman neredeyse imkânsız bir iş olabilir. Söz gelimi, Hipokratik medikal pratikte *Aforizmaların* 5. kitabının 33. bölümünde bahsedildiği şekliyle burun kanamasının regl göremeyen kızlarda iyi olduğu kanısı vardır. Buna benzer maddeler, başka metinlerde de karşımıza çıkmakta. Oysa Leonidas’ın kızı örneğinde (Hp. Epd. 7.123), adet göremeyen bir kızın, burnunun kanamasından hemen sonra öldüğü kaydıyla karşılaşıyoruz ve ilginç bir şekilde orada doktorun kızın doğasını anlayamadığı da kaydedilmiş. Yine de bu gibi yanlışlamalar genel bir aforizma değişimine neden olmamış. Aynı şekilde daha birçok örnek daha metinlerde vardır.

Elbette Popper’in doğrulamacı (*verificationist*) yaklaşıma karşı yanlışlamacı (*falsificationist*) yaklaşımı geliştirmesinin çok önemli bir epistemolojik gelişme olduğu tartışma götürmez. Yine de yanlışlanma ilkesinin bile nerede, ne zaman, kaçınıcıda ya da nasıl işlediği soruları hala belirsizdir. Kuhn’un paradigma sıçramaları yaklaşımı çerçevesinde paradigma sıçraması olup yeni bir paradigmaya geçildiği ve bir önceki paradigma ile yeni paradigmanın bulguları çeliştiği zaman paradigmalardan hangisinin daha bilimsel ve nesnel olduğunu gösterecek bir dışsal bir ölçüt yoktur. Crombie’nin stil kavramı içinde aynı şey söylenebilir, ancak orada önemli olan bilim yapılmasını sağlayan pratiklerdir. Pratiğin kendisi neyin doğru yahut yanlış olduğunu belirler ve başka pratikler için de herhangi bir önermede bulunmaz. Ancak ve ancak her iki pratik veya bu pratiklerden çıkarılan kuram içindeki ortak kavramlar ve yöntemler üzerinden, ikisi karşılaştırılabilir. Sözgelimi Hipokratik metinlerden *Rüyalar Üzerine*, Asklepius tıbbıyla ortak bir pratik, rüyaların incelenmesini içermektedir. Ancak ilkinde rüyalar, hastanın yaşam biçimine göre yorumlanır ve basitçe, eğer çelişiyorsa, kişi hasta, eğer uyum içerisindeyse de sağlıklı olarak yorumlanıyorken, ikincinin rüyaları kullanım biçimi bundan çok daha farklıdır. Orada hastanın rüyasında nasıl tedavi olması gerektiğine dair ipuçları göreceği ve bunların rahipler tarafından yorumlanması üzerinden dönen bir tür sağaltma pratiği vardır. Yine de her iki iyileştirme pratiğinin de ortak yönleri olduğu ve rüyaların yorumlanmasının her ikisi için de önemli olduğu söylenebilir. Ancak hala Asklepius tıbbi “kapalı kutu”dadır ve pratiğin nasıl kullanıldığını bilmek neredeyse imkânsızdır. Ayrıca Popperci anlamda hangi yorumun nerede, nasıl ve kaçınıcı yanlışta yanlışlanacağı da hiç de basit değildir.

Burada Hipokratik metinlerdeki birçok hasta hikâyesi ve bunların yanlışladığı aforizmalar içinde bazılarını değinilebilir. Mesela Gorgias’ın karısı örneği (Hp. Epd. 5.11) birden çok teori ve pratiğin bir arada kullanıldığını gösteren ilginç örneklerden biridir. Kısaca değinmek gerekirse, Gorgias’ın karısı dört sene boyunca adet görmemişken üst üste iki kez gebe kaldığı kayıt edilmiştir. Üst üste olan gebeliklere, Hipokratik tıpta süperfetasyon denmektedir ve *Epidemikler*’de yaygın olarak rastlanmaktadır. Kadın daha sonra, şiddetli ağrılar çekmiş, ateşi yükselmiş ve sağlığını (dengesini) kaybetmiştir. Birkaç ay sonra sırtında büyükçe bir tümör

olan bir fetüs düşürür. Karnındaki şişkinlik hala geçmemiştir ve düşükten sonraki 14 gün boyunca şiddetli ağrı çeker. *Süperfetasyon* metninde (Hp. Superf. 7) eğer anne karnında ölü bir fetüs olduğundan şüpheleniliyorsa, önce el ile ve ardından çeşitli ilaçlar (*pharmakon*) yardımıyla bu fetüsün bedenden dışarı çıkarılması gerektiği yazılıdır. Oysa Gorgias'ın karısının hikâyesinde, Hipokratik doktor(lar), kadına ne elle, ne de ilaç yardımıyla bir müdahalede bulunmamış, yine de günbegün kadının sağlık durumu kayıt edilmiş ve en ufak değişiklikler bile gözlemlenmiştir. Kadın on dördüncü günün sonunda, doğal olduğu belirtilen (*phusis*) yollarla bir ölü fetüs daha düşürür ve ardından sağlığına kavuşur. Burada, doktorun neden müdahale etmediği sorusu, modern okuyucu açısından anlamlı olsa da belki antik dönem doktorları açısından o kadar da değildir. Metinlerin birçok yerinde, yukarıda da bahsedildiği gibi, doğa kavramının hem özel hem de genel anlamlarıyla Hipokratik tıpta önemli bir düşünme biçimi olduğu bilinmektedir. Doğa'nın, çoğunlukla iyileştirmeye doğru giden gücü (*dunamis*) tıp uygulamalarında önemli bir yer teşkil eder ve bu örnekte de denilebilir ki doktor(lar) Gorgias'ın karısının kendi doğası ile yahut Doğa'nın genel işleyişi ile iyiye doğru gideceğine kanaat getirmişlerdir. Sonuçta bu örneğin de yansıttığı üzere ne zaman veya ne kadar yanlış örneğin nasıl bir teorinin ya da pratiğin yanlışlanmasını doğuracağı, yahut kaç teori ve pratiğin bir arada iş gördüğünü söylemek oldukça karmaşık bir problemdir.

Crombie'nin pratiğe odaklı yaklaşımı yine de proliferasyon ve yanlışlamanın zorluğu ve niceliği, çekirdek teorilerin değişmezliği ve belirlenmesi sorunu ve rasyonellik sorunları karşısında, değişen çeşitli iş yapma ve düşünme biçimleri ile metodun ayrıntılı analizine yoğunlaşarak belirlenimci olmayan bir bilim tarih ve felsefesi yaklaşımı sunmaktadır. Antik yunanın klasik dönemi özellikle Doğa'ya yönelik ilgi ile değişen pek çok iş yapma ve düşünme metodunun gözlenebildiği bir dönem. Metodun ayrıntılı tasviriyle, stil kavramı, bu çalışmada, Hipokratik tıbbın özellikle kadın doğasını (bedenini) bir gözlem nesnesi haline getirmesini anlamada etkili olmuştur.

Hipokrates'in yeni iş yapma biçimi olan gözlem stili, ilk Olimpiyat oyunlarının başladığı tarih olan M.Ö. 770'den, M.S. 200'e, neredeyse Greko-Roman dönemin sonuna kadar incelendiğinde, dönemde fazlasıyla değişik tıp anlayışı olduğu görülmektedir. Baubo kültü, Apollo ve Venus tapınak tıpları ve yukarıda bahsedilen, Hipokrat'ın da bizzat ferdi olduğu Asklepius kültleri Feyerabend'in bahsettiği anlamda bir teoriler proliferasyonuna örnek teşkil etmektedirler ve tek bir paradigma olduğu söylenen, ve rasyonellik paradigması olarak adlandırılan Hipokratik tıp içinde bile Gorgias'ın karısı örneğinde görülebileceği gibi birden fazla, ve hatta çelişen teorilerin bir arada iş yaptıkları görülmektedir.

Hipokratik dönem öncesi (Kuhn için pre-paradigma dönemi) pre-Sokratikler felsefecilere bakıldığında özellikle ikisi, Empedokles ve Demokritos, Hipokratik tıpla benzer öğeler içermeleri bakımından ilginçtir. Bunlardan ilki dört element teorisini,⁴ ikincisiyse *pangenesis* teorisini,⁵ Hipokratik yaklaşıma taşındığı anlamda kullanmışlardır. Demokritos'un irritasyon (*kresmos*) üzerine düşüncelerinin de Hipokratik tıpta, kadın cinsel tatminini açıklamakta kullanıldığı yerler vardır. Ayrıca pre-Sokratik dönemde yaşamış ünlü hekim Krotonlu Alkmeon'a da bakılabilir. Alkmeon'un ünlü Lokman Hekim olup olmadığı bilinemez, ama dört element arası dengesizliği monarşi olarak tanımlaması ilginçtir (Phil. 4.1-5) ve Hipokratik sağlık anlayışıyla paralellik gösterir (dipnot 2). Alkmeon'da da Hipokrates gibi bu denge (*isonomia*) kavramını/anlayışını görmek Hipokratik gözlemsel tıbbın uzun bir döneme yayılan köklerini anlamak açısından önemlidir.

Hipokratik dönem sonrası, ondan etkilenecek gelişen Roma tıbbının incelenmesi özellikle ilk jinekologlar olarak bilinen ve antik yunan tıbbını Roma'ya getiren iki hekim, Rufus ve Soranus ile sürdürülebilir. Ancak önce Efesli bu iki hekimin hocası olarak anılan Kapadokyalı Areteaus'da bahsedilmelidir. Areteaus'un hakkında çok az şey bilinse de, rahim (*uterus*) tümörlerini kesmek ve vücuttan çıkarmak ile ünlendiği söylenmektedir (Dumont, 1991). Kendisine, Yunanca yetkin (*arete*) anlamına gelen isminin bu sayede verildiği düşünülebilir. Hipokratik jinekolojik metinlerden *Kadın Hastalıkları Üzerine* içinde tümörleri tarif ederken yazar, özellikle bunları çıkarmak konusunda dikkatli olunmasını ve ancak yetkinlik kazanmış, yani bu konuda deneyimli hekimlerin bu pratiği uygulamasını salık verir.

Görülmektedir ki Hipokratik dönem sonrası gelişen Roma tıbbında, özellikle kadınların tıbbında bir yetkinleşme ve profesyonelleşmeden bahsedilebilir. Kürtaj konusunda belli bir etik anlatış Soranus'la birlikte anılmaktadır. Jinekoloji ismi de yine bu dönemde profesyonelleşme ile kullanılmaya başlanmıştır. Yine de bu çalışmada vurgulanan, yukarıdaki felsefi/epistemolojik izlekte anlatıldığı gibi amaç tarihsel önermelerde bulunmak değil, kadınların bedeninin ve doğasını gözlem nesnesi olarak kullanan yeni Hipokratik stilin nasıl kullanıldığını anlamaya çalışmak olmuştur.

Hipokratik stilin kullandığı birinci önemli kavram olan doğa (*phusis*) üzerine yukarıda epeyce söz söyledik. Kullanılan kavramların ikincisi olan ve kadınların doğası üzerine pratiği belirleyen su ya da sulu sıvıya

literatürde pek rastlanmadığı söylenebilir. Su sıvısı bedende özellikle gebelik, mensturasyon veya bu gibi kadımsal durumlarda görülen bir sıvı olması bakımından kadınların tıbbında bir gözlem nesnesi olarak önem kazanmış gibi görünmektedir. Ancak bu suyuğun sadece bir gözlem nesnesi olarak değil, kadının antik yunandaki yerini de betimleyen bir metafor olarak kullanıldığı düşünülebilir.

Sulu olmak, Heraklitus'un bir aforizmasında söylediği gibi, akıllı ve bilge olmanın tersi anlamında antik yunan düşüncesinde yer bulmuştur. Bu düşünceye göre "akıllı ve bilge ruh, en kuru olandır." Oysa kadınlar, antik yunan epiğinde de örneklerini görebileceğimiz gibi, genelde açılmaması gereken kutuları açan, yapılmaması gereken işleri yapan, düşünmeyen hatta düşünmeye ihtiyaç duymayan, durması gerektiği yeri bilmeyen ve hatta duramayan varlıklar olarak, ötekileştirilmiştir (Koziak, 1999). Antik yunanın ideal insanı karşısında kadınlar, barbar olan gibi, kontrol edilmesi gereken ve kendi doğalarına bırakıldığında formsuz olup, su gibi, sadece akan ve içinde tüm formları barındıran ama şekilsiz olanlardır. Bu anlamda onların bilge ideal insan tarafından şekillendirilmeleri ve belli bir düzen içene oturtulmaları gerekir gibi görünmektedir.

Hipokratik bakış, Platon'un da *Phaedrus* diyalogunda belirttiği gibi bütüncül bir yol izlemiştir. Hastayı sadece belli bir hastalık açısından değil, tüm beden ve o bedenin içinde yaşadığı durum açısından incelemiş, bir anlamda ekolojik bir bakış açısı geliştirmiştir. Hipokrat'ın bu metodu için daha sonraları Galen *metodus medendi*, yahut tedavi metodu olarak niteleyecek, ancak kendi getirdiği yorumlarla sunacaktır.

Galen'le birlikte bin yıllık tarihsel arka planın sonuna geliyoruz. Galen elbette Hipokratik metodu günümüze ulaşmasını sağlayan en önemli hekimlerden biridir. O dönemin Roma imparatorunun doktoruydu -ve bu tahmin edilebileceği gibi oldukça güçlü bir pozisyonda. Hipokratik metinler onun döneminde şekillenmiş ve o dönemin yorumuyla korunmuş, şu ya da bu parçası daha önemli konuma getirilmiştir. Su sıvısı yerine kara safra sıvısının Hipokratik dört sıvı teorisinde yaygın olarak kullanılması da bunun bir sonucu olabilir.

Belirtilmelidir ki Hipokratik metinler içerisinde ancak üç yerde dört sıvı teorisi açıklanmıştır, ve bunlardan görece son dönem yazılmış olanında (ki Aristo'ya göre bu metin Hipokrat'ın damadı Polybus tarafından, Hipokrat adıyla, ancak 450 B.C. sonrası kaleme alınmıştır), *İnsan Doğası Üzerine* isimli metinde dört sıvı kara safrayı içerir, ve diğer iki metinde (ki bunlar 450 B.C. öncesi yazılmış, belki bilinen en eski Hipokratik metinlerdir) bulunan sulu sıvı (*hydor/hydrops*) bu açıklamada yoktur.

Hipokrates'in ekolojik bakış açısıyla kadının doğasını açıklamakta kullanılan su sıvısına Galen'de de rastlanmaması ilginçtir ve Galen'in kara safra üzerine yazdıklarının incelenmesi de bir o kadar ilginç bir çalışma konusu oluşturur. Ancak bu çalışmada Hipokratik metinlere yoğunlaşılmış, ve Galenik metinlerde de yine kadın bedeninin ve doğasının görünür olduğu ancak Hipokratik jinekolojide kadın doğasını açıklamakta kullanılan en önemli araçlardan birinin, su sıvısının bulunmadığı gözlemlenmekle yetinilmiştir.

Hipokratik dönem sonrası yorumlar Smith tarafından "gelenek" kavramıyla karşılanmıştır (1979). Ona göre her bir yorum "Hipokratik geleneğin" bir tür "bozulmasıdır", ve Galen'in sözleriyle: Hipokrat düzgün bir yol göstermiş, her iyi düşünür bu yolu yürümeye meyletmıştır... Ancak yol (metaforik olarak) yaşamın kendisi gibi sonsuzdur ve hiç kimse tamamlayamaz. Bu çalışmada iki tür iç içe geçmiş gelenekten bahsetmek mümkündür. İlki Hipokrat'ın göstermiş olduğu yol olan, gözlem stili, ikincisi ise bu stili farklı dönemlerde uygulamaya meyleden ve her biri bir tür "bozulma" olan, ancak geleneğin kendisine de pek çok şey katmış yorumlardır. Bu çalışmada yapılan da elbet bir tür "bozulma" olarak görülebilir. Başka tür bozulmalardan etkilendiğimiz de elbette görülebilir ki bu onlardan oldukça çok yardım aldığımız feminist yazarlardan Helen King, Lesley Ann Dean-Jones, Ann Hanson, Cynthia Patterson, John Winkler, David Halperin, and Anne Carson özellikle antik yunan dönemindeki kadınların yeri ve rolü ve cinsiyet, ama daha da özelinde Hipokratik metinler ve gelenek üzerinden oldukça farklı bakış açıları ve bozmalarıyla, önemli yer tutmuşlardır. Bu yazarlar konuyu dar bir çerçeveden, yani sadece kadınların kültürel konumundan bakarak değerlendiriyor, kadın bedeni/doğasının sağlık, hastalık durumlarını elinizdeki çalışmada olduğu gibi kendi içinde ele almıyorlar, ve bu konuları sadece politik/kültürel açılardan okumaya çalışıyorlar.

Sonuç

Elbette Smith'in bahsettiği anlamda bozulmalardan kaçınmak çok zor ve bozulma kendi zamanı ve çağın ruhu içinde değerlendirilmeli. Yirminci yüzyılın sonunda, kadınların kendi bedenleri üzerinde politik bir güç sahibi olmaları ve feminist görüşlerin çıkmasıyla Hipokratik gelenek içinde daha önce tekrar edilen yorumlama geleneği bu kez de onların bakış açısıyla yapılmış, Hipokratik metinler bu sefer de tümüyle cinsiyet rolleri üzerinden okunmaya ve "bozulmaya" başlamıştır. Yine de bu Smith'in bahsettiği gelenek anlayışı içinde sık olan bir şeydir ve söz gelimi Galen'in metinleri kendine göre yorumlamasından da çok da farklı görülmeyebilir.

Feminist bakış açısının yaptığı ilk iş, jinekolojik metinlerin nasıl da antik çağdan günümüze en az okunan Hipokratik metin grubu olduğunu göstermek oldu (Hanson, 1990). Geçmişten günümüze, “Büyük” Hipokrat’ın böyle, “sadece akıntılarla uğraşan” metinler yazacağına inanmayanlar vardı. Metinlerin otantik olmadığı söylendi. Hatta yedinci yüzyılda bir hekimin öğrencilerinin bu metinleri en son okuması gerektiğini, çünkü önemli olmadıklarını öğütlediği bir girişle bile karşılaşıyoruz. *Havalar, Sular ve Yerler* yahut *Aforizmalar* gibi “büyük” kitaplar Hipokrat’a yakıştırılırken, *Kadın Doğası Üzerine* gibi bir metnin onun olamayacak kadar “basit” kaçtığı düşünülmüştür. Yine de genel olarak literatürde artık bu tarz otantiklik oyunları neyse ki oynanmıyor ve metinlerin otantikliğini sorgulayan Hipokratik Soru olarak Littré tarafından ortaya atılmış mesele, artık bir tür oyun olarak görülüyor. İnanırlılık kredisi yüksek bazı filologlar tarafından jinekolojik metinlerin en eski Hipokratik yazılar sınıfına sokuldukları da oluyor (Grensemann, 1975; Dean-Jones, 1994). Stil kavramı çerçevesinde metinlerin Hipokrat’ın yazıp yazmadığının iş yapma biçimini çok etkilemeyeceği, pratiğin elbette belli bir grup hekim tarafından kullanıldığı ve büyük olasılıkla birden çok yazarın metinleri yazdığı da göz önünde bulundurulmuştur.

Otantiklik probleminin ötesinde bir de içerik problemi vardır. Jinekolojik metinlerin okunmamasının bir parçası da içeriklerinin sadece kadınları ilgilendiren konulardan oluşmasıdır, menstrasyon ve akıntılar gibi. Bu gibi konuların önemli bulunmaması antik dönemden itibaren çok az kadın hekim bulunmasıyla ve kadın hastalıklarıyla ilgili konuların ebelere bırakılmasıyla da açıklanabilir. Yine de Rufus ve Soranus gibi önemli Hipokratik hekimlerin jinekolog olmasının açıklanması gerekir. Biz burada tam da içerik probleminin kadınları görünür kılan Hipokratik stilin tarih içinde yorumlanış biçiminde etkili olduğunu savunduk ve günümüzde artık Hipokratik jinekolojik metinlerin de akademik çevrelerce öneminin anlaşılmasına başlayacağını umuyoruz. Bu metinlere olan akademik ilgi, zaten son on beş yirmi yılda artmış görünüyor ve bu feminist yorumların bir başarısı olarak görülebilir.

Bu çalışmada kültürel olarak kadının yerini inceleyen feminist odak, bir anlamda parantez içine alınarak, jinekolojik metinler stil kavramı doğrultusunda anlaşılmasına çalışılmış ve kültürel yahut politik anlamlandırmadan ziyade bilim tarihi ve epistemolojik bir çerçeve içinde kadın doğası ve hastalıkları incelenmiştir. Yine de belirtmelidir ki Hipokratik iş yapma biçiminde kadın doğası tümüyle ayrı bir varlık olarak ele alınmış ve kadın, mesela sonraki Aristocu görüşün aksine, erkeğin bir alt türü, yahut olgunlaşmamış erkek olarak değil, kendine has bir varlık olarak algılanmıştır ki burada su ve doğanın kullanılış biçiminin ne kadar önemli olduğu vurgulanmalıdır.

Ne yazık ki sonradan, örneğin Soranus’un jinekolojisinde yine kadın Aristocu görüşte olduğu gibi olgunlaşmamış bir erkek olarak görülmüş, ve Hipokratik gözlemsel stil içindeki eşitlikçi bakış, giderek tarihe karışmış gibi duruyor. Soranus’un *Jinekoloji* metninde kadınların eğer ileriki yaşlara kadar yaşayabilselerdi (ki yaş ortalaması kadınlar için dönemde oldukça düşüktü -27 civarı, ve çoğu kadın hamilelik ve bunun doğurduğu komplikasyonlar sonucu hayatını kaybediyordu) erkekleşmeye başlayacakları, vücutlarının daha az su içereceği, daha az menstrasyon görecekları, ve daha sıkı bir bedene sahip olacakları iddiası vardır. Oysa tersine Hipkrates’in örneğin *Havalar, Sular ve Yerler* metninde, Sintiyalı erkeklerin, kadın işleri yapmaya başladıkça kadımlaşmışları söylenir.

Hipokratik metinlerden *Kadın Hastalıkları Üzerine* içinde kadınların hastalıklarının erkeklerinkinden iki şekilde ayrıldıkları söylenmiştir. İlki onların hastalıklarının aciliyeti açısından, ikincisi ise nedenleri belirlemek için yerinde sorular sormak açısından. Bu özellikler Hipokratik tıp metodunda kadınların aldıkları özel önemi gösterebilir. Kadın doğasının kapalı kalmaması gerekir ki kadın hastalıklarından doğacak kadın ölümleri engellenebilsin ve onlara özel bir sorgulama pratiği geliştirilebilsin. Böylece, kadınların erkeklerden ayrı ele alınmasıyla, jinekolojinin temelleri atılmış olur.

King ve diğerleri, elbette bu bakış açısını anti-feminist görmüş ve eleştirmişlerdir (King, 1998). Kadınları sadece kendi jinekolojik taraflarıyla açıklamak ve görünür hale getirmek elbette feminist eleştiri açısından pek de doğru sayılmayacak bir harekettir. Hipokratik metin incelemelerinde sıkça görülebilir ki kadınlar sadece üreme fonksiyonları açısından ele alınmışlardır. Söz gelimi yine *Kadın Hastalıkları Üzerine* metninde kadınların erkeklerden farklı hastalıkları olduğu ve bu hastalıkların tümüyle onların üreme fonksiyonlarıyla ilgili olduğu da açıklanmıştır. Ayrıca yine manidardır ki, jinekolojik olmayan Hipokratik metinlerdeki hastalıklar hep erkek bedeni üzerinden tarif edilmiştir. Yine de belirtmelidir ki, *Epidemikler* içindeki hasta hikâyelerinin yarısına yakını kadınların hastalık hikâyeleri oluşturmuştur. Eğer jinekolojik metinlerin tümündeki kadın hastalıkları gözlemlerinden ve burada kadınlara atfedilen rolden bahsedilecek olursa, burada kadınların görünürlüğünden bahsetmemek imkansızdır. Gerek kadın hasta hikâyelerinde gerekse

Corpus'un tamamında sadece üreme fonksiyonlarına değiniliyor olsa da, kadınlar apaçık görünür haldedir ve bu tutum önceki dönemlerdeki yazında görülmeyen bir durumdur. Böylesi bir vurgu literatürde çok yeni kullanılmaya başlamıştır (Holmes, 2010) ve feminist yazarlar arasında sözü henüz geçmemektedir. Holmes'in fiziksel beden kavramının çıkışını anlattığı kitabı, kadın ve erkek bedeni arasında ayırım yapmadan, her ikisinin de Hipokratik metinleri içine alacak şekilde, bu dönemde icat olduğu vurgusu, burada savunulan görüşün anlamını pekiştiriyor.

Hipokrat belki de kadının kültürel yeri konusunda çağının diğer düşünürlerinden çok da farklı bir bakışa sahip değildi. Ancak onun tıp pratiğindeki bütüncül ekolojik bakışı, kadın bedenini sadece üremeye de odaklı olsa, bütündeki diğer bileşenleri tamamlayacak şekilde ve birçok metnin temel konusu olacak şekilde görmeye ve görünür kılmaya itti. Eğer amacınız belli bir topluluğun -ki Hipokrat için bu antik yunan toplumuydu, genel sağlığını, verimliliğini ve hayatının devamını sağlamaksa, elbette kadınların önemi görmezden gelinemezdi. Bu noktada (günümüz demografi verilerinde olduğu gibi) üreyebilen kadın bedeni her zaman belli bir tartışmanın konusu olmuştu, ta ki belli bir *oikos*'a, ekolojiye entegrasyonu sağlanana kadar. Böyle bir sistemde, hekimin ilgisinin kadının üreme fonksiyonlarını düzenleme/sağaltma üzerine olması elbette şaşırtıcı değildi.

İşte bu çalışmada savunulduğu gibi böylesi bir müdahale durumu, kadınlara özgü bir tıp dalının ortaya çıkmasına yol açmış olabilir. Yanı sıra Hipokratik stil tıp, doğa üstü güçlerin ve rahiplerin müdahalelerine karşı geliştirilmiş belli bir müdahale etiği de içeriyordu. Doğa'nın anlamı belki burada bulunabilir; doğa kendi içinde bir dinamizm (*dunamis*) barındırır görünmektedir ve genelde iyileşmeye doğru iş görür. Yine de belirtilmelidir ki ölümler de Hipokratik stilden dışlanmamıştır ve doğanın bir parçası gibi kabul ediliyor görünmektedir. Burada Hipokratik hekim, ya da bizim kullandığımız metaforik anlatımla Hipokratik "doktorun gözü", doğanın iyileştirici gücünü (*dunamis*) kanalize ederek ona asistanlık yapmaktır. Burada yetkinlik (*arete*) gözlemin tekrardan ve kullanılan yollara alışkın olmaktan geçer. Tümörler konusunda yukarıda bu tarz bir yetkinlikten Kapadokyalı Areteaus ile ilişkili olarak bahsedilmişti. Aynı şekilde Doğa'nın iyileştirme gücü de Gorgias'ın karısı örneğinde, yukarıda anlatılmaya çalışılmıştır. Doktorun gözü yahut Hipokratik göz, kendi yetkin olmayan davranışlarından doğabilecek herhangi bir kazayı engellemeye çalışır (ilk kural zarar vermemektir—*prima non nocere*), ve böylece bir tür alışkanlık oluşturarak *arete*'ye ulaşır.

İyileştirmeye çalışan doğa motifi, yine de yetkin olan Hipokratik gözden daha etkili görünmektedir. Burada doktorun müdahalesinden çok gözlemi önem kazanır ve doktorun doğayla olan iş birliği önemlidir. Bu çalışmada göz metaforunun tercih edilmesi bu yüzdendir. Gözlem yetkinliğin olmadığı bir alanda müdahale etmemeyi ya da çok dikkatli olmayı gerektirir. Böylesi bir müdahalenin reddiyesi ve kararları doğaya bırakış, Hipokratik doktor için bir tür fiziksel olanla duygusal olanın birleştirilmesi, ikisinin karşılıklı bütünlüştürülmesi anlamı taşır. Bu bütüncül bakış açısı, yine içsel olanla dışsal olanı, insanla çevreyi bir arada görüş ve buna göre davranış hali olarak da görülebilir. Bu görüş çalışmada ekolojik bir bakış açısı olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Kadınların doğasının da yine bir *oikos*-ekoloji içinde görülmesi bu bakışın önemli bir parçasıdır. Ayrıca bu tür bir iş yapma/anlayış biçimi (stil), hastanın da iş birliğini getirir ve hastayı iyileştirmeye doğru bir tür yöneliş olarak görülebilir. Burada yine psikolojik olanla fizyolojik olan bütüncül bir şekilde bir arada anlaşılmıştır. Yunan düşüncesinde bu tarz düşünme -psikolojik olanla fizyolojik olanın bir arada düşünülmesi, yaygındır. Böylece rasyonel ve irrasyonel iş yapma biçimlerinin antik yunan tıbbında bir arada yüzyıllarca devam etmesi ve su sıvısının hem analogik hem de analitik anlamda kullanılması anlaşılır olabilir.

Özetle antik yunan biliminde metaforik olanla ampirik olanın beraber yaşaması ruhu içinde söylenebilir ki, Hipokratik kadın hasta gözlemleri kadınları dışarıya, görünür olanın alanına getirmiştir. *Epidemikler*'de adı geçen ve kocası ya da babası olan bir erkek adıyla anılmayıp, Hera tapınağıyla adı anılan Melidya, büyük ihtimalle tapınakta görevli idi ve onun hasta kaydında da görebileceğimiz gibi, o bile Hipokratik gözlemin nesnesi olabilişti. Normalde tapınak dışına çıkmalarına bile izin verilmeyen bu "beyaz kollu" kadınların hastalık hikâyelerinin Hipokrat'ta böylesine açık bir şekilde bulunması, kadınların fiziksel ve duygusal olarak antik yunandan günümüze bilim, tarih ve felsefede daha fazla yer bulmalarını sağlayacaktır.

¹Hyginus'a göre, kendini bir erkek olarak gizleyen ünlü bir ebe olan Agnodice, kadınların doktor olmasına izin verilmediği bir dönemde doktor olmak için başarılı bir şekilde çalışmıştır (Fab. 74). Yunan kadınlara ebelik yapmış ve doğum sırasında kendilerini güvende hissetmelerini sağlamak için hamile kadınlara erkek değil kadın olduğu sırrını söylemiştir. Kadın olduğunu kanıtlamak için kıyafetin kaldırarak bel altını göstermesinin anlatıldığı efsane, bir heykelle sembolize edilir. Doğum sırasında yardım isteyen Yunanlı kadınlar arasında ünlenen Agnodice, onun bir erkek olduğunu farz eden diğer erkek doktorlar tarafından kışkırtılır. Hamile kadınlarla ilişkisi olduğu ve bunun sonucunda çok popüler olduğu söylentisi yayılır. Sonunda "kadınlığı" kamuoyunda kanıtlamak zorunda kalan Agnodice, halkın önünde eteğini kaldırmak zorunda kalır ve bu şekilde bir efsane haline gelir. Bu jest antik yunan kültüründe *anasirmos* olarak bilinmektedir.

²Dört sıvuk (hılt) teorisi, antikitenin dört element teorisi ile paralel olacak şekilde, tıp anlayışında da bedene hava, su, toprak ve ateş denk gelen sırasıyla kan, balgam, sarı safra ve siyah safra olarak dört vücut sıvısının egemen olduğu görüşüdür. Bunların dengeli bir biçimde vücutta bulunması sağlık iken birinin diğerlerine baskın olması kişinin karakterini oluşturur. Örneğin su suyuğunun baskın olduğu kişi plegmatik karakter olarak düşünülür ve daha tembel, nezleye yatkın ve oburdur. Benzer şekilde yaş evrelerinde de belli hıltlar (karakterler) daha baskındır ve bu yine o vücut sıvısının baskın olmasıyla açıklanır. Dengesizlikten doğan patolojiler, o sıvının tersi ile tedavi edilir. Örneğin suyun karşıtı ateştir ve fazla 'sulu' olmaktan kaynaklı nezle vs. gibi hastalıklar için ateş elementinin temsil ettiği sıcak tutan yiyecekler, içecekler ve sıcaklığın kendisi önerilir. Günümüzde hala grip, nezle gibi hastalıkların bakteri ve virüslerden kaynaklandıkları bilinmesine rağmen sıcak ve soğukla ilişkilendirilmesi ve kişinin sıcak tutularak iyileştirilmeye çalışılması bu teorinin pratiğine iyi bir örnek olabilir.

³ Kritik günler teorisi antik zamanlarda yaygın olan ve Hipokratik tıpta da gördüğümüz, yedinci gün, yedinci hafta ya da kırkıncı gün gibi belli gün veya haftalardaki (ya da ay veya yıl) belli görüngülere özel önem atfedilmesi ya da basitçe bu günlerin aşılmasının önemli olduğunun düşünülmesidir. Günümüzde hala örneğin bebeğin doğumundan sonraki ilk kırk gününün bitmesinin önemi bu teori ile açıklanabilir.

⁴ Yukarıda dört hılt (suyuk) teorisinde de bahsedilen (dipnot2), tüm kozmolojiyi temel dört elemente (ateş, hava, toprak ve su) ve bunların özelliklerine (örneğin ateş yukarı doğru hareket eder, su ise aşağı gibi) indirgeyen düşünüş biçimi.

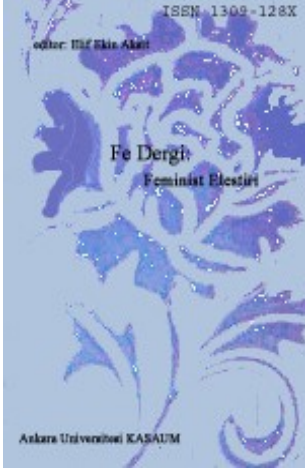
⁵Her iki ebeveynin de çocuğun özelliklerine katkıda bulunduğu teorisi, ilk ortaya atan Demokritus olmuştur. Daha sonraları teori daha çok Darwin ile anılmıştır.

Kaynakça

- Crombie, A.C. (1994). *Styles of scientific thinking in the European tradition: The history of argument and explanation especially in the mathematical and biomedical sciences and arts*. London, UK: Duckworth Publications.
- Dean-Jones, L. (1994). *Women's bodies in classical Greek science*. Oxford, NY: Oxford University Press.
- Dumont, M. (1992). *La gynécologie et l'obstétrique chez les Romains*. *Rev. For Gynécol. Obstét.*, 87, 10, 493-505.
- Feyerabend, P. (1975). *Against method: Outline of an anarchist theory of knowledge*. Humanities Press (First edition in M. Radner & S. Winokur, eds., *Analyses of Theories and Methods of Physics and Psychology*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1970).
- Grensemann, H. (1975). *Knidische medizinen teil I: Die testimonien zur "altesten knidischen lehre und analysen knidischer schriften im Corpus Hippocraticum*. Berlin and NewYork: De Gruyter.
- Hanson, A. E. (1975). *Hippocrates: "Diseases of women 1"*. *Signs*, vol. 1, no. 2, pp. 567-584.
- Hanson, A. E. (1990). *The medical writer' women*. In Halperin, D. M., Winkler, J. J., Zeitlin, F. I., (eds.) *Before sexuality: the construction of erotic experience in the ancient Greek world*, Princeton NJ: Princeton University Press.
- Herodotus (1988). *The History*. David Grene (tr), Chicago USA: University of Chicago Press.
- Holmes, B. (2010). *The symptom and the subject: the emergence of the physical body in ancient Greece*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jones, W. H. S. (1923a). *Hippocrates. Volume I: Ancient Medicine* Loeb Classical Library, No. 147.
- Jones, W. H. S. (1923b). *Hippocrates. Volume II: Prognostic* Loeb Classical Library, No.148
- Jones, W. H. S. (1931). *Hippocrates. Volume IV: Nature of Man* Loeb Classical Library, No. 150.
- Jouanna, J. (1999). *Hippocrates*. London, UK: John Hopkins University Press.

- King, H. (1998). *Hippocrates' woman: reading the female body in ancient Greece*. London and New York: Routledge.
- Koziak, B. (1999). Homeric thumos: The early invention of gender, emotion and politics. *The Journal of Politics*, vol. 61, no. 4, pp. 1068-91.
- Kuhn, T. (1962), *The structure of scientific revolutions*. Chicago, USA: University of Chicago Press.
- Lakatos, I. and Musgrave, A. (1970). *Criticism and Growth of Knowledge*. Cambridge, USA: Cambridge University Press.
- Lakatos, I. (1978). *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers Volume 1*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Longrigg, J. (1993). *Greek rational medicine: philosophy and medicine from Alcmaeon to the Alexandrian times*. UK: Routledge.
- Longrigg, J. (1998). *Greek medicine: From the heroic to the Hellenistic age a source book*. UK: Routledge.
- Potter, P. (2010). *Hippocrates, Volume: IX*. Loeb Classical Library, Harvard University Press.
- Smith, W. (1979). *The Hippocratic tradition*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Smith, W. (1994). *Hippocrates*. Volume VII: Ancient Medicine Loeb Classical Library, No. 477.

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 11, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Web Sitelerinde Dijital Ebeveynlere Sunulan İçerik Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Bağımsız Olabilir Mi?: 'Bebek.com' Web Sitesi Örneği

Derya Gül Ünlü

Yazı Gönderim Tarihi 28/5/2019
Yazı Kabul Tarihi: 10/10/2019
Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 25/12/2019

Bu makaleyi alıntılar için: Derya Gül Ünlü “Web Sitelerinde Dijital Ebeveynlere Sunulan İçerik Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Bağımsız Olabilir Mi?: 'Bebek.com' Web Sitesi Örneği“ *Fe Dergi 11*, no. 2 (2019), 24-37.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/22_3.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

**Web Sitelerinde Dijital Ebeveynlere Sunulan İçerik Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Bağımsız Olabilir Mi?:
'Bebek.com' Web Sitesi Örneği**
Derya Gül Ünlü *

Ebeveynlerin çevrimiçi ortama katılımıyla birlikte, ebeveynliğe dair üretilen dijital içerikler yaygınlaşmış, böylelikle bireyler kendi ebeveynlik rollerine dair ihtiyaç duydukları bilgi ya da önerilere kolaylıkla ulaşabilme imkanını elde etmişlerdir. Ancak dijital ortamda okuyuculara sunulan bu günlük ebeveynlik pratiklerine ilişkin önerilerin toplumsal cinsiyet kodlarından bağımsız olup olmadığı halen önemli bir tartışma konusudur. Bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmanın odağını da günümüzde anne ve babalara, ebeveynliğe dair günlük pratikleri hakkında bilgi ve öneriler sunan web site içeriklerinin toplumsal cinsiyet kodlarından bağımsız olup olmadığına incelenmesi oluşturmaktadır. Bu odak noktasından hareketle, gerçekleştirilen örnek olay araştırmasında 'bebek.com' isimli web sitesi örnek olay ögesi olarak belirlenmiştir. 'Bebek.com', diğer web sitelerinden farklı olarak, kendisini sadece dijital annelere değil, dijital ebeveynlere yönelik içerik sunan bir aile yaşam platformu olarak tanımlamaktadır. Bu bakımdan söz konusu web sitesinde yer alan içerikler, toplumsal cinsiyet kodlarını yansıtmıyorsa ve ebeveynlik rolünü bir cinsiyet üzerinden konumlandırıp konumlandırmadığı bakımından analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ise, web sitesinin anne ve babalara toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda bilgi ve öneriler sunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dijital ebeveynlik, dijital iletişim ortamı, web sitesi, bebek.com.

**Can The Content Provided To Digital Parents On Websites Be Independent of Gender Roles?:
'Bebek.com' Website Example**

As parents participate in online environment, digital contents produced with regard to parenting has become popular, thereby allowing individuals to have access to information or suggestions they need for their own parenting roles easily. However, whether these digitalized are independent of gender codes is still a question of debate. The study, which is conducted within this perspective, focuses on whether contents of websites, which provide information and suggestions on daily parenting practices are independent of gender codes. Based on this focus, in the case study conducted, 'bebek.com' website was determined as the object of the case study conducted, and subject to analysis in order to understand whether the contents provided on the website to the parents reflect gender code. As a result of the study, it was found that website provides information and suggestion to mothers and fathers in accordance with gender roles.

Keywords: Digital parenting, digital communication environment, web site, bebek.com.

Giriş

Bireylerin ebeveynlik rolleri çerçevesinde dijital iletişim süreçlerinde yer almaya başlamaları, çevrimiçi ortamda ebeveynlik pratikleri hakkında çok sayıda içeriğin üretimini de beraberinde getirmiştir. Çevrimiçi ortamda üretilen dijital içeriklerin paylaşılması ve yaygınlaştırılmasıyla birlikte, günümüzde anne ve babalar, kendi deneyimlerine ilişkin önerileri diğer ebeveynlere aktarabilme, diğer ebeveynlerin karşılaştıkları benzer durumlara yönelik tavsiye alabilme, ebeveynlik rol içeriğine dair farklı bakış açılarını aynı anda değerlendirebilme gibi imkanları elde etmişlerdir. Dolayısıyla ebeveynlerin çevrimiçi ortamda karşılaştıkları içeriğin, hem kendi rol içeriklerine ilişkin bilgi ve fikir alabilme hem de diğer ebeveynlerin rol içeriklerini

* Dr.Öğr.Üyesi., İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, <https://orcid.org/0000-0003-3936-7988>, derya.gul@istanbul.edu.tr, Yazı Gönderim Tarihi: 28/05/2019, Yazı Kabul Tarihi: 10/10/2019

gözlemleyebilme açısından büyük önem taşıdığı söylemek mümkündür. Dijital içeriğin bireylere günlük ebeveynlik pratikleri hakkında bilgi ve fikir verdiği düşünüldüğünde, bu içeriğin toplumsal cinsiyet beklentilerinden ne derece bağımsız olduğu üzerinde düşünülmesi de önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü bireylerin ebeveynlik pratikleri hakkında bilgi aldıkları içeriğin toplumsal cinsiyet beklentileri doğrultusunda yapılandırılması, onların ulaştığı önerilerin de geleneksel annelik ve babalık rollerini yansıtması anlamına gelmektedir. Bireyin, edindiği bu bilgi ve önerilere uygun olarak, kendisinden beklenen 'örnek' ebeveynlik pratiklerini yerine getirmesi ise, annenin ya da babanın diğer aile üyeleriyle kurduğu etkileşimi ve ev içerisinde üstlendiği görev ve sorumlulukları toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde sürdürmesine neden olmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, aslında, toplumsal, ekonomik ve tarihsel olarak inşa edilen geleneksel annelik ve babalık rollerinin dijitalleşmeyle birlikte teknolojik olarak da inşa edildiğini söylemek olanaklıdır. Bu dijital inşanın gerçekleştirildiği önemli ortamların başında ise, günlük ebeveynlik pratikleri hakkında bilgi ve öneriler aktaran web siteleri gelmektedir. Web siteleri, hem çevrimiçi ortamda 'uygun' ebeveynlik rolü hakkında içerik üreten ilk örnekler olmaları bakımından hem de literatürde dijital ebeveynlere yönelik içeriğin toplumsal cinsiyet kodlarından ne derece bağımsız olduğu hakkındaki tartışmaya öncülük eden mecralar olmaları bakımından üzerinde durulması gereken içerik sağlayıcılardandır. Web sitelerinin geleneksel cinsiyet rollerinin dijital inşası sürecindeki rolü hakkında literatürde iki önemli fikir ayrılığının olduğu görülmektedir; kimi araştırmacılar (Koeber, 2001; Lopez, 2009; Pedersen & Smithson, 2013), okuyucularına ebeveynlik rolleri hakkında içerik sunan web sitelerinin geleneksel cinsiyet rollerine yönelik dönüşümü başlatabilecek bir sorgulamaya altyapı sağladığını ileri sürerken; kimi araştırmacılar (Ammari & Schoenebeck, 2015; Bradly & Guerin, 2010; Madge & O'Connor, 2006) ise, web sitelerini ebeveynliğe ilişkin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini desteklediği gerekçesiyle eleştirmektedir. Ayrıca literatürde farklı ülkelerdeki web sitesi içeriklerini ele alan az sayıda araştırma (İngiltere'de Babyworld (Madge & O'Connor, 2005; Madge & O'Connor, 2006) ve Mumsnet (Pedersen, 2015); İrlanda'da The Irish Parenting (Brady & Guerin, 2010); Amerika'da Babycenter (Rashley, 2005)) bulunmaktadır. Bu bakımdan örnek olay ögesi olarak seçilen 'bebek.com' isimli web sitesinin analiz edileceği çalışmanın hem bir Türkiye perspektifi sunması hem web sitelerinin geleneksel cinsiyet rollerine dair bir sorgulamayı başlatıp başlatamayacağını tartışmaya açması hem de Türkiye'de daha önce ele alınmamış bir alana odaklanması dolayısıyla önem taşıdığı düşünülmektedir.

1. Web Sitelerinde Dijital Ebeveynlik ve Toplumsal Cinsiyet

Günlük ebeveynlik pratikleri hakkında içerik sağlayan web siteleri, sıklıkla ebeveynlikle ilgili konular ve hamilelik sürecine yönelik bilgi ve öneriler hakkında kullanıcıların çeşitli tartışma panoları üzerinden birbirleriyle sohbet edebilmelerine olanak tanımaktadır. Ebeveynlik web sitelerinin, ebeveynlerin kullanımına yönelik ürünler hakkında bilgi, öneri ve reklamları içerdiğini, ayrıca kullanıcıların mobil cihazlarıyla bağlantı kurmasını ve sosyal medyada bir yer edinmesini sağlamak için genellikle kendi özelleştirilmiş uygulamalarını da sunduklarını söylemek mümkündür (Lupton vd., 2016). Söz konusu web sitelerinin ve bu web sitelerinde yer alan çevrimiçi tartışma odalarının, kullanıcılar için sağladığı en önemli faydanın, hamile kalma ve hamilelik süreci, küçük yaştaki çocuğun uygun bakım ve gözetimi, anne sağlığı gibi konular hakkında bilgi edinebilmeleri ve diğer bireylerle bu konular üzerine tartışabilmeleri olduğu söylenebilir. Çünkü bu çevrimiçi ortamlarda, ebeveynler kendileri gibi benzer süreçlerden geçen diğerleriyle anonim bir biçimde iletişim kurabilmekte, ebeveyn olma ve 'uygun' ebeveynlik rollerini yerine getirme sürecinde yaşadıkları sorunlar hakkında diğer ebeveynlerden bilgi ve tavsiye alabilmektedirler. Ebeveynler arasında gerçekleşen bu dayanışma ve paylaşım ise, anne ve babaların kendileri hakkındaki kişisel içerikleri (kadınların annelikten beklentileri, hamilelik sürecinde eşleriyle yaşadıkları sorunlar, yeni rollerine dair hayal kırıklıkları gibi) diğerlerine aktarmalarını sağlamakta (Lupton & Pedersen, 2016; Pedersen & Lupton, 2016), böylelikle günümüzde ebeveynler çevrimiçi ortam üzerinden gerçek hayatta tanımadıkları bireylerle kendi kişisel hayatlarını paylaşabilmektedirler. Ayrıca bu ortamların sunduğu kullanıcı anonimliği dolayısıyla ebeveynler kimlikleri hakkında bilgi paylaşmadan, başta eşleri olmak üzere, ailelerinin diğer üyeleri hakkındaki beklentilerini, eleştirilerini, hayal kırıklıklarını, yaşadıkları zorlukları ya da sorunları birbirlerine aktarabilmektedirler (Eriksson vd., 2014; Madge & O'Connor, 2006; Pedersen, 2014; Schoenebeck, 2013). Bu bakımdan ebeveynlik web siteleri ve tartışma odalarının, hem ebeveynlerin günlük pratikleriyle ilgili aradıkları bilgi ve ihtiyaç duydukları sosyal desteği sağladığını hem de bireylerin çeşitli sorunları hakkında fikir alışverişinde bulunarak kendilerini rahatlatabilecekleri bir platform görevi gördüğünü söylemek mümkündür (Martland & Rothbaum, 2006; Radey & Randolph, 2009).

Ebeveynlik web siteleri ve tartışma odalarının kullanıcıya sağladığı faydaları ortaya koyan pek çok çalışmanın yanı sıra, bazı araştırmacılar tarafından bu ortamların ebeveynliğe ilişkin geleneksel kalıpyargıları ve eşitsiz cinsiyet rollerini desteklediği nedeniyle eleştirildiğinden de bahsetmek gerekmektedir (Ammari ve Schoenebeck, 2015; Bradly ve Guerin, 2010; Madge ve O'Connor, 2006; Pedersen, 2015; Rashley, 2005). Örneğin; Rashley (2005), "BabyCenter" isimli web sitesi üzerinden gerçekleştirdiği incelemesinde, anne ve babalara yönelik içeriklerin toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan bir biçimde farklılaştığını bulgulamıştır. Söz konusu web sitesinde anne ve babalara sunulan içerik incelendiğinde, bilgi verici nitelikteki yazılardan annelere yönelik olanların, kadınları çocuk bakımıyla ilgili öncelikli görevliler olarak konumlandığı, babalara yönelik olanların ise, erkeklere çocuklarıyla kısa sürede en verimli zamanı nasıl geçirebileceklerine ilişkin öneriler aktardığı ortaya koyulmuştur. Pedersen (2015), 'Mumsnet' isimli web sitesi üzerinden yaptığı incelemede annelerin doğrudan ebeveyn olarak konumlandırıldığını, söz konusu web sitesini kullanan az sayıda erkeğin ise, 'ebeveyn' olarak konumlandırılmak yerine dışarıda bırakıldığını vurgulamıştır. Sarkadi & Bremberg (2005) ise, nispeten daha yüksek düzeyde cinsiyet eşitliğinin sağlanabildiği ve ilgili babalığın sosyal politikalar aracılığıyla desteklendiği İsviçre'de dahi ebeveynlik web sitelerinin çoğunlukla anneler tarafından kullanıldığını bulgulamıştır. Dolayısıyla web sitelerinin, dijital ebeveynlere toplumsal cinsiyet rollerine dayanan örnek rol içerikleri sundukları ve özellikle kadın okuyucuları forumlarda örnek anneliğin nasıl daha iyi yerine getirilebileceğine ilişkin bir tartışmaya yönlendirdikleri gerekçesiyle eleştirildiklerini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Pedersen & Smithson (2013), kendisini bir ebeveynlik web sitesi olarak tanımlayan 'Mumsnet'in isminden bile içeriğindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin anlaşılabilirliğinin altını çizmektedir.

Diğer yandan web sitelerinin ebeveynlere sunduğu toplumsal cinsiyet rollerinin sadece kadınlar açısından değil, erkekler açısından da önemli bir eşitsizliğe neden olduğunu belirtmek gerekmektedir. Tıpkı Pedersen'in (2015) çalışmasındaki 'Mumsnet' örneğinde olduğu gibi, web sitelerindeki ebeveynlik rolünün öncelikli olarak kadınlar üzerinden kurgulanmasının erkeklerin yani babaların da dışarıda bırakılmasına neden olduğunu, dolayısıyla ebeveynlerin web sitelerinde edindikleri bilginin de başlı başına bir eşitsizliği beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Benzer biçimde, Brady & Guerin (2010) ebeveynlere aktarılan dijital içeriklere babaların daha az dahil edilmelerinin geleneksel cinsiyet rollerinin çevrimiçinde de devam ettiğinin ve babaların hala yetersiz destek kaynağı olarak görüldüğünün bir göstergesi olduğunun altını çizmektedir. Bu bakımdan web sitelerindeki içeriğin anne ve babalara söylediğinin cinsiyet rollerine bağlı olarak nasıl değiştiğinin ortaya koyulması gerekliliği de önem kazanmaktadır. Dijital ebeveynlere sunulan içerik, bireylerin kendi cinsiyetlerine 'uygun' ebeveynlik rolü doğrultusunda edindikleri bilgi ve önerileri şekillendirmektedir. Tabii ki bu aşamada dijital ebeveynleri tamamen pasif bir konuma değerlendirmek doğru değildir. Ebeveynler, kendi aile içi rolleri ve üstlendikleri ebeveynlik modeline bağlı olarak birçok web sitesi arasından tercih yapmakta ve ihtiyaçları doğrultusunda bilgi ya da tavsiye aramaktadırlar. Ancak ebeveynlerin edindiği bilginin içeriğinin toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak yapılandırılmasının, anne ve babaların günlük ebeveynlik pratiklerini yapılandırma biçimleri üzerinde de belirleyici olacağı söylenebilir. Dolayısıyla dijital ebeveynlere sunulan web sitesi içeriklerinin toplumsal cinsiyet kodları doğrultusunda yapılandırılması tüm ebeveynler için ortak bir ebeveynlik pratiğinin geliştirilmesini ve çocuğun bakımına dair eşit sorumluluk alınmasını imkansızlaştırmaktadır. Çünkü web sitelerinde ebeveynlik pratikleri hakkında yer verilen içerik, çocuklara ne yedirilmesi gerektiğinden onların nasıl oyunlara teşvik edilmesi gerektiğine, hafta sonu çocuklarla hangi aktivitelerin yapılabileceğinden çocukla nasıl doğru iletişim kurulacağına kadar ebeveyn ve çocuk etkileşiminin birçok aşamasında anne ve babalara bilgi ve öneriler sunmaktadır. Bu bakımdan annenin ya da babanın bilgi almak amacıyla eriştiği içeriğin toplumsal cinsiyet rolü beklentileriyle yapılandırılmış olmasının, ebeveynin sahip olduğu bu bilgiler doğrultusunda günlük pratiklerini yerine getirme biçimleriyle şekillenen annelik ya da babalık modelini etkileyeceğini de vurgulamak gerekmektedir.

1.1. Web Sitelerinde Dijital Annelik

Ebeveynlik rollerine dair bilgi ve tavsiyeleri içeren web sitelerinin ilk örneklerini annelik pratikleriyle ilgili içerikler üzerinden verdiğini ve söz konusu dijital içeriklerin yoğunlukla annelik rolü pratiklerine yönelik bilgi ve önerileri kapsadığını söylemek mümkündür.¹ Dijital iletişim ortamlarındaki ebeveynlik rollerine ilişkin içeriğin yoğunlukla annelik rol pratikleri (emzirme, çocuğun beslenmesi ya da eğitimi gibi) üzerinden üretilmesinin, çocuğun bakımına ilişkin birincil sorumluluğu halen annelik rolünü 'doğaları gereği' üstlenen kadınların yükleniyor olmasıyla açıklamak yanlış olmayacaktır.² Söz konusu web siteleri, özellikle kadınların hamilelik öncesi, süresi ve sonrasında hem kadınların annelik rollerini nasıl üstlenmeleri gerektiği hem de

çocuklarıyla kurdukları etkileşim biçimleri hakkında fikir verici olmaları bakımından önemli mecralardır. Bu sitelerdeki tartışma odalarının ise, kadınların yaşadıkları sorunları ya da ihtiyaçlarını kendileriyle benzer durumları deneyimleyen diğer annelerle anonim bir biçimde paylaşımlarına olanak sağladığı söylenebilir. Özellikle zor bir gebelik süreci geçiren, doğum sonrası problemler yaşayan ve yine bu dönemde çocuk bakımında zorlanan kadınlar için, forumlar aracılığıyla kendileriyle benzer sorunlar yaşayan kadınlarla haberleşmek, sosyal destek alabilmeleri açısından önemlidir. Çünkü doğum sürecinde hem bedensel hem de hormonal açıdan değişim içerisinde bulunan kadınlar, özgüven sorunları da yaşayabilmektedirler. Bu dönemlerde web sitelerinden yararlanan yeni annelerin, benzer durumdaki diğer kadınlarla iletişim kurarak hem kendilerine olan saygılarını koruyabildikleri (Hall & Irvine, 2009; Miyata, 2002) hem de zor bir süreçten geçen başkalarının da olduğunu fark ettikleri ve böylelikle anormal olduğunu düşündükleri deneyimlerini normalleştirebildikleri görülmektedir (Brady & Guerin, 2010; Gibson & Hanson, 2013; Lupton, 2016; Madge & O'Connor, 2006). Dolayısıyla ahlında ebeveynlik web siteleri, kadınlara annelik sürecinde karşılaştıkları sorunları diğerleriyle tartışıp, fikir alabilecekleri bir ortam sağlamaktadır. Ayrıca bu dijital tartışmaların özellikle hamilelik, doğum ve anneliğin ilk dönemlerindeki bilgi eksikliği ya da sağlık sorunlarına ilişkin bilgi arama, ailesel sorunlar ya da eşlerle ilgili problemleri paylaşma gibi konular üzerine gerçekleştiğini, bu bakımdan ebeveynlik web sitelerinin kadınlara bir anlamda danışmanlık sunduğunu da eklemek gerekmektedir.

Bununla birlikte web sitelerinin annelere bilgi sağlamak kadar, sosyal destek sunmak gibi önemli bir işlevinin de bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen araştırmalar, ebeveynlik web sitelerini; genç, yalnız, bekar ya da kendilerini izole edilmiş hisseden anneler (Chan, 2008; Parry vd., 2013) ve çocuğunun sağlık ya da gelişim sorunu olan ya da çocuğuyla ilgili bilinmeyen bir sorunla karşılaşan anneler (Fleischmann, 2004; Lowe vd., 2009) için değerli bir sosyal ağ sistemi sunan sosyal destek sağlayıcıları olarak ele almaktadır. Örneğin; Chan (2008) tarafından yapılan araştırmada, çalışan annelerin, çocuklarından ayrı oldukları süre içerisinde, sosyal ve duygusal destek alabilmek için, ebeveynlik web sitelerini ve forumları kullandıkları bulgulanmıştır. Parry ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise, web siteleri ve forumların kendilerini yalnız hisseden anneler tarafından arkadaş bulmak için kullanıldığı ortaya koyulmuştur.

1.2. Web Sitelerinde Dijital Babalık

Ebeveynlik rolü gereklilikleri ve pratiklerine dair içerik sunan web sitelerinin ilk örneklerini annelere yönelik içerikler üzerinden verdikleri görülmekle birlikte, son yıllarda doğrudan babalık pratiklerine ilişkin içerik sunan web sitelerinden de bahsetmek mümkündür. Babaların, babalık pratikleri için web sayfalarına ve çevrimiçi tartışma ortamlarına katılım amaçlarını ele alan az sayıda çalışmanın (Brady & Guerin, 2010; Pedersen, 2015); babaların kendi deneyimleriyle ilgili olarak diğer babalardan tavsiye ve destek almak amacıyla çevrimiçi ortama katıldıklarını ortaya koyduğu görülmektedir. Bununla birlikte, ebeveynlik pratikleri hakkında içerik aktaran web sitelerinin öncelikle ebeveyn olarak annelere hitap ettikleri (Pedersen, 2015) düşünüldüğünde, babaların bu web sayfalarını kendilerini ikinci planda kalmış (anneye nazaran) ebeveyn statüsünde hissetmemek, kendi babalık rolü içeriklerine dair bilgi, duygusal destek almak ve bu ortamları kendilerini yansıtabilecekleri bir araç olarak değerlendirmek için de kullandıkları vurgulanmaktadır (Eriksson & Salzman-Eriksson, 2013; Eriksson vd., 2014; Fletcher & StGeorge, 2011; Friedewald vd., 2005; Salzman-Eriksson & Eriksson, 2013; StGeorge & Fletcher, 2011). Bu bağlamda, Eriksson-Salzman & Eriksson (2013) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, babaların, babalık pratiklerine yönelik içerik sunan web sitelerini hem diğer ebeveynlerden sosyal destek almak hem çocuklarının bakımı hakkında karşılıklı endişelerini aktarmak hem de günlük hayattaki sıkıntı ve mutluluklarını paylaşmak amacıyla tercih ettikleri bulgulanmıştır. Ayrıca erkeklerin ebeveynlik rollerini yeni üstlenmeye başladıkları babalığa geçiş dönemlerinde (Fletcher vd., 2008; Hudson vd., 2003; Nyström & Ohrling, 2008; StGeorge & Fletcher, 2011) ya da özel bakım ihtiyacı olan çocukları için bilgi ve destek almak amacıyla (Nicholas vd., 2003; Nicholas vd., 2012; Swallow vd., 2012) web sayfaları ve forumlardan yararlandıklarını da eklemek gerekmektedir. Örneğin; Nyström ve Ohrling (2008) gerçekleştirdikleri çalışmalarında yeni baba olmuş ya da olacak erkeklerin kendileri gibi diğer erkeklerle fikir alışverişinde bulunarak, bu süreçte sosyal destek almak için, çevrimiçi ortamdan yararlandıklarını tespit etmişlerdir. Swallow ve arkadaşları (2012) tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise, böbrek rahatsızlığı olan çocuklara sahip babaların birbirleriyle deneyimlerini paylaşarak, bu süreçte duydukları bilgi ve sosyal destek ihtiyaçlarını karşıladıkları bulgulanmıştır. Bu bakımdan, tıpkı dijital annelerde olduğu gibi, dijital babaların da çevrimiçi ortamı ebeveynlik rolleri doğrultusunda ihtiyaç duydukları bilgiyi aramak ve kendileriyle benzer durumlarda bulunan ebeveynlerle iletişim kurarak sosyal destek almak için kullandıklarını söylemek mümkündür.

2. Dijital Ebeveynlik ve ‘Bebek.com’

2001 yılının Şubat ayında ebeveynlere yönelik içerik üretmeye başlayan Bebek.com isimli web sitesi kendisini “Türkiye’nin ilk ve en kapsamlı anne-bebek sağlığı ve aile yaşam platformu” olarak tanımlamaktadır. Bu bakımdan web sitesi, kendisini doğrudan anne ve çocuk sağlığına odaklanan bir web sitesi olmanın yanı sıra, bir aile yaşam platformu olarak ifade etmektedir. Buna ek olarak, “bebek sahibi olmayı düşünen, bebek bekleyen ve çocuğunu büyüten bilinçli ailelere, ihtiyaç duydukları her türlü bilgi, servis, hizmet, yardım ve dostluk” sunan bir platform olarak içerik sağladığından da bahsetmektedir. Bu özelliği bakımından web sitesi, hedef kitlesini sadece dijital anneler değil, dijital ebeveynler olarak belirlemiş olması dolayısıyla önem kazanmaktadır. Aynı zamanda ‘bebek.com’, içeriği bir baba tarafından üretilen ebeveynlik web sitesi olması bakımından da farklılık göstermektedir. Bu nedenle içeriği annelik rolünü üstlenmiş bir kadın tarafından değil de, babalık rolünü üstlenmiş bir erkek tarafından üretilen ‘bebek.com’un, okuyucularına sunduğu içeriğin toplumsal cinsiyet kodlarını yansıtmaması bakımından incelenmesinin de önem taşıyacağı düşünülmektedir. Konuyla ilgili olarak, ‘bebek.com’un neden bir baba tarafından kurulmasına gerek duyulduğu web sitesi içerisinde şöyle açıklanmaktadır: “Bebek.com’un hikayesi bir babanın 18 sene önce eşiyle birlikte bebeğini büyütürken ihtiyacı olan bilgileri ve rehberliği yurt dışındaki web sitelerinden karşılamaya çalışmasıyla başladı. Bebek büyüten genç bir aile olarak, Türkçe içerikli bir web sitesinden çok daha fazlasına ihtiyaçları olduğunu düşündüler.”

Bebek.com isimli web sitesinin kendisini nasıl tanımladığının yanı sıra, web sitesi içerisinde ebeveynlere aktardığı içeriği nasıl sınıflandırıp, sunduğu da önem taşımaktadır. Buna göre, web sitesinde 6 ana sekme olduğu görülmektedir. Bu sekmeler sırasıyla şöyledir; (1) bebek istiyoruz, (2) hamilelik, (3) doğum, (4) bebek, (5) 3-4 yaş, (6) uzmana soru sor. Söz konusu ilk beş sekmenin altında yine alt sekmeler yer almakta, uzmana soru sor sekmesi içerisinde ise, alt sekme bulunmamaktadır. Bu sekme, kullanıcıların sorularını aktarıp konunun uzmanı kişilerin o konudaki önerilerini okumalarına ve diğer kullanıcıların önceki sorularına ya da yorumlarına ulaşabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte, web sitesi içerisinde bir arama butonu da bulunmakta, ayrıca her bir makale için kullanıcılara sunulan bir beğenme butonu ve yine okudukları makaleleri sosyal medyadan paylaşabilecekleri paylaşım butonları da yer almaktadır.

3. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Araştırma, örnek olay ögesi olarak seçilen ‘Bebek.com’ isimli web sitesinde, dijital ebeveynlere günlük pratikleri hakkında aktarılan içeriğin toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda yapılandırılıp yapılandırılmadığının ortaya koyulması amacıyla taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda, web sitesinde günlük ebeveynlik pratikleri ve çocuk bakımıyla ilgili makalelerin odaklandıkları temalar ve bu temalarda yer verilen içeriğin öncelikli olarak bir cinsiyet rolü üzerinden konumlandırılıp konumlandırılmadığının belirlenmesi hedeflenmektedir. Söz konusu amaca yönelik olarak ise, yanıt aranması hedeflenen araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

AS1: ‘Bebek.com’ isimli web sitesinde dijital ebeveynlere, ebeveynlik pratikleri hakkında sunulan makaleler hangi temalar altında toplanmaktadır ve bu temaların dağılımı ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS2: ‘Bebek.com’ isimli web sitesinde dijital ebeveynlere, çocuk bakımı hakkında sunulan makaleler hangi temalar altında toplanmaktadır ve bu temaların dağılımı ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS3: ‘Bebek.com’ isimli web sitesinde dijital ebeveynlere, ebeveynlik pratikleri hakkında farklı temalar altında sunulan içeriğin yoğunluğu, ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS4: ‘Bebek.com’ isimli web sitesinde annelere sunulan ebeveynlik pratikleri hakkındaki makale temaları ve bu temalar altında yer alan içeriğin yoğunluğu, dönemsel olarak (hamilelik öncesi, hamilelik, hamilelik sonrası) farklılık göstermekte midir?

AS5: ‘Bebek.com’ isimli web sitesinde babalara sunulan ebeveynlik pratikleri hakkındaki makale temaları ve bu temalar altında yer alan içeriğin yoğunluğu dönemsel olarak (hamilelik öncesi, hamilelik, hamilelik sonrası) farklılık göstermekte midir?

AS6: ‘Bebek.com’ isimli web sitesinde dijital ebeveynlere, ebeveynlik pratikleri ve çocuk bakımı hakkında sunulan içerik öncelikli olarak hangi ebeveynlik rolü üzerinden kurgulanmaktadır? Bu önceliklendirme aktarılan içeriğin temasına ya da dönemine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, betimsel yönetime dayalı olarak gerçekleştirilmiş bir örnek olay incelemesi niteliği taşımaktadır. Çalışmada, ‘bebek.com’ isimli web sitesi, örnek olay ögesi olarak seçilerek, tek ögeli bir örnek olay incelemesi gerçekleştirilmiştir. Örnek olay inceleme ögesi için ‘bebek.com’ isimli web sitesindeki verilerin sistematik olarak toplanıp, analiz edilmesi sürecinde; dijital ebeveynlere sunulan içeriğe dair ana temaların ve bu temalar altında yer verilen içerik yoğunluğunun belirlenebilmesi için kategorisel içerik analizi, belirlenen temaların yorumlanabilmesi için ise, betimsel analiz tekniklerinden yararlanılması uygun görülmüştür. Söz konusu web sitesinde yer alan ve bireyin ebeveynlik rolü hakkında içerik sunan makaleler çalışmaya dahil edilmiş, ebeveynlik rolüyle ilgili olmayan ve reklam içeriğine sahip olduğu görülen makaleler kapsam dışında bırakılmıştır. İçeriklerine bağlı olarak çalışmaya dahil edilmesi uygun görülen 875 makale³ (bireyin günlük ebeveynlik rolleri hakkındaki makale sayısı 543, çocuk bakımı hakkındaki makale sayısı 332 olmak üzere) belirlenen araştırma kriterleri doğrultusunda analiz edilirken, 29 makale çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Web sitesi üzerinden ulaşılan verilerin toplanma süreci 07.05.2019-20.05.2019 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Web sitesi üzerinden ulaşılan verilerin analiz edilmesi sürecinde öncelikle kategorisel içerik analizi tekniğinin kullanılması, böylelikle web sitesindeki içeriğin betimsel olarak analiz edilmesinde de yararlanılacak olan içerik temalarının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Kategorisel içerik analizine dahil edilecek makaleler, araştırma sorularına bağlı olarak, iki gruba ayrılmıştır. Bunlar; anne ve babalara ebeveynlik rolü hakkında bilgi veren makaleler ve çocuk bakımıyla ilgili bilgi veren makalelerdir. Ebeveynlik rolü hakkında içeriğe sahip olan makaleler için alt temalar belirlenmeden önce, bu makaleler bireyin ebeveynlik rolünü üstlenme sürecine uygun biçimde, zamansal olarak sınıflandırılmıştır; (a) hamilelik öncesi dönem, (b) hamilelik ve doğum dönemi, (c) hamilelik ve doğum sonrası dönem. Sonrasında, belirlenen bu dönemler, makalelerin içeriklerinin yoğunlaştığı temalar üzerinden kategorize edilmiştir. Bu çerçevede her bir dönem için uygulanan kategorisel içerik analizinin alt temaları şöyledir; (a) hamilelik öncesi dönem için; (1) sağlık bilgisi, (2) beslenme bilgisi, (3) doğum kontrol bilgisi, (4) gebelik bilgisi, (5) egzersiz bilgisi; (b) hamilelik ve doğum dönemi için; (1) sağlık bilgisi, (2) egzersiz bilgisi, (3) beslenme bilgisi, (4) doğum bilgisi, (5) alışveriş bilgisi; (c) hamilelik ve doğum sonrası dönem için; (1) sağlık bilgisi, (2) egzersiz bilgisi, (3) beslenme bilgisi, (4) emzirme bilgisi, (5) alışveriş bilgisi. Böylelikle kategorisel içerik analizi kapsamında, günlük ebeveynlik pratikleri hakkında bilgi veren makalelerin analizi için belirlenen üç dönemin her biri için beş ayrı alt kategori ortaya çıkmıştır. Çocuk bakımı hakkında içeriğe sahip olan makalelerin analizi için ise, yine makale içeriklerinin yoğunluk gösterdiği temalar üzerinden alt kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler şöyledir; (1) sağlık/gelişim bilgisi, (2) beslenme bilgisi, (3) eğitim bilgisi, (4) eğlence bilgisi, (5) alışveriş bilgisi. Bununla birlikte, makale içeriklerinin hitap ettiği ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenebilmesi için, her bir makale hitap ettiği ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak ayrı ayrı kodlanmıştır. Anne ve babalara birlikte hitap eden makaleler ise, her iki cinsiyet için de ayrı ayrı kodlanmıştır. Makalelerin kodlanma sürecinde, makale içeriğinin yoğunluğunun belirlenebilmesi için 1 ile 3 arasında değişen (1 en az, 2 orta, 3 en çok vurgulananlar) bir skala uygulanmıştır. Söz konusu makalelerin vurgulanma sıklıkları şöyle belirlenmiştir; en az vurgulanan makaleler için; (a) metin, orta düzeyde vurgulanan makaleler için (a) metin, (b) resim ya da infografik; yüksek düzeyde vurgulanan makaleler için (a) metin, (b) resim ya da infografik, (c) hiperlink, (d) video. Tamamlanan kodlamaların içerik sayısı (n) ve yüzdesine, kategorisel içerik analizi tablolarında karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Kategorisel içerik analiziyle ulaşılan veri temalarının ve ebeveynlere sunulan içerik yoğunluklarının yorumlanmasında ise, betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür (Özdemir, 2010: 336). Böylelikle kategorisel içerik analizi aracılığıyla ulaşılan temalar üzerinden oluşturulan çerçeveye dayalı olarak veriler okunmuş ve düzenlenmiştir. Ayrıca ulaşılan verilerin yorumlanması sürecinde makale başlıkları ve içeriklerinden doğrudan alıntılara yer verilerek, tanımlanan bulgular, araştırma sorularına yanıt verecek biçimde, açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

5. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde ‘bebek.com’ sitesinde anne ve babalara sunulan ebeveynlik içeriğinin analizine ilişkin bulgular karşılaştırmalı olarak aktarılmaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle, ebeveynlere günlük pratikleri hakkında sunulan dijital içerik temalarına ve bu temaların ebeveynin cinsiyetine göre farklılık gösterip göstermediğine, sonrasında ise ebeveynlere çocuk bakımı hakkında sunulan dijital içerik temalarına ve bu temaların ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğine ilişkin araştırma bulgularına yer verilmektedir.

Ebeveynlere Yönelik Dijital İçerik ve Cinsiyete Dayalı Farklılaşma

‘Bebek.com’ isimli web sitesinde günlük ebeveynlik rolleri hakkında kullanıcılara bilgi veren makalelerin anne ve babaların ebeveyn olma sürecindeki üç önemli dönem çerçevesinde yapılandırıldığı görülmektedir. Bunları; hamilelik öncesi dönem, hamilelik ve doğum süreci ve doğum sonrası dönem olarak ifade etmek mümkündür. Bu üç farklı dönem içerisinde ebeveynlere sunulan içeriğin ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterdiği görülmekte, her üç dönemde de annelere hitap eden içeriğin babalara nazaran daha yoğun olduğu görülmektedir. Aşağıda ebeveynlik rolüne ilişkin anne ve babalara sunulan dijital içerik temalarının dağılımını ve cinsiyete dayalı farklılaşmayı gösterir tablo yer almaktadır:

ANNELERE YÖNELİK İÇERİK

Hamilelik öncesi		Hamilelik ve doğum süreci			Hamilelik ve doğum sonrası		
İçerik türü	n	%	İçerik türü	n	%	İçerik türü	n
Sağlık bilgisi	37	%28,9	Sağlık bilgisi	530	%72,5	Sağlık bilgisi	108
Beslenme bilgisi	12	%9,3	Egzersiz bilgisi	16	%2,1	Egzersiz bilgisi	34
Doğum kontrol bilgisi	14	%10,9	Beslenme bilgisi	109	%14,9	Beslenme bilgisi	70
Gebelik bilgisi	63	%49,2	Doğum bilgisi	64	%8,7	Emzirme bilgisi	77
Egzersiz bilgisi	2	%1,5	Alışveriş bilgisi	12	%1,6	Alışveriş bilgisi	10
	128	%100		731	%100		299

BABALARA YÖNELİK İÇERİK

Hamilelik öncesi		Hamilelik ve doğum süreci			Hamilelik ve doğum sonrası		
İçerik türü	N	%	İçerik türü	n	%	İçerik türü	n
Sağlık bilgisi	5	%13,8	Sağlık bilgisi	64	%87,6	Sağlık bilgisi	27
Beslenme bilgisi	2	%5,5	Egzersiz bilgisi	-	-	Egzersiz bilgisi	-
Doğum kontrol bilgisi	5	%13,8	Beslenme bilgisi	-	-	Beslenme bilgisi	-
Gebelik bilgisi	24	%66,6	Doğum bilgisi	19	%26	Emzirme bilgisi	2
Alışveriş bilgisi	-	-	Alışveriş bilgisi	-	-	Alışveriş bilgisi	-
	36	%100		73	%100		29

Tablo 1: Dijital ebeveynlerin günlük pratiklerine yönelik makalelerin temaları ve cinsiyete göre dağılımı

Sağlık Bilgisi: Ebeveynlere sunulan sağlık bilgisinin, ebeveynler için üç farklı dönemde ihtiyaç duyulan bilgileri içerecek biçimde yapılandırıldığı görülmektedir. Bu üç farklı dönem için, ayrı ayrı olmak üzere, ebeveynlere aktarılan sağlık bilgisinin temel içeriğini hamile kalabilmek, sağlıklı hamilelik süreci ve sağlıklı bir hamilelik sonrası için yapılması gerekenler olarak özetlemek mümkündür. İlk olarak hamilelik öncesi dönemde, ebeveynlere sağlık bilgisi hakkında aktarılan makalelerin içeriğinin çocuk sahibi olabilmek için yaptırılması gereken sağlık kontrolleri ve sağlıklı yaşam önerilerine odaklandığı söylenebilir. Söz konusu içerikten annelere

yönelik olan bazı makale başlıkları şöyledir: “Neden hamile kalamıyorum?”, “Hamile kalmak için ideal yaş nedir?”, “Doğurganlığı etkileyen faktörler nelerdir?”, “Hamile kalmak için neler yapabilirsiniz?”. Babalara yönelik makale başlıklarından bazıları ise şöyle sıralanabilir: “Spermi olmayan erkeğin bebeği olur mu?”, “Erkeklerde kısırlık neden olur? Tedavisi nasıldır?”. Bu durumun, babalara yönelik içeriğin sadece bireysel düzeyde dikkat edilmesi gereken unsurlardan oluşması, ancak annelere yönelik içeriğin uzun bir süreci beraberinde getiren bir görev ve sorumluluklar silsilesi olarak sunulmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Hamilelik dönemine gelindiğinde, ebeveynlere sağlık bilgisi aktarmak için yer verilen makalelerin oldukça yoğunlaştığı ve bunların hem bebek sağlığını hem de annenin sağlığını korumak için yapılması gerekenlere yönelik içeriklerden oluştuğu görülmektedir. Ancak bu dönemdeki makalelerin yoğunluğuna bakıldığında, annelere hitap eden makalelerin babalara nazaran oldukça fazla olduğu söylenebilir. Söz konusu makale içerikleri incelendiğinde ise, hamilelik sürecini geçiren annelerin, bebeği taşıırken dikkat etmeleri gereken tüm sağlık problemleri ya da önlemleri hakkında öncelikli olarak konumlandırıldığı, babaların ise yalnızca genel bir sağlık bilgisinin ebeveynlere aktarıldığı makalelerde yer aldığı ile karşılaşılmaktadır. Hatta öyle ki bu dönem her ne kadar sıkıntılı olsa da annelerin yaşadıkları bu zorluklara katlanmaları gerektiğinin de altı çizilmektedir. Söz konusu ifadelerden bazıları şöyledir: “Kimse anne adaylarına gül bahçesi vaad etmez”, “İkiz bebek bekleyen anne adayları hamileliğin getirdiği zorlukları ve güzellikleri iki katıyla yaşıyorlar”. Benzer biçimde, hamilelik ve doğum sonrası dönemde de, annelere yönelik sağlık bilgisi içeriğinin babalara nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Bu dönemde annelere sunulan içerik, çoğunlukla doğum sonrası kendi sağlık kontrolleri ve yeni doğan bebeklerinin olası sağlık problemleri hakkındadır. Dolayısıyla bu üç farklı süreçte anne ve babalara günlük ebeveynlik pratikleri hakkında sunulan tüm sağlık içeriğinin, öncelikli olarak annelere ya da anne olmak isteyen kadınlara hitap ettiği, hatta çoğu zaman doğrudan kadınları odağına alarak, babaları ya da baba adaylarını dışarıda bıraktığını söylemek olanaklıdır.

Beslenme Bilgisi: Ebeveynlere beslenme bilgisi aktaran makaleler incelendiğinde, anne ve babalara hitap eden makale yoğunlukları arasında belirgin düzeyde bir farklılık bulunduğu, hatta hamilelik dönemi ve sonrasında beslenme bilgisi içeren makalelerden hiçbirinin babalara hitap etmediği görülmektedir. Annelere beslenme bilgisi aktaran makalelerin içeriklerinin ise dönemlere göre farklılaştığını söylemek mümkündür. Hamilelik öncesi dönemde annelere ve az sayıda olmak üzere babalara aktarılan beslenme bilgisi içeriği hamile kalabilmek için neler yenmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Hamilelik döneminde, bu makaleler doğrudan annenin sağlığına odaklanmakta, hamilelik sürecinde kadınların nasıl beslenmesi gerektiği ve hangi besinlerden uzak durması gerektiği aktarılmaktadır. Hamilelik sonrası dönemde ise, kadınlara aktarılan sağlıklı beslenme içeriğinin, nasıl daha iyi kilo verilebileceği ve emziren annelerin nasıl beslenmesi gerektiği hakkındaki içerikle yer değiştirdiği görülmektedir. Doğum öncesi ve sonrası makale başlıklarından bazıları şöyle aktarmak mümkündür: Doğum öncesi için; “Hamile kalmaya yardımcı 6 besin!”, “Hamilelikte yararlı ve zararlı besinler”, “Gebelikte bebeğin kilo alması ve gelişmesi için ne yemeli?”. Doğum sonrası için; “Doğum öncesi vücuda kavuşmak”, “Doğum sonrası annelere günlük diyet önerileri”, “Anne sütünü arttırmak için ne yemeliyim?”.

Egzersiz Bilgisi: Annelere aktarılan egzersiz bilgisi de, beslenme bilgisi içeriğiyle benzerlik göstermektedir. Hamilelik öncesi dönemde kadınlara egzersiz bilgisi hakkında aktarılan içerik bulunmazken, hamilelik döneminde hamilelerin yapabileceği egzersizlerin neler olduğu ve hangi egzersizlerin doğuma hazırlık için faydalı olduğu hakkında bilgi verilmektedir. Hamilelik sonrasında, annelere sunulan egzersiz bilgisi içeriğinin yoğunluğu artmakta ve kadınların nasıl güzel bir vücuda sahip olabilecekleri ya da doğum öncesi görünümlemlerini nasıl geri kazanabilecekleri hakkındaki bilgilere yer vermektedir. Bu makalelerden dikkat çeken bazıların başlıkları şöyledir: “Hamilelik sonrası forma girmek”, “Hamilelik sonrası göbek eritme”. Babalara doğrudan kendileri için ya da annelerle birlikte yapabilecekleri egzersiz bilgisi hakkında hitap eden içerik ise bulunmamaktadır.

Doğum Kontrol: Web sitesinde anne ve babalara aktarılan doğum kontrol bilgisi sadece hamilelik öncesi dönemi kapsamaktadır. Aktarılan bu içerik her ne kadar babalara nazaran anneler için daha yoğun olsa da, genel olarak çocuk sahibi olmadan ne kadar önce doğum kontrolünün bırakılması ya da korunmasız cinsel ilişkinin neden olabileceği hastalıklar gibi konuları içermektedir. Yeni çocuk sahibi olmuş çiftler için aktarılan bir doğum kontrol bilgisi ile karşılaşılmamıştır.

Gebelik Bilgisi: Çalışmada yer verilen gebelik bilgisi kategorisi, anne ve babalara çocuk sahibi olabilme ve hamilelik süreci hakkındaki bilgi aktaran makale içeriklerine karşılık gelmektedir. Hamilelik öncesi dönemde, gebelik bilgisi hakkında annelere daha yoğun düzeyde aktarılan bu içerik, özellikle tüp bebek ve bebeğin anne karnındaki gelişimi hakkındaki genel bilgileri içermektedir.

Doğum Bilgisi: Sadece hamilelik ve doğum döneminde karşılaşılan bu içerik ebeveynlere doğum türleri (erken, normal, sezaryen, suda doğum gibi) hakkında bilgi aktarmaktadır. Söz konusu makalelerin genel olarak doğum bilgisi hakkında ebeveynlere hitap ederek, bilimsel içerik aktardığı görülmektedir. Örneğin; “Sezaryen doğumun avantajları ve dezavantajları nelerdir?”, “Erken doğum tehdidi hakkında bilmeniz gerekenler” gibi. Bununla birlikte, doğum bilgisi hakkında içerik aktaran makalelerin daha yüksek düzeyde annelere hitap ettiğini söylemek mümkündür. Babalara ise, doğrudan hitap eden tek bir makaleyle karşılaşılmıştır. “Babalar doğuma girmeli mi?” başlıklı makalede babaların doğuma girmesinin çiftler açısından ne gibi avantajları ve dezavantajlarının olabileceği aktarılmaktadır.

Emzirme Bilgisi: Doğum sonrasında annelere hitap eden makaleler yüksek düzeyde emzirme bilgisini içermektedir. Bu makaleler, doğru emzirme yöntemlerinden emzirme süresinin ne kadar olması gerektiğine, anne sütünün nasıl saklanacağından emzirmeyi kesme önerilerine kadar farklı konularda çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu makale başlıklarından bazıları şöyle sıralanabilir: “Emzirirken hamile kalınabilir mi?”, “Doğum sonrası emzirme ile ilgili ipuçları”, “Bebeğimi ne zaman ve nasıl süttten kesmeliyim?”. Bununla birlikte, emzirme sürecinde az sayıda da olsa doğrudan babalara hitap eden makalelerle de karşılaşılmaktadır. Örneğin; “Babalar da emzirmenin bir parçasıdır” başlıklı makalede babaların da eşlerine bu emzirme sürecinde destek olmaları gerektiği aktarılmaktadır: “Emzirme döneminde eşine yemek hazırlayan, ağlayan bebeği kucaklayıp sakinleştirmeye çalışan ve her aşamada eşlerinin yanında olup destek olan babalar, annelerin daha huzurlu olmalarına yardımcı oluyor...Babalar bebeklerini emziremeyecek olsalar da bunun dışında kalan her şeyi anneler kadar yapabilirler ve uzmanlara göre yapmalılar da.”.

Alışveriş Bilgisi: Alışveriş bilgisi içeren makaleler, ürün tanıtımı içeren makalelere karşılık gelmektedir. Alışveriş bilgisi içeren tüm makalelerin hepsi annelere hitap etmekte, alışveriş sitelerinden, mama önerilerine kadar çeşitli konularda içerik sunmaktadır.

Çocuk Bakımına Yönelik Dijital İçerik ve Cinsiyete Dayalı Farklılaşma

Web sitesinde kullanıcılara günlük ebeveynlik rollerine ilişkin pratiklerin yanı sıra, çocuk bakım ve gözetimi hakkında da içerik sunan makaleler bulunmaktadır. Bu makalelerin, ebeveynlere çocuklarının sağlığı, gelişimi, beslenmesi, eğitimi gibi konular hakkında bilgi ve öneriler aktardığı görülmektedir. Söz konusu makalelerin vurgulanma yoğunluğunun ebeveynin cinsiyetine göre farklılık gösterdiği, web sitesinde çocuk bakımı hakkındaki tüm makalelerin yoğunlukla annelere hitap ettiğini söylemek mümkündür. Aşağıda çocuk bakımına ilişkin anne ve babalara sunulan dijital içerik temalarının dağılımını ve cinsiyete dayalı farklılaşmayı gösterir tablo yer almaktadır:

	Annelere Yönelik İçerik		Babalara Yönelik İçerik	
	n	%	n	%
Sağlık/Gelişim bilgisi	262	%41,5	225	%57,5
Beslenme bilgisi	186	%29,5	52	%13,2
Eğitim bilgisi	88	%13,9	78	%19,9
Eğlence bilgisi	47	%7,4	8	%2
Alışveriş bilgisi	47	%7,4	31	%7,9
	630	%100	391	100

Tablo 2: Dijital ebeveynlerin çocuk bakımı pratiklerine yönelik makalelerin temaları ve cinsiyete göre dağılımı

Sağlık/Gelişim Bilgisi: Ebeveynlere çocuk bakımı pratikleri hakkında sunulan içeriklerin büyük bir çoğunluğunun sağlık/gelişim bilgisi hakkında olduğu görülmektedir. Söz konusu içeriğin babalara nazaran, annelere daha yüksek bir oranda hitap ettiğini söylemek mümkündür. Ancak diğer yandan sağlık içeriklerinin çoğunluğu doğrudan anneye ya da babaya aktarılmak yerine, ebeveynlere hitap etmekte ve çocuklarının farklı gelişim dönemlerinde çeşitli nedenlerle karşılaşılabilecekleri sağlık sorunları hakkında bilgiler vermektedir. Bu makalelerin başlıklarından bazılarını şöyle aktarmak mümkündür: “Çocuğunuzun uyum bozukluğu davranış bozukluğuna dönüşmesin”, “Alerji mevsimi çocukları da etkiliyor”, “Bebekler ne zaman ve nasıl oturmaya başlar”.

Beslenme Bilgisi: Sağlık/gelişim bilgisi içeren makalelerin aksine, ebeveynlere çocuk beslenmesi hakkında aktaran makaleler incelendiğinde, anne ve babalara hitap eden makale yoğunlukları arasında belirgin düzeyde bir farklılık bulunduğu görülmektedir. Anne ve babalara aynı anda çocuğun beslenme önerileri hakkında hitap eden makalelerin yanı sıra, doğrudan annelere hitap eden, çocukları için hazırlayabilecekleri, oldukça fazla yemek tarifi içeriğiyle karşılaşılmıştır. Yemek tarifi içeriklerinin yanı sıra, yine annelere yönelik çocuklara nasıl kilo verdirilebileceği, yemek seçen bebekler için ne yapılması gerektiği, yiyeceklerle çocuğun bağışıklık sisteminin nasıl güçlendirilebileceği gibi öneriler aktaran içeriklerle de karşılaşılmıştır. Web sitesinde çocuğun sağlıklı beslenmesine ilişkin içerik ebeveynlere aktarılırken, yemek tariflerinin annelere veriliyor olması bir ikiliği de beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda, her ne kadar çocuğun sağlıklı beslenmesinin önemi ebeveynlere hatırlatılıyorsa da, çocuğun beslenebilmesi için hazırlanacak yemeğin annelerin sorumluluğunda olduğunun bir kez daha hatırlatıldığını söylemek olanaklıdır.

Eğitim Bilgisi: Web sitesinde ebeveynlere eğitim bilgisi olarak aktarılan içerik, çocukların gelişim dönemlerine uygun olarak nasıl eğitilmeleri gerektiği hakkındaki bilgileri sunan makalelere karşılık gelmektedir. Ebeveynlere eğitim bilgisi adı altında aktarılan içerik genel olarak tuvalet eğitimi, anaokulu eğitimi, uyku eğitimi, çocuklara aile içerisinde verilmesi gereken eğitim gibi konuları kapsamaktadır. Eğitim bilgisi içeriğinin yoğunlukla ebeveynlere birlikte sunulan öneriler ve uyarılardan oluştuğu görülmekle birlikte, az sayıda doğrudan anne ve çocuk ilişkisini ele alan makalelerle de karşılaşılmıştır. Bu az sayıdaki makalenin başlıkları şöyle sıralanabilir: “Anne çocuk ilişkisinin temeli”, “Çalışan annelerin mutlu çocukları”, “İyi anne nasıl olunur?”, “Anaokulu çocukları ve anneleri”. Söz konusu makalelerde anne ve çocuk ilişkisinin çocuğun eğitim ve gelişim sürecinde nasıl bir rol oynadığı ve annelerin çocuklarıyla kurdukları ilişkilerde nelere dikkat etmeleri gerektiği aktarılmaktadır. Örneğin; “Anne çocuk ilişkisinin temeli” başlıklı makalede annelere aktarılan öneri ve uyarılar arasından dikkat çeken bir ifade şöyledir: “Annenin çocuğa gösterdiği ilgi, sevgi, yaptığı onca fedakarlık, ona hayatın kurallarını öğretirken iç dünyasını zedelememek için sarf ettiği tüm çaba çocukta sevgi ve güven duygusunu oluşturuyor”. Eğitim sürecindeki baba ve çocuk ilişkisini ele alan makaleye ise rastlanmamıştır.

Eğlence Bilgisi: Web sitesinde ebeveynlere eğlence bilgisi adı altında aktarılan içerik ise, ebeveynlerin çocuk bakımı sürecinde karşılaştıkları çeşitli durumlara ilişkin komik içerikler aktaran makalelere karşılık gelmektedir. Eğlence bilgisi altında doğrudan babalara hitap eden sadece iki makale ile karşılaşılmıştır. Söz konusu makaleler ise, babaların burçlarına bağlı olarak nasıl babalık modelleri üstlendiğine ilişkin içeriklere sahiplerdir. Annelere yönelik eğlenceli içerik sunan makale sayısı ise daha fazladır. Bu makalelerden bazılarının başlıklarını şöyle sıralamak mümkündür: “Annelere oksijen maskesi gerekli mi?”, “Annelerin ne kadar duygusal olabileceklerine dair 6 kanıt!”, “Çiçeği burnunda anneler ve komiklikleri!”.

Alışveriş Bilgisi: Alışveriş bilgisi içeren makaleler, ebeveynlere çocuk bakımı hakkında sunulan ürün ya da hizmet tanıtımı içeriklerine karşılık gelmektedir. Babalara kıyasla annelere daha yoğun düzeyde aktarılan bu içerik ebeveynlere giyim, mobilya, oyuncak, oto koltuğu gibi ürünler hakkında bilgi ve linkler sunmaktadır. Söz konusu makale başlıklarından bazıları şöyledir: “Bebek telsizleri ile hayat çok rahat”, “Bebek maması seçimi ve bebek sandalyesi önerileri”, “Akülü araba nasıl seçilir?”.

Sonuç

Günümüzde anne ve babalara, ebeveynliğe dair günlük pratikleri hakkında bilgi ve öneriler sunan web sitesi içeriklerinin toplumsal cinsiyet kodlarından bağımsız olup olmadığının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu

tek öğeli örnek olay incelemesinde ‘bebek.com’ isimli web sitesinin okuyucularına sunduğu içerik analiz edilmiştir. Böylelikle günlük ebeveynlik pratikleri ve çocuk bakımı hakkındaki içeriğin hitap edilen ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı ve içeriğin toplumsal cinsiyet kodlarını yansıtmayı yansıtmadığı bulgulanmaya çalışılmıştır. Buna göre, ‘bebek.com’ isimli web sitesinde anne ve babalara günlük ebeveynlik pratikleri hakkında aktarılan içeriğin 8 ana temaya ayrıldığı ve bu temalar altında sunulan içeriğin ebeveynlik dönemlerine bağlı olarak da farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca söz konusu temalar altında aktarılan içeriğin ebeveynin cinsiyete bağlı olarak da değişiklik gösterdiği, günlük ebeveynlik pratikleri hakkında doğrudan annelere hitap eden içeriğin, babalara kıyasla daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. Bazı dönemlerde ise, doğrudan babalara hitap edilen içeriklere (örneğin, hamilelik ve doğum döneminde alışveriş bilgisi ya da hamilelik ve doğum sonrası dönemde beslenme bilgisi gibi.) hiç rastlanmamıştır.

‘Bebek.com’ isimli web sitesinde çocuk bakımı hakkında ebeveynlere sunulan içeriğin, 5 ana temaya ayrıldığını söylemek mümkündür. Günlük ebeveynlik pratikleri hakkındaki içerik dağılımına benzer olarak, çocuk bakımı hakkındaki içeriğin de babalara nazaran, annelere daha yoğun bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, hem günlük ebeveynlik pratikleri hem de çocuk bakımı hakkındaki farklı temalara sahip tüm içeriklerde annelerin öncelikli ebeveyn olarak konumlandırıldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu durumun özel bir dönem ya da içerik temasına bağlı olarak farklılık göstermediği de söylenebilir. Dolayısıyla ‘bebek.com’, her ne kadar ebeveynlere yönelik içeriklerle donatılmış olsa da ve kendisini ebeveynlere hitap eden bir web sitesi olarak tanımlasa da, ebeveynlik rolünü annelik rolü üzerinden önceliklendirmeye ve içeriğini de bu doğrultuda yapılandırmaya devam etmektedir. Bu kapsamda ulaşılan araştırma sonuçlarının farklı ülkelerde gerçekleştirilmiş benzer araştırma sonuçlarıyla (Brady & Guerin, 2010; Madge & O’Connor, 2005; 2006; Pedersen, 2015; Rashley, 2005) tutarlılık gösterdiğini de eklemek gerekmektedir.

Şüphesiz, kadınların fizyolojik olarak bebeği taşımaları ve çocuk doğurmaları onları doğrudan annelik sürecinin bir parçası yapmakta ve üretilen içerikler ister istemez öncelikli olarak annelere (“Erken hamilelik belirtileri” ya da “Hamile olduğunuzu nasıl anlarsınız?” başlıklı makalelerde olduğu gibi) hitap etmektedir. Fakat anne ve babalara farklı ebeveynlik dönemlerinde aktarılan içerik incelendiğinde, bunun sadece bebeği taşıma ve doğum dönemine özgü olmadığı, doğum öncesi ya da doğum sonrası dönemde de içeriklerin öncelikli olarak annelere seslendiği görülmektedir. Ayrıca bu içeriklerin, anneler için tanımlanmış toplumsal cinsiyet rolü beklentileri çerçevesinde de yapılandırıldığını söylemek mümkündür. Araştırma içerisinde çocuk bakımı hakkındaki makalelerden beslenme bilgisi teması altında karşılaşılan içerikler bu durumun en önemli örneklerinden biri olmuştur. Söz konusu makalelerde, çocuğun nasıl beslenmesi hakkında hem annelere hem de babalara birlikte bilgi aktarılırken, yemek tariflerinin hepsi annelere hitap etmektedir. Bu önemli örnek, aslında babaların sürece dahil edildiklerini, fakat çocuğa dair bakım ve gözetimi yüklenmesi beklenenin anneler olduğunu bir kez daha gösterir niteliktedir. Sonuç olarak, söz konusu araştırma sonuçlarının, farklı ülkelerdeki ebeveynlik web sitesi içeriklerindeki toplumsal cinsiyet beklentilerini ortaya koyan araştırma sonuçlarıyla tutarlı olduğunu ve bu web sitesi içeriklerindeki ebeveynlik pratiği önerilerinin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan, sonraki çalışmaların, dijital ortamdaki ebeveynlik içeriğine yönelik bir sorgulamaya odaklanmalarının ve dijital ortamın potansiyelinin ebeveynlik rollerinin toplumsal cinsiyet rolü beklentilerinden ayrıştırılabilmesi için nasıl kullanılacağını ele almalarının oldukça önem taşıyacağı düşünülmektedir.

¹Dijital iletişim ortamlarında ebeveynlik rolleri hakkında okuyuculara bilgi ve tavsiyeler sunan içeriklerin (web siteleri, bloglar vb.), ilk örneklerini anneler tarafından annelik rol içeriği hakkındaki içeriklerle verdiği görülmektedir. Dolayısıyla dijital iletişim ortamlarında ebeveynlik rolleri hakkındaki içeriğin de temelini annelik rol içeriğine dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

²Her ne kadar son yıllarda babaların da çocuk bakımı sürecine aktif katılımlarının arttığını söylemek mümkün olsa da gerçekleştirilen birçok çalışma kadınların halen çocuk bakımı sürecini birincil olarak üstlendiklerini göstermektedir. Detaylı bilgi için bkz. (1) Aldous, J., Mulligan, G.M. & Bjarnason, T. (1998). "Fathering Over Time: What Makes the Difference", *Journal of Marriage and the Family*, 60(4): 809-820, (2) Coltrane, S. (1996). *The Family Man: Fatherhood, Housework, and Gender Equality*, New York: Oxford University Press, (3) Yeung, W.J., Sandberg, J.F., Davis-Kean, P.E. & Hoffreth, S.L. (2001). "Children's Time with Fathers in Inact Families", *Journal of Marriage and Family*, 63(1): 136-154.

³Çalışmanın analiz sürecinde, araştırmaya dahil edilen 875 makale içerisinde yer alan makalelerin bazılarıyla web sitesinin farklı sekmeleri altında tekrar tekrar karşılaşılmıştır. Ancak araştırma verilerinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla, analize dahile dilen makaleler bir kez kodlanmış, tekrar karşılaşılan makaleler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Kaynakça

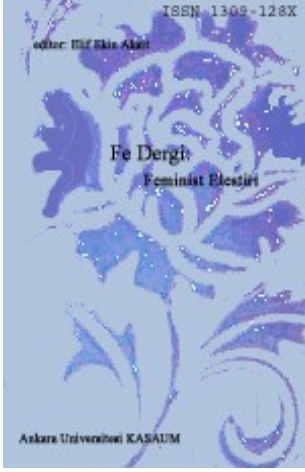
- Aldous, J., Mulligan, G.M. & Bjarnason, T. (1998). "Fathering Over Time: What Makes the Difference", *Journal of Marriage and the Family*, 60(4): 809-820
- Ammari, T. & Schoenebeck, S. (2015). "Understanding and Supporting Fathers and Fatherhood on Social Media Sites", *Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems*, New York, 1905-1914.
- Brady, E. & Guerin, S. (2010). "Not the Romantic, All Happy, Coocoo Experience: A Qualitative Analysis of Interactions on an Irish Parenting Web Site", *Family Relations*, 59(1): 14-27.
- Chan, A. (2008). "Life in Happy Land": Using Virtual Space and Doing Motherhood in Hong Kong", *Gender, Place and Culture*, 15(2): 169-188.
- Coltrane, S. (1996). *The Family Man: Fatherhood, Housework, and Gender Equality*, New York: Oxford University Press.
- Eriksson, H. & Salzman-Erikson, M. (2013). "Supporting a Caring Fatherhood in Cyberspace- An Analysis of Communication About Caring Within an Online Forum for Fathers", *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 27(1): 63-9-69.
- Eriksson, H., Salzman-Erikson, M. & Pringle, K. (2014). "Virtual Invisible Men: Privacy and Invisibility as Forums of Privilege in Online Venues for Fathers During Early Parenthood", *Culture, Society and Masculinities*, 6(1): 52-68.
- Fleischmann, A. (2004). "Narratives Published on the Internet by Parents of Children with Autism. What Do They Reveal and Why is Important?", *Focus on Autism and Developmental Disabilities*, 19(1): 35-43.
- Fletcher, R., Vimpani, G., Russell, G. & Keatinge, D. (2008). "The Evaluation of Tailored and Web-Based Information for New Fathers", *Child: Care, Health and Development*, 34(4): 439-446.
- Fletcher, R. & StGeorge, J. (2011). "Heading into Fatherhood – Nervousy: Support for Fathering from Online Dads", *Qualitative Health Research*, 21(8): 1101-1114.
- Friedewald, M., Fletcher, R. & Fairbairn, H. (2005). "All-male Discussion Forums for Expectant Fathers: Evaluation of a Model", *The Journal of Perinatal Education*, 14(2): 8-18.
- Gibson, L. & Hanson, V. (2013). "Digital Motherhood: How Does Technology Help New Mothers?", *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, New York: ACM Press, 313-322.
- Hall, W. & Irvine, V. (2009). "E-Communication Among Mothers of Infants and Toddlers in a Community-Based Cohort: A Content Analysis", *Journal of Advanced Nursing*, 65(1): 175-183.
- Hudson, D.B., Campbell-Grossman, C., Fleck, M.O., Elek, S.M. & Shipman, A. (2003). "Effects of the New Fathers Network on First-Time Fathers' Parenting Self-Efficacy and Parenting Satisfaction During the Transition to Parenthood", *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 26(4): 217-229.
- Koeber, A. (2001). "Postmodernism, Resistance, and Cyberspace: Making Rhetorical Spaces for Feminist Mothers on the Web", *Women's Studies in Communication*, 24(2): 218-240.

- Lupton, D. (2016). "The Use and Value of Digital Media for Information about Pregnancy and Early Motherhood: A Focus Group Study", *BMC Pregnancy and Childbirth*, 16: 171-181.
- Lupton, D. & Pedersen, S. (2016). "An Australian Survey of Women's Use of Pregnancy and Parenting Apps", *Women and Birth*, 29(4): 368-375.
- Lupton, D., Pedersen, S. & Thomas, G. (2016). "Parenting and Digital Media: From the Early Web to Contemporary Digital Society", *Sociology Compass*, 10(8): 730-743.
- Lowe, P., Powell, J., Griffiths, F., Thorogood, M. & Locock, L. (2009). "Making It All Normal: The Role of the Internet in Problematic Pregnancy", *Qualitative Health Research*, 19(10): 1476-1484.
- Lopez, L.K. (2009). "The Racial Act of Mommy Blogging: Redefining Motherhood through the Blogosphere", *New Media & Society*, 11(5): 729-747.
- Madge, C. & O'Connor, H. (2005). "Mothers in the making? Exploring Liminality in Cyber/Space". *Transactions of the Institute of British Geographers*, 30(1): 83-97.
- Madge, C. & O'Connor, H. (2006). "Parenting Gone Wired: Empowerment of New Mothers on the Internet?", *Social & Cultural Geography*, 7(2): 199-220.
- Martland, N. & Rothbaum, F. (2006). "Thinking Critically about the Internet: Suggestions for Practitioners", *Child Welfare*, 85(5): 837-852.
- Miyata, K. (2002). "Social Support for Japanese Mothers Online and Offline", (Eds. B. Wellman & C. Haythornthwaite), *The Internet in Everyday Life*, Oxford: Blackwell Publishing, 520-548.
- Nicholas, D.B., Chahauver, D., Brownstone, D., Hetherington, R., McNeill, T. & Bouffet, E. (2012). "Evaluation of an Online Peer Support Network for Fathers of a Child with a Brain Tumor". *Social Work in Health Care*, 51(3): 232-245.
- Nicholas, D.B., Sullivan, N., Mesbur, E.S., Lang, N.C., Goodman, D. & Mitchell, L. (2003). "Participant Perceptions of Online Groupwork with Fathers of Children with Spina Bifida", *Social Work with Groups: Social Justice through Personal, Community and Social Change*, (Eds. N. Sullivan, E.S. Mesbur, N. Lang, D. Goodman, L. Mitchell), New York: The Haworth Press, p. 227-240.
- Nyström, K. & Ohrling, K. (2008). "Electronic Encounters: Fathers' Experiences of Parental Support", *Journal of Telemedicine and Telecare*, 14(2): 71-74.
- Özdemir, M. (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.
- Parry, D., Glover, T. & Mulcahy, C. (2013). "From 'Stroller-Stalker' to 'Momancer': Courting Friends through a Social Networking Site for Mothers", *Journal of Leisure Research*, 45(1): 23-46.
- Pedersen, S. (2014). "Is It Friday Yet? Mothers Talking About Sex Online", *Cyberpsychology*, 8(2): 2-4.
- Pedersen, S. (2015). "It Took a Lot to Admit I am Male on Here". *Going Where Few Men Dare to Tread: Men on Mumsnet*. *Media, Margins and Culture*, (Eds. E. Thorsen, H. Savigly, J. Alexander & D. Jackson), Houndmills: Palgrave Macmillian, p. 249-261.
- Pedersen, S. & Lupton, D. (2016). "What Are You Feeling Right Now? Communities of Maternal Feeling on Mumsnet", *Emotion, Space, and Society*, 1-7.
- Pedersen, S. & Smithson, J. (2013). "Mothers with Attitude- How the Mumsnet Parenting Forum Offers Space for New Forms of Femininity to Emerge Online", *Women's Studies International Forum*, 38: 97-106.
- Radey, M. & Randolph, K. (2009). "Parenting Sources: How Do Parents Differ in Their Efforts to Learn about Parenting?", *Family Relations*, 58: 536-548.
- Rashley, L. H. (2005). "Work It Out with Your Wife: Gendered Expectations and Parenting Rhetoric Online", *NWSA Journal*, 17(1): 58-92.

- Salzmann-Erikson, M. & Eriksson, H. (2013). "Fathers Sharing About Early Parental Support in Health-Care-Virtual Discussions in an Internet Forum", *Health & Social Care in the Community*, 21(4): 381-390.
- Sarkadi, A. & Bremberg, S. (2005). "Socially Unbiased Parenting Support on the Internet – A Cross-sectional Study of Users of a Large Swedish Parenting Website". *Child: Care, Health and Development*, 31(1): 43-52.
- Schoenebeck, S. (2013). "The Secret Life of Online Moms: Anonymity and Disinhibition on Youbemom", *Paper presented at the 7th International AAAI Conference on Weblogs and Social Media (ICWSM'13)*, Boston.
- StGeorge, J.M. & Fletcher, R.J. (2011). "Fathers Online: Learning About Fatherhood through the Internet", *The Journal of Perinatal Education*, 20(3): 154-162.
- Swallow, V., Knafel, K., Sanatacroce, S., Hall, A., Smith, T., Campbell, M. & Webb, J.A. (2012). "The Online Parent Information and Support Project, Meeting Parents' Information and Support Needs for Home-based Management of Childhood Chronic Kidney Disease: Research Protocol", *Journal of Advanced Nursing*, 68(9): 2095-2102.
- Yeung, W.J., Sandberg, J.F., Davis-Kean, P.E. & Hoffreth, S.L. (2001). "Children's Time with Fathers in Inact Families", *Journal of Marriage and Family*, 63(1): 136-154

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM

Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 11, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Yarı-Kamusal Alanda Kadın Deneyimlerine Etnografik Bakış

Çiğdem Yasemin Ünlü

Yazı Gönderim Tarihi 21/2/2019

Yazı Kabul Tarihi: 5/5/2019

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 25/12/2019

Bu makaleyi alıntılanmak için: Çiğdem Yasemin Ünlü “Yarı-Kamusal Alanda Kadın Deneyimlerine Etnografik Bakış“ *Fe Dergi 11*, no. 2 (2019), 38-50.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/22_4.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Yarı-Kamusal Alanda Kadın Deneyimlerine Etnografik Bakış

Çiğdem Yasemin Ünlü *

Bu çalışmada, ev dışında çalışması engellenen/yasaklanan kadınların bu engelleri/yasakları aşmak için buldukları çözümler irdelenerek, özel-kamusal arasında kalan kadınların kendilerine ev dışında çalışmak için açtıkları bir yarı-kamusal alan örneği olan terzi dükkânında bir alan araştırması yapılmıştır. Feminist yöntem perspektifinden beslenerek yürüttüğüm etnografik alan araştırmasında, katılımlı gözlem ve informel/yapılandırılmamış görüşmelerin yanında, 8 kadınla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, kamusallaşması engellenen kadınların para kazanmak için kurdukları bu yarı-kamusal mekân dolayısıyla ataerkil tahakkümle olan ilişkilerinde direnme ve güçlenme imkânları bulduklarını; aynı zamanda mekânın kadınlar arası sosyalleşme ve deneyim paylaşımı yapılan bir alan olarak farklı kadınların karşılaşmalarını sağlayan bir etkileşim alanı olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, bu çalışma özel-kamusal ikiliğinin açıklamakta yetersiz kaldığı kadın kamusallığını bu türden alanlar üzerinden düşünmenin ve tartışmanın önemine dikkat çekmektedir

Anahtar Kelimeler: Ataerkil iktidar, yarı-kamusallık, feminist etnografi, ev-dışı çalışma, kadın deneyimleri.

Ethnographic View on Women's Experiences in Semi-Public Sphere

This study focuses on informal barriers about women's working in public sphere and how women are finding solutions to this problem; accordingly, field research was conducted in a tailor shop as an example of semi-public space. In this ethnographic field research that benefits from feminist methodological perspective, participant observation, and informal/unstructured interviews were conducted and also verbal data was gathered from 8 women through semi-structured interviews. According to findings of the study, it was observed that women have gained strength and improved resistance strategies against patriarchy through this semi-public space and also this space has been an interaction sphere enabling encounters of different women. In this regard, the study draws attention to importance of thinking and discussing on women's publicity within this context because of inefficiency of private-public dichotomy in this problem.

Keywords: Patriarchy, semi-public sphere, feminist ethnography, work outside the home, women's experiences.

Giriş

“Koşullardaki gözle görünür değişimler göreceli konumlardaki süreklilikleri gizlemektedir.”
(Bourdieu, 2018, 115).

Hannah Arendt (1994) kamu alanının iki özelliğine işaret eder: Herkes tarafından görülebilir, duyulabilir olma anlamında mümkün olan en geniş açıklığa sahip olması ve bir araya gelmemizi sağlayan bir ortak dünya

* Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-3628-715X>, ciydemyaseminunlu@gmail.com. Yazı Gönderim Tarihi: 21/02/2019, Yazı Kabul Tarihi: 05/05/2019

anlamına gelmesi (74-77). Bu bağlamda Arendt, özel alan ve kamusal alan arasındaki ayrımın gösterilecek olanlarla saklanması gereken şeyler arasındaki ayrıma karşılık geldiğini belirtir (103). Kapitalist ve ataerkil iktidar ilişkileri kamusal alan-özel alan ikiliğinde kamusal yaşama özel yaşamdan daha üstün bir konum vermiştir. Aynı zamanda kamusal yaşam erkeklerin alanı özel yaşam da kadınların alanı olarak tanımlanmıştır. Kadınların kamusal hayata ve çalışma yaşamına katılımının önünde günümüzün modern demokrasilerinde yasal bir engel bulunmamasıyla birlikte, yazılı olmayan/görünmeyen pek çok engel bulunmakta ve buna bağlı olarak cinsiyetçi bir iş bölümü kurulmaktadır. Cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle özel alandaki ev işi, çocuk bakımı gibi işler kadınların sorumluluğu olarak görüldüğünden bu durum kadınların evde/ev civarında çalışması sonucunu doğurmaktadır. Böylelikle kadınlar ev eksenli, özel hayatın getirdiği yükümlülükleri de üstlenerek çalışmakta/para kazanmaktadırlar. Bu durum kadınların emeğini görünmezleştiren/değersizleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çoğu zaman kadınların evde/ev civarında çalışması kadınların erkeklerin alanı olarak görülen kamusal alana çıkmalarını engelleyen bir unsur olabilirken, aynı zamanda kadınların bu türden çalışma mekânları kamusal-özel ikiliğinin ötesinde kadınların bir aradalığına dayanan alanlar da yaratmıştır. Bu türden alanlar birçok araştırmada görüldüğü üzere kadınların kamusallaşmasının önünde bir engel olarak dursa da kadınların ataerkil iktidarın gündelik hayatlarındaki baskısına karşı dayanışma imkânı bulduğu, direnme ve güçlenme stratejileri ürettiği mekânlar da olabilmektedir. Dolayısıyla, çeşitli araştırmalarda da vurgulandığı gibi¹ böyle alanların kadınların gündelik yaşamlarında ataerkil iktidarla olan ilişkisini anlamak açısından çokça veri sunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çalışmamda bu türden bir alanda feminist yöntem perspektifiyle etnografik bir alan araştırması yaptım.² Kadınların kamusal alana çıkmasını engelleyen durumlar olduğunda kadınların bu engellere karşı buldukları “sınırı aşmayan” çözüm yolları ataerkil iktidarın yeniden üretimini mi sağlıyor? Kadınların bu türden alanlarda çalışmaları onları güçlendiren stratejiler ortaya çıkarıyor mu? Böyle bir alan kadınlar arası karşılaşma, etkileşim, dayanışma meselelerinde nasıl bir role sahip? Bu sorularla yola çıkarak araştırma yaptığım mekân bir kadın terzisi. Ev civarında ya da evde çalışan pek çok yoksul kadının aksine³ burada çalışan iki kadın orta sınıfa mensup. Bu mekânı deneyimleyenlerin de çoğunluğunu üst-orta sınıftan kadınlar oluşturuyor. Bu durum yukarıdaki soruların yanında orta ve üst-orta sınıf kadınların yaşamlarıyla ilgili de önemli veriler sunuyor.

Araştırmamı yürüttüğüm kadın terzisinde biri işveren biri de işçi olarak iki kadın çalışıyor. Bu iki kadın ve uzun süredir buraya gelen –müşteri-dost olarak adlandırdığım- altı kadın araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Katılımcıları ilerleyen satırlarda anarken araştırma etiği bağlamında onları takma isimleri ile anacağım.

Kamusal-özel arasında/ötesinde çalışmak

*“Burası Ayşe Abla'nın hem evi hem iş yeri.”
Selda*

17. yüzyıldan bu yana liberal batı siyasal düşüncesinde devlet-toplum, ev içi-ev dışı ayrımı üzerinde temellenen kamusal ile özel alanın örgütlenmesi ve yeniden üretiminde, 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyıl başlarında sanayileşme ve kentleşmenin yoğunlaşmasıyla birlikte üretimin haneden uzaklaşmasıyla cinsiyetçi bir iş bölümü yaratılmıştır. Özel-kamusal arasındaki belirlenmesi güç sınırların tanımlanması için kullanılan bu ayrımlara dair Marksist teorinin, sosyo-ekonomik alanın belirleyiciliği üzerinden kamusal alan/devlet-özel alan/toplum ayrımının geçersizliğine ilk eleştirisinin ardından, feminizm “özel olan politiktir” fikriyle ev içi/özel alan-ev dışı/kamusal alan ayrımına eleştirisini ilan etmiştir (Bora 1997, 85-86; Sancar 2012, 29). Habermas (2012), 17. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa’da oluştuğunu ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren araçsal aklın hâkimiyetiyle birlikte yok olduğunu/dönüştüğünü belirterek çizdiği burjuva kamusal alanı idealinde hem özel ekonomik çıkarlardan hem de devletten bağımsız olarak yurttaşların düşünce ve kanaatlerinin serbestçe dolaşıma girdiği bir alandan bahsetmektedir. Habermas (2012, 21-23) *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*’nün 1990 baskısına yazdığı Önsöz’de, burjuva toplumunda özel alanın ataerkil karakter taşıdığı gibi kamusal alanın da ataerkil karakter taşıdığına yönelik feministlerin eleştirisini dikkate alarak, burjuva kamusundan sınıfsal olarak dışlanan işçiler, köylüler gibi imtiyazlı olmayan erkeklerle kadınların dışlanışının aynı biçimde olmadığını belirtmiştir. Bu anlamda “imtiyazsız erkeklerin dışlanışından farklı olarak, kadınların dışlanışı, yapı kurucu bir güce sahiptir.” Bu eleştirilere rağmen, yaygın kabul gören kamusal ve özel alan ayrımındaki sınırları tanımlamaya ilişkin üretilen ikilikler özellikle kadınların yaşamlarına dair yapılacak değerlendirmelerde yeterli

olamamaktadır. Zira kapitalist üretimin ve ataerkinin dayattığı cinsiyetçi iş bölümü, kadınların ev dışı alanda çalışması üzerinde yazılı olmayan/çoğu zaman görünmeyen sınırlamalar getirmektedir. Dolayısıyla, kamusal alana ve özel alana atfedilen niteliklerin birbiri ile ilişkili, geçişken ve bazen de varsayıldığı gibi olmadığı görülmektedir.

Bu eleştirilerin yanında, feministler özel-kamusal ayrımının kadınların yaşamlarına ilişkin başka ikilikler de yarattığını söylemişlerdir. Özellikle ev dışı alanın ev içi alandan yani kamusal olanın özel olandan daha önemli, daha üstün bir konumda görülmesinin, kadınlar arasında kamusal alana çıkabilen/özgürleşmiş, kamusal alana çıkamayan/aciz kurbanlar olarak bir ikilik yarattığına dikkat çekmişlerdir. Ayrıca çeşitli feminist araştırmacılar farklı kadın ve erkek kamusalitelerine ve özel alan deneyimlerine ilişkin de çalışmalar üreterek, klasik ayrımın gözden kaçırılan kadın kamusalitelerini göstermişlerdir. Ancak bu durum kadın ve erkek kamusalitelerinin eşdeğer olduğu ya da kadınların daha fazla özel alanda bulunmak zorunda kalmadığı anlamına da gelmemektedir (Bora, 1997).

Türkiye gibi Batı dışında kendi özgün modernleşme deneyimi olan ülkelerde özel-kamusal alan ayrımında kadınların konumlanışı meselesi daha da çetrefil bir görünüm arz eder. Türkiye örneğinde, kadınların erkeklerle eşit düzeyde kamusal yaşama katılımı modernleşmenin önemli yapıtaşlarından birini oluşturduğundan, kadın kamusaliteleri ile ilgili çalışmalarda mesele, sosyo-ekonomik ve politik görünürlük bağlamında ele alınırken, kadınların evden ne koşullarda dışarı çıkarak kamusal mekâna eriştikleri, bu mekânları nasıl deneyimledikleri konusu çoğunlukla ihmal edilmiştir (Tuncer, 2015, 32-33). Kadınların kamusal ve özel yaşam alanlarıyla ilgili mekânsal çalışmalarda özel-kamusal ikiliğinin işe yaradığını düşünen çeşitli araştırmacılar, yarı-kamusal, yarı-özel ve özel yarı-kamusal gibi tanımlamalara başvurmuşlardır (Kent, 2003; Razali ve Talib, 2013; Alizadeh, 2007; Stacceli, 1996; Uzun, 2008). Bu bağlamda “yarı-kamusal”, özel olmayan, ama devlet kütüphanesi ve parklar gibi de kamuya açık olmayan mekânlar için kullanılan bir kavram” (Akşit, 2009, 155) olarak kullanılmaktadır. Hem üzerine temellendiği hem de ima ettiği tüm ayrımlarla birlikte özel-kamusal ikiliğine karşın yarı-kamusal (semipublic) kavramı Akşit’e göre “ikiliklere yeterince meydan okumamaktadır.”

“Sadece kadınların gittiği yerler erkeklere açık olmadıkları için daha kolay böyle adlandırılabilir, ama sırf erkeklerin devam ettiği kahveler, hatta kadınlara yaşam alanı tanınmayan parklar kamusalitelerin en nadide örnekleri olarak düşünülüyor. Adeta kadınların bir yerdeki varlığı kamusalitelerini azaltmış gibi bir adlandırma söz konusu.” (Akşit, 2009, 155)

Akşit, buradan hareketle hamamlar üzerine yaptığı çalışmasında, Boys’un (1998, 159) toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkilerine ilişkin olarak kullandığı *üçüncü mekân (thirdspace)* kavramının bu tür mekânlar açısından daha doğru bir adlandırma olabileceğini belirtmiştir. Şenol-Cantek, Ünlütürk-Ulutaş ve Çakmak (2017), balkon, kapı önü gibi hem ev hem de sokağı içinde barındıran alanlar için ev ile sokak, yani kamusal ve özel arasında bir alan olarak *ara alan* kavramını kullanmışlardır. Tuncer ise bu konudaki bir diğer önemli noktaya dikkat çekmiştir: *alan* ve *mekân* kelimelerinin hangisinin tercih edildiği/edileceği meselesi. Tuncer (2015, 34-35), kamusal kavramının kullanıldığı bağlama göre farklı ve birbiriyle ilişkili pek çok anlamı olmasına rağmen bu ayrımların çoğunun mekânla ilgili olmayıp devlet ve evin özel alından ayrı olarak tanımlanan etkinlik ve etkileşim biçimlerine işaret ettiğini söylemektedir. Özellikle Türkçe literatürde, İngilizce *public sphere* ve *public space* kavramlarının ikisinin de çok yaygın olarak kamusal alan olarak çevrilmesine dikkat çeken Tuncer, kamusal alan kavramının daha kapsayıcı ve özellikli yapısını kabul ederek, alan ve mekân arasında şöyle bir ayrıma gitmektedir: kadınların daha gündelik, daha sıradan kamusalitelerini açıklayan *kamusal mekân* ile kamusal ve özel arasındaki tarihsel ve toplumsal ilişkiyi işaret eden *kamusal alan* kavramı.

Bu çalışmada, “kurtulmuş/özgürleşmiş-aciz kurbanlar” ikiliğinin ötesinde bir kavrayışla, kadınların kamusal alana erkeklerle eşit yurttaşlar olarak katılmalarının hangi biçimlerde engellendiğini, kadınların bu engelleri hangi biçimlerde aşmaya çalıştıklarını, aşamadıklarında nasıl stratejiler ürettiklerini ve kendilerine nasıl alanlar açtıklarını bir terzi dükkânı üzerinden inceliyorum. Dolayısıyla incelediğim meselenin yukarıda sözünü ettiğim kavramlardan hangisine denk geldiğini açıklığa kavuşturmam gerek. Burada sorunsallaştırdığım alan, öncelikle bir ekonomik etkinlik alanı, bu anlamda Marksizmin eleştirisinden sonra kamusaliteleri ekonomik etkinlikten ayrı/azade biçimde tanımlamanın uygun olmadığını düşünüyorum. Dolayısıyla bu alan öncelikli olarak, ekonomik üretim niteliğinden dolayı bir kamusaliteleri içeriyor. Ancak kamusalitelerden yurttaşların eşit biçimde bulunabileceği bir kavrayışla bahsetmek gerekliliği dikkate alındığında bu alanın kamusaliteleri tartışmalı

hale geliyor. Burayı özel ile kamusal arasında bir *ara alan* olarak tanımlamak da pek makul görünmüyor çünkü evin tamamen dışında, aynı zamanda ekonomik etkinlik alanı olması bakımından bu mekânın kamusal niteliğinin daha ağır bastığını düşünüyorum. Alan-mekân sözcükleri arasında ise özel bir tercih yapmayacağım. Zira bu çalışmada odaklandığım alan/mekân, Tuncer'in işaretlediği anlamda kadınların gündelik, sıradan deneyimlerini içerdiği gibi kamusal alana eşit katılımı engellenen kadınların ne şekilde bir kamusalılık yaratarak maddi üretime katılabildiklerini de gösteriyor ve bu açıdan meselenin tarihsel ve toplumsal ilişkiyle çok fazla ilintili olduğunu düşünüyorum. Tüm bu nedenlerle bu çalışmada, temel olarak ekonomik bir etkinlik alanı olan, aynı zamanda kadınların bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunduğu ve erkeklerden ayrı olarak sadece kadınların bulunması *koşuluyla var olabilen* bu alanı *yarı-kamusal*⁴ olarak tanımlamayı tercih ediyorum. Ancak bu noktada, Akşit'in yukarıda alıntılıdığım eleştirisini hatırlatarak, yarı-kamusallık kavrayışımı ilgili şunu vurgulamak isterim: Benim çalışmamda dert edindiğim mesele itibarıyla bu tür alanlardaki *yarı-kamusallık*, kadınlar için bir varoluş koşulu, yani kamusallaşmanın engellenişini, yasaklanmasını içeren bir niteliğe sahip. Bu noktada Akşit'in dikkat çektiği gibi yalnızca erkeklerden oluşan alanların kolaylıkla kamusal olarak kavranışını değil *yarı-kamusal* olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ancak şunu da eklemeliyim; böylesi bir kavrayış, kesinlikle kadınların, aynı zamanda farklı cinsel yönelimlerin ve erkeklerin yarı-kamusallığının eşdeğer olduğunu ima etmemektedir. Zira erkeklerin *yarı-kamusallığı* genellikle kadınlarınki gibi bir varoluş koşulu olmayıp dışlayıcılıkla oluşan bir niteliktedir. Ama her iki durumda da hem kadınların hem de erkeklerin eşit yurttaşlar olarak kamusallaşması koşullarının bulunmadığı bu türden alanlar kamusal değil yarı-kamusaldır.

İncelediğim alanın ortaya çıkış hikâyesi özel-kamusal meselesinin kadınların çalışma yaşamları söz konusu olduğunda neden bu kadar tartışmalı olduğunu anlatır nitelikte. Cinsiyetçi işbölümü nedeniyle çalışarak para kazanmak, ekonomik etkinlikte bulunmak isteyen birçok kadının, ev içi bakım, temizlik işlerini aksatmadan çalışmanın yollarını aradığında bulduğu ilk çözüm evde çalışmaktır. Evde çalışmak da yine çoğu zaman cinsiyetçi işbölümü bağlamında kadınlara özgü olarak kabul edilen el işleri üzerine gerçekleşir. Burada da Ayşe (53 yaşında, lise mezunu), terzi dükkânını açmadan önce evde dantel işleyip bunu çevresindeki kadınlara satarak para kazandığını anlatmıştır. Ancak el işlerine ödenen para zaman geçtikçe azalınca, kendisinin üniversite okuyamamasına karşın, “çocuklarının zamanı gelince rahatlıkla okumasını sağlamak için” kocasının karşı çıkışına ve engelleme çabalarına rağmen ev dışında çalışmaya karar verdiğini -pek çok kadının çalışmayı “kendisi için amaç değil bir araç” olarak değerlendirmesine (Hattatoğlu, 2001, 175) benzer biçimde- anlatmıştır.

Mekânın Ayşe tarafından kuruluşu ve ardından Selma'nın (41 yaşında, ortaokul mezunu) dâhil olma süreci, Bora'nın (2011, 99) ücretli ev emeği üzerine yaptığı çalışmasında görüştüğü kadınların hemen hepsinin ücretli çalışmaya başlamasının bir müzakere, hatta mücadele sonucunda gerçekleşmesine benzer olarak oluşmuştur. Bourdieu'nun (2018, 22) çok haklı tespitinde ifade ettiği gibi eril düzen kendi haklılığını ispata ihtiyaç duymamaktadır. Bu çalışmada, temel olarak odaklandığım, ev dışında kamusal alanda para kazanma, anlamıyla kamusal erkeklerin doğal olarak hakkı, kadınların ise bu hakka sahip olabileceğini ispat etmesi gerekiyor. Daha baştan ev içi sorumlulukların yerine getirilmesi koşuluna bağlanan kamusalılık, Ayşe gibi birçok kadını, sürekli olarak üzerindeki tahakküme karşı düzeni bozmaya niyetli olmadığını ispat etmeye çalışan bir döngüye sokar. Bu bakımdan süreç kendini hep anlatmayla, sınırları kabullenmeyle ve asgari koşullarda uzlaşmayla işler. Böylelikle bu ispat etme döngüsünde kadınlar, (ev dışında bulunmaya) devam etmek için çeşitli kısıtlılıkları, zorlukları, çalışma koşullarında güvencesizliği, kötü fiziksel şartları ve sömürüyü kabullenmek zorunda kalırlar. Bu noktada Selma'nın çalışmaya başlaması da büyük kentlere göçle gelen alt ve alt-orta sınıftan pek çok kadının yaşadığı gibi, kocasının ev dışında çalışması üzerindeki denetimi, ev içi sorumlulukları arasındaki kısıtlılıklar arasında oluşmuştur. Selma, 18 yaşında geldiği Bursa'da, *geçinebilmeleri için* çalışmak zorunda olduğunu ve kocasının izin verdiği sınırlarda çalışmak durumunda kaldığından emeğinin nasıl sömürüldüğünü anlatmıştır. Selma'nın hikâyesi bu sömürülmeyi gösteren çok açık bir örnek:

...İçimizde fesatlık olmadığı için, aldığım para sonuna kadar helal olsun evime haram para götürmeyeyim düşüncesiyle... İnanmayacaksın belki ama bir günde beş gelinliği bitiriyordum. (İşten ayrılmaya karar verince) Eşim de tabii çok kıskanç olduğu için, orası da böyle bayanlara ait bir yer olduğu için... Erkek sadece patronun eşi girip çıkıyor, toptan gelinlikleri alıp gidiyor... “Ya çalışmayacaksın evde oturacaksın ya orada çalışacaksın.” Ondan sonra neyse hadi geri gittik. Bu arada çok düşük bir ücrete çalışıyorum, asgari ücretten daha düşük bir ücret.

Selma aynı zamanda Ayşe ile tanışana kadar birçok denemede bulunmuş ama hemen her seferinde çocuk bakımı ile birlikte yürütemediği için işten ayrıldığını anlatmıştır. Ayşe ile birlikte çalışırken de kızını yanında götürmüş ya da iki yaşındaki kızına Ayşe'nin ilkökul, ortaokul ve liseye giden çocukları tarafından bakılmış. Selma'nın kısıtlılıklarına benzer olarak, Ayşe'nin kocasının izin verdiği sınırların içinde yani evin en yakınında/apartmanın dış kapısının içinde hazırda var olan bir yer yok ve Ayşe, olmayan bu mekânı nasıl bir mücadeleyle yarattığını şöyle anlatıyor:

Dükkân da evin altında boş oda bir yer var oranın duvarını çevireceğiz, orayı dükkân yaparsam sadece orada çalışmama izin veriyor. (...) Bu süreç 2 ay falan sürmüştü. Ondan sonra işte makineleri toplayıp satalım, artık yapacak bir şey yok, ben de vazgeçtim çünkü başka bir yere de izin vermiyor. (...) Ondan sonra neyse orayı yaptık, işte yaptık dediğim duvar ördük, yerler toprak, bir tane düz makine, bir tane overlok, tuvalet bile yok daha. Bir tane de komşunun her tarafı bir metre olan yeşil bir masası var.

Bu konuda Ayşe'nin anlattısı bana, Simone de Beauvoir'in (2010, 52) Yunan mitolojisinde tanrılar tarafından cezalandırılan Sisifos'un dik bir uçurumdan aşağı doğru yuvarlanan kayayı sürekli yukarıya doğru itmesiyle ev işleri arasında kurduğu benzerliği de hatırlatmaktadır. Ayşe, yukarıda alıntılıdığım zor koşulların yanında, örneğin hiç bilmeden kocasının aracılığıyla aldığı makinelerin bozuk çıkmasını ve bir türlü tamir edilememesini, yenisini alamamasını, aynı zamanda makineyi kullanmayı da yeni öğrenmesini anlatırken tam da bu türden bir benzerliği anımsatan şu cümleyi kuruyor: "Bir karış dikiyorum kırılıyor bir karış dikiyorum kırılıyor ama devam ediyorum, vazgeçme gibi bir durum yok kararlıyım yani."

Ataerkil pazarlık ve gündelik direniş imkânları

"Akıllı bir kadın kayınvalideyi idare etmeyi bilmeli."⁵

Dilek

Türkiye'nin kendine özgü modernleşmesiyle bağlantılı olarak, Ayşe ve Selma'nın çalışma hikâyeleri ataerkil iktidarın dayattığı koşullarda pek çok kadının yaşadığı engellenmiş kamusal hikâyesiyle benzerlik taşımakla birlikte, özel olarak İslami yaşam tarzına sahip kadınların kamusal deneyimine ilişkin de önemli göstergeler sunuyor. Göle'nin (2016, 133) *Modern Mahrem*'de çok önceden (1991) belirttiği üzere, İslam dininin kadınların eğitimine engel teşkil etmediği görüşü bu kesim açısından çok büyük ölçüde kabul görmüş bir yorumdu. Ancak eğitimden sonra çalışma konusu, İslami yaşam tarzını savunanlar açısından kamusal alana doğru yeni bir eşik atlamayı gerektirmektedir. Dolayısıyla buradaki gerilim, kadınların kamusal alanda erkeklerle eşit koşullarda çalışabilmesi açısından kadınların çalışmasına ilişkin görünmeyen engellerin önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Şimdi araştırma katılımcılarının yarattıkları bu yarı-kamusal alan aracılığıyla/deneyimiyle bu soruna ilişkin nasıl direnme ve güçlenme yolları bulduğuna değineceğim.

Bu türden mekânların ataerkil iktidara karşı kadınlara sağladığı direniş imkânının özellikle incelediğim alanın kuruluş hikâyesi dikkate alındığında bu çalışma için odaklanılması gereken bir mesele olduğunu düşünüyorum. Bu noktada kadınların bu türden mikro alanlardaki direniş stratejileri meselesine nasıl yaklaştığını da açığa kavuşturmam gerek. Bourdieu (2018, 26-27) boyun eğenlerin düşünce ve algı biçimlerinin tahakküm ilişkilerinin yapılarıyla uyumlu biçimde olduğunda boyunduruğu altında tutanı *tanıma* edimlerinin kaçınılmaz olarak *minnet* ve *itaat* edimleri olduğunu; ancak bu durum her ne düzeyde olursa olsun *bilişsel bir kavga* için daima yer bulunduğunu belirtir. "Kimi nesnelerin kısmi belirsizliği aslen birbirine karşı yorumlamalara mahal verebilir, bu da tahakküm altındakilere, sembolik dayatma etkisi karşısında bir direnme imkânı sunar." Scott (1995, 27-39) ise gündelik direniş biçimlerinin, beslendiği ve anlamlandırıldığı tecrit edilmiş toplumsal mekânlarla bağlantılandırılmadan anlaşılamayacağını vurgulayarak bunun için "gizli senaryo" kavramını kullanmaktadır. Tabi olanın hâkim olanla doğrudan, görünür ve karşı karşıya iken başvurduğu söylem olan kamusal senaryonun aksine, tabi olunanın doğrudan gözleminin ötesinde yer alan gizli senaryonun üç niteliği şöyledir: Öncelikle gizli senaryo belirli bir toplumsal mekâna ve oyuncular grubuna özeldir; ikinci olarak yalnızca sözleri değil bütün bir pratikler dizisini kapsar; son olarak hâkim olan ile tabi olan arasındaki sürekli bir mücadelenin alanıdır. Bu bakımdan hâkim grupların neyin kamusal neyin gizli olacağını belirlemede etkili olmaları iktidarlarının önemli bir ölçütüdür.

Tabi olanların hâkim olanlarla sürekli mücadelesiyle ortaya çıkan gündelik direniş stratejilerine ve imkânlarına odaklandığımda Kandiyoti'nin "ataerkil pazarlık" (1988) kavramının alanda çok sayıda örneğini

gördüm. Bu türden gündelik direniş stratejilerini incelerken kadınların eril düzenle “pazarlık” güçlerini, bu ilişkideki dengeleri anlamaya çalışmak” (Bora, 1997, 89) gerekmektedir. Burada gündelik direniş stratejilerini incelerken, bunu yalnızca bir “hayatta kalma stratejisi”⁶ olarak değil güçlenme stratejileri olarak kavradığımı da belirtmek isterim.

Yukarıdaki anlatılarda da görüldüğü gibi Ayşe ve Selma, para kazanmaya devam edebilmek için kocalarının çalışmaları üzerindeki denetimiyle aslında gerçekte istememelerine rağmen uzlaşmışlardır. Ayşe’nin kocasının izin verdiği sınırlar içinde çalışmayı kabul ederek makineleri kocasının aracılığıyla alması, evde çalışmadan önceki düzeni aynı biçimde korumaya çabalaması, Selma’nın çocuğunun tüm bakım sorumluluğunu üstlenerek çocuğuyla birlikte çalışabilmesi ataerkil pazarlığın örneklerinden.

Başka çalışmalarda da tespit edildiği üzere (Örn. Bolak 2010; Bora 2011), kadınların bu tür engellerle karşılaşarak ev içinde/ev dışında para kazanmaya başlamalarıyla ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri kadınların kazandıklarının kocaları tarafından, bazen kadınların kendisi tarafından da “evi geçindiren” temel maddi kaynak olarak görülmemesidir. Ayşe de eve yaptığı katkının bilincinde olmasına rağmen kocasının bunu hafife almasına bilerek göz yumduğunu; hatta başlangıçta yalnızca Selma’nın sigortasını ödediğini ancak bunu da uzun süre kocasından “Sen nerede o kadar para kazanıp bir de sigorta ödeyeceksin?” demesin diye” sakladığını anlatmıştır.

Peki, bu türden ataerkil pazarlık ilişkileriyle (çalışmaya) devam etme Ayşe ve Selma için bir güçlenme stratejisine dönüştü mü? İkisi de bu dükkânda çalışmaya başlamadan önce ve başladıkları ilk yıllarda kamusal mekânlarla ilişkilerinin çok fazla kısıtlanmış olduğunu belirtmiştir. Örneğin, Ayşe komşuya bile gitmesinin sorun olduğunu dile getirmiştir. Ancak çalışmaya başladıktan 3-4 yıl sonra hem kamusal mekânlarda daha fazla bulunmaya başladıklarını hem de artık kocalarının da eskisi kadar onları bu konuda kısıtlayamadığını belirtmişlerdir. Aynı zamanda ataerkil pazarlıkla uzlaştıkları ev düzenine dikkat etme, kazandıkları paranın küçümsenmesini kabullenme gibi konularda artık uzlaşmadıklarını söylemişlerdir. Örneğin Selma, para kazanmasıyla, “dükkânda birbirlerinden öğrendikleriyle” kazandığını söylediği özgüvenin kocasıyla olan ilişkilerini dönüştürdüğünü ifade etmiştir:

Ondan sonra para düzeni böyle düzene girince karı-koca arasında mutluluk da başladı (gülüyor). Başlarda susayım diyorsun, kavga çıkmasın. Karşıdaki de bu sefer sen sustukça daha çok üstüne geliyor. Tabii 10 yıldan sonra, ben artık kaldıramayınca ben de diklenmeye başlayınca... Bu sefer o da benim suyuma gitmeye başladı.

Ayşe’nin çalışmaya başlamadan önce komşularıyla birlikte ehliyet almak istemesinin kocası tarafından engellenmesi ve üzerinden 12 yıl geçtikten/çalışmaya başladıktan 5 yıl sonra ehliyet alması konusunda yaşadıklarıysa her türlü şiddeti barındıran çok daha çarpıcı bir örnek. Görüşmelerimizde ve alanda bulunduğum zamanlarda bu konuyu Ayşe’den sıklıkla duydum. Ayşe kocasının izin vermemesini hemen kabullenmemiş, kendi tabiriyle “evde her gün konusunu yapmış”. Ayşe’nin bu isteğinden vazgeçmesine neden olan olay ise şu olmuş:

O işten geldiğinde ben yine gideceğim falan dediğimde beni kaldırdı işte böyle “yemeği hazırla” falan derken benim nefesim şey oldu, kesildi yani böyle. Kızım şey dedi, “Babam annemi öldürüyor” dedi, aslında şaka yapıyordu. Sonra işte ben yani hakikaten, benim ömrüm bitmiş olsa... Aslında gerçekten şakaydı, çocuk yani o kadar da küçük değil 6 yaşlarında falandı. Sorsalardı “Babam annemi öldürdü” derdi. Yani çok büyük bir şey çıkacak bunun altından.

Ayşe’nin daha sonra ehliyetini nasıl aldığına dair anlattıkları ise önceleri kocasıyla girdiği ataerkil pazarlıkta kendisinin “olay çıkmasın” diyerek susmasının tersine çevrildiğini gösteriyor ancak tabii ki bu ataerkil pazarlığın tamamıyla bir tersine çevrilmesi değil:

40 yaşındayım artık aradan zaman geçmiş çalışıyorum, para kazanıyorum. Artık ister istemez bunlar da etkili oldu, artık o kadar bir şey diyemiyor. Yani dediği zaman evde daha büyük bir şey çıkıyor. (...) Derslere göndermedi ama yine de alabiliyorsan gir al dedi yani bayandı hoca.

Mekânın kadınlar için anlamı ve deneyimlenmesi

“Kuaförler ve terziler kadınların patlama noktasıdır.”

Yukarıdaki ifadeyi kullanan Dilek (53, ev hanımı, lise mezunu) bu kadın terzisinin müdavimlerinden biri. Terzi dükkânına gelen “sorunlu” olarak tanımladığı kadınların neden “sorun çıkardıklarını” açıklamaya çalışırken bu ifadeyi kullanıyor. Peki, kuaförler ve terziler neden kadınlar için patlama noktasıdır? Kadınların yoğun etkileşim içinde olduğu bu mekânların kadınlar için anlamı nedir? Öncelikle burası kadınlar için, benzer mekânlar olan kuaförler üzerine yapılan çalışmalarda da gözlemlendiği gibi (Yumul 2004; Özaşçılar 2010; Akşit 2017; Şahin-Akıllı 2017; Sever 2017; Hatipoğlu 2017; Şenel 2017) genel olarak bir sosyalleşme alanı olarak işlev görüyor. Burası kadınlar için her türlü sorunlarını konuşabildikleri, bu sorunlara çözüm aradıkları bir mekân; katılımcıların ifadeleriyle “sıcacık bir aile ortamı”, “rahatlama/terapi/dayanışma merkezi”, “her şeyden konuşabildiğimiz yer”. Bu anlamda, mekâna sıklıkla gelen, maddi ilişkinin ötesinde bir dostluk ilişkisi geliştiren kadınlar için buraya gelmek hem sorunları üzerine hem de farklı birçok konu üzerine konuştukları, birbirleriyle fikir alışverişinde buldukları, sorunlarına çözümler ürettikleri, kafa dağıttıkları/eğlendikleri, çay-kahve içtikleri bir yer haline gelmiş.

Görüştüğüm her bir kadın için buraya gelmenin gündelik hayatlarındaki yüklerden bir tür kaçış sağladığı çok açık biçimde görünüyordu. Buraya gelmek kadınlar için evden çıkmanın ama aynı zamanda rahat hissetmenin bir yolu. Bu anlamda, araştırmaya başlamadan önce bulmayı varsaymadığım bulgulardan biri, buraya sık gelen kadınların aynı zamanda gündelik yaşamlarında içinde buldukları ritüellerden, ilişkilerden de sıkıldıklarını dile getirmeleriydi. Bu mekâna gelmek onlar açısından yalnızca sorunlardan kaçış, hoşça vakit geçirme anlamına gelmiyordu. Bu anlamda görüştüğüm üçü ev hanımı, ikisi emekli olan ve üst-orta sınıftan kadınların burada kurdukları ilişkinin özellikle bu anlamıyla onlar için çok önemli olduğunu fark ettim. Örneğin Neşe (60, emekli öğretmen), burayı “kendi evimden bile daha rahat ettiğim bir yer” olarak tanımlamıştır. Görüştüğüm kadınlar, birbirlerini evlerinde ağırlama ve çeşitli statü göstergeleri üzerine kurulu arkadaşlık ilişkilerinden sıkılmışlardı. Özellikle meşakkatli ikram hazırlıkları yaptıkları kabul günlerinden ve bir orta sınıf kadınlık göstergesi olarak evde sürekli her şeyi temiz ve düzenli tutmaktan yorulmuşlardı. Bu bağlamda mekânın dağımlıklığını Ayşe ve Selma gibi onlar da çok seviyordu. Dükkânda kimsenin kimseyi ağırlamadığı bir araya gelme biçiminde sohbet edip çay-kahve içebilmekten çok mutlu oluyorlardı. İlk görüşmemi yaptığım Selma, bunu kendiliğinden dile getirmişti, ardından yaptığım her görüşmede bunun tekrarlandığını gördüm.

Şimdi bunu açıklayacağım ben işte; kadınlar neden bize geliyor? Şimdi mesela günleri bile artık lokantalarda restoranlarda yapıyorlar, evlerinde misafir ağırlamak istemiyorlar. Bizim yer de sabah 9 akşam 7'ye kadar açık olan bir yer. Yemek memek pişirme olayı da yok. Ha ilgilenmediğimiz zaman dükkân olayı olduğu için o da sorun olmuyor. Bu sefer evlerinde durmamak için kaçıp geliyorlar. Daha çok yani o. Aslında evlerinde durmak istemiyorlar. (...) ama aynı zamanda kadınlar bu gün olayından da vazgeçmiyorlar. Şikâyetçiler ama o zaman sosyal çevrelerini kaybedecekler.

Lefebvre'ye (2010: 87) göre, gündelik hayatın ağırlığı kadınların üzerindedir. Kadınlar gündelik hayattan bir çıkar sağlamayabilirler; ancak her durumda bu yükü taşımaya devam ederler. Selma'nın dediği gibi, kadınlar gündelik hayatlarında kendilerini yoran tüm bu etkinliklerden kaçmak istese de başka türlü kamusallaşma imkânları bulamadıklarından bu döngü içinde yaşamaya devam etmektedirler.

Mekânda kurulan etkileşimde önemli bir diğer unsur da gerek gözlemlediğim gerek de görüşmelerimde belirtildiği gibi kadınların gündelik hayattaki sorunlarına yönelik paylaşımın ötesinde bu sorunlara *katlanma* anlamında aralarında bir dayanışma kurmalarıydı. Örneğin, ev temizliği, bebek bakımı gibi ücretli ev işi arayan kadınlara arabuluculuk yapıldığına şahit oldum. Bunun yanında kadınların evde ürettikleri çeşitli ürünlerin burada satıldığını gözlemladım. Kocasını yakın zamanda iflas edene kadar üst-orta sınıf bir hayat yaşayan Selda (41, öğretmen), burada önceden satılan bu tür ürünleri yardım amaçlı aldığını, şimdi de kendisinin evde ördüğü ürünleri satılması için getirdiğini anlatarak burayı bir “dayanışma merkezi” olarak tanımlamıştır.

Böyle yarı-kamusal alanlarda kadınların çalışmasının bir tür arkadaşlık ilişkisi çerçevesinde yürütülmesi, çalışmanın maddi boyutunu arka plana iten bir özelliğe bürünmesine de neden olmaktadır. White (2015) İstanbul'da alt sınıftan kadınların aile atölyelerinde ya da evde parça başı ücret karşılığında çalışmalarını üzerine yaptığı çalışmasında kadınların çalışmalarının ucuz emeğin üstünü örten bu türden bir arkadaşlık, akrabalık, karşılıklılık çerçevesinde yürütüldüğünü belirtmiştir. Buradaki çalışma White'ın incelediği türden bir alanda yapılmamasına karşın, yine de ev içinde/ev yakınındaki çalışma biçimleriyle benzer nitelikler

göstermektedir. Bu noktada araştırmanın tüm katılımcıları, bu alanı bir işyeri gibi değil, Ayşe ve Selma'nın çalışma ilişkilerini de işçi-işveren ilişkisi gibi değil bir abla-kardeş ilişkisi olarak tanımlamışlardır. Bunun göstergeleri olarak da çalışmanın yanında ev içi sorumluluklar, çocuk bakımı gibi işleri yerine getirebilecek esnekliğin bulunması, birbirleriyle özel yaşamlarına ilişkin kurdukları dayanışma ilişkisi gibi nedenleri saymışlardır. Bu durum, aynı zamanda alana müşteri olarak gelen kadınlarla onlara hizmet veren kadınlar arasındaki ilişki bağlamında da ortaya çıkmaktadır. Ayşe'nin bu türden bir ilişki kurularak çalışmanın kendisine getirdiği yorgunluğu anlatmak için söyledikleri bu anlamda dikkate değer:

Yani pastalar börekler ben de yapıyorum müşteri de getiriyor, günde 3 defa zaten çay demliyoruz... bu artık biraz yük olmaya başladı. ...Nasıl olsa beni kırmaz, o güne kadar yapmadığım işte manto astarlamıyorsam astarlatmaya ya da işte müşteri kumaşını dikmiyorsam dikirmeye... İşte o samimiyeti şey yapmaya çalışıyorlar.

Ayşe'nin anlattığı bu durumla bağlantılı olarak, kadınların mekânı deneyimlerken birbirleriyle kurdukları ilişkide Dilek'in deyimiyile "sorun çıkarmalarının" nedeni nedir? Öncelikle mekândaki işbölümünde makine başı çalışan Selma'nın aksine müşterilerin sorunlarıyla ilgilenmek, her ikisinin deyimiyile de "kadınları nazlamak" Ayşe'nin işi. Örneğin, Gülbin onlar için artık bir dost olmasına karşın bu türden "nazlanan" müşterilerden de biri olarak tanımlanmıştır. "Bir Ayşe ablaya bir de terzi Ayşe'ye" geldiğini belirten Gülbin'in mekâna geliş saatleri bile buna göre şekillenmiş.

(Ayşe) "Gülbin" diyor, "bak senin işlerini yapmayı çok istiyorum" diyor, "bu haftayı sana ayırdım, senin dikişlerini dikeyim" diyor. ...Özel hissediyorsun yani. Eşinden bile duymayacağın bir şey, düşünsene "bugünü sana ayırıyorum." Belki de bunlarla mı tatmin ediyoruz kendimizi bilmiyorum.

Mekânda konuşulan konulara gelince, kadınlar gündelik hayatlarında yaşadıklarını, sorunlarını, başka kadınları, erkekleri, özel hayatlarını, ev işlerini, sağlık, beslenme gibi konuları olduğu kadar hâkim toplumsal cinsiyet yargılarına göre daha çok erkeklerin konuştuğu bir mesele olarak görülen siyasi konuları da sıklıkla konuşuyorlardı. Ayrıca, gözlem ve görüşmelerim boyunca, Ayşe ve Selma'nın ve görüştüğüm diğer kadınların da ataerkiye karşı içlerinde çok fazla öfke biriktirdiğini hissettim. Bu öfke, bazen gerçek anlamıyla bazen, koşulların ağırlığını örten bir eğlenceyle, alaya alma biçiminde, Scott'un deyimiyile "sahne arkasında" yapılan konuşmalara da yansiyordu. Scott'un gizli senaryo kavramından hareketle Köker (2004, 549), "baskı altında tutulanlar olarak kadınların, iktidar karşısında kendi sözlerini bir giz perdesi arkasında incelikle inşa ettiklerini" dile getirir. Örneğin, alan notlarımdaki şu iki diyalog tam da bu türden sahne arkası konuşmalarını andırıyor, öfkenin açık dile getirilişi ve alaya alma olarak iki farklı görünümde:

(Selda, evde yaşadıkları şiddetin olduğu geceden bahsediyor) Aynı gece elektrikler kesilmiş, Selda diyor ki "Korktum valla, dedim bu adam bizi keser meser şimdi" (...) Bunun üzerine Ayşe şöyle söylüyor: "Yok yok hiç korkma, ben hiç korkmuyorum. Zavallılık aslında onların yaptığı" Selda da "Suçluluk psikolojisi mi nedir anlamadım" diyor. Selma "Hiçbir şeye gelemiyorlar" diye katılıyor sohbete. Selda: "Onlar gelemez, üstün ırk onlar!" diyor.

(Selma, radyoda dinlediği bir konuşmadan bahsediyor) "Mesela neymiş, eve gittiğinde karısının eli ayağına dolaşmasın diye yarım saat önceden haber veriyormuş, karısı da hazırlığını ona göre yapıyormuş. Erkekler eve gittiğinde 'nasılsın hanım?' diye karılarının halini hatırları sormalıymış, kadınlar da 'başımızda sen varsın ya bey, çok şükür' gibi şeyler söylemeliymiş falan filan. Adama bak ya!" Ayşe ise bunun üzerine şöyle söylüyor ve herkes kaha atıyor: "Karısının ben onu salladığını falan düşünmüyorum. O hayalindeki kadını anlatıyor bence."

Farklı kadınların/bedenlerin karşılaşmaları

*“Ay bu kadınlar aeroibiğe gidip stres atıyorlar, biz hiç stres olmuyoruz!”
Selma*

Yukarıda değindiklerimden çıkarsanabileceği gibi burası aynı zamanda farklı kadınlar arası bir karşılaşma alanı. Bu anlamda, kadınların birbirlerinin farklılıklarını tanıdıkları, öğrendikleri, sürekli olarak birbirlerini değerlendirdikleri bir mekân burası. Kadınların birbirlerine ilişkin değerlendirmelerinde *öteki*ni kimi zaman kendi hayatlarıyla kıyaslayarak kimi zaman kıyaslamadan eleştirme yoluyla birbirlerinin eylemlerinin nedenlerine ilişkin sıklıkla kafa yorduklarını gördüm. Özellikle sınıfsal farklar üzerine alanda çokça gözlemim oldu. Örneğin, kendi deyimiyile “sürekli bir faaliyet içinde” olan Gülbin (34, ev hanımı, lise mezunu) ve arkadaşları üzerine çok sık konuşuluyordu. Bunun sınıfsal fark konusunda en belirgin örneklerinden biri Gülbin’in ikiye ayırdığı arkadaşı çevresi: “elit kadınlar” ve “avam kadınlar”. Bu konu alan notlarıma şöyle yansımsı:

(Gülbin’in bir arkadaşı) Selma’yı görünce şöyle sormuş: “Gülbinciğim, temizlikçi hanımın mı?” Gülbin de “Hayır terzim” diye karşılık vermiş. Selma gülererek şöyle yorum yapıyor: “Onlar *elit kadınlar*, biz ne oluyoruz *avam kadınlar!*” Meğer bu tanımlamayı daha önce yine Gülbin yapmış: “Benim hem elit tabakadan arkadaşlarım var hem de avam tabakadan.”

Sınıfsal farkın yanı sıra ona eklenen başka farklılıklar da çokça konuşuldu. Bunlardan öne çıkanlardan biri açıklık-örtünme ikiliği çerçevesinde bedensel görünümlere ilişkin olanlardı. Başörtülü ve Kürt bir kadın olarak, “elit” diye tanımladığı arkadaş çevresinin her iki kimliğinden dolayı başlangıçta kendisine önyargılı olduğunu ama bunları zamanla aşıklarını belirten Gülbin de görüşmemizde, kendisinden görünüm ve yaşam tarzı olarak farklı olan bir arkadaşını, buraya getirdiğini ve arkadaşının mekânın fiziksel koşullarıyla Ayşe ve Selma’nın görünümlerini beğenmediğini anlatmıştır. Öte yandan, farklı zamanlardaki birebir görüşmelerimizde, şu anda sıkı dost olan, dış görünümleri ve yaşam biçimleri birbirinden çok farklı olan Mine (54, emekli hemşire) ile Ayşe, başlangıçta birbirlerine soğuk davrandıklarını, zamanla birbirlerini kazandıklarını dile getirmişlerdir.

Bora (2011, 141) *Kadınların Sınıfı*’nda Türkiye’de sınıfsal fark ve sınıf kimliğinin kentlilik-köylülük, geleneksellik-modernlik çerçevesinde ifade edilmesine dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, özellikle Ayşe ve Selma’nın bu türden bir çerçevede dışarıda sınıfsal farkları ayırıcı biçimde dile getirdiklerini, kendilerini öteki kadınlarla sınıfsal olarak sıklıkla kıyasladıklarını söyleyebilirim. Ancak buna rağmen, özellikle Ayşe ile Selma’nın ve görüştüğüm üst-orta sınıftan diğer başörtülü kadınların (Dilek, Hülya, Gülbin) hem mekândaki hem de gündelik yaşamlarındaki kadınlarla karşılaşmalarında kendilerini ve öteki kadınları böyle bir çerçevede değerlendirdiklerini gördüm. Bu türden bir ikilik çerçevesinde yaptıkları değerlendirmelerde kendilerini, modernlik çerçevesinde değerlendirdikleri öteki kadınlardan daha aşağıda görülen geleneksellik çerçevesinde bir söylemle konumlandırmışlardır. Böyle bir okuma, görüşme yaptığım kapalı olmayan kadınlarda (Selda, Mine, Neşe) ortaya çıkmamıştır.

Bu çerçevedeki sınıfsal farklılık, özellikle Selma’nın çokça hikâye biriktirdiği bir meseleydi. Bursa’ya evlendikten sonra doğudan göçle geldiği zamanlarda yoksullukla kentte tutunmaya çalışan Selma, başlangıçta çoğu müşterinin makineleri kullanmayı iyi bilmesine rağmen, bedensel görünümünden dolayı kendi dikişlerini Ayşe’ye diktirmek istediklerini, çoğu zaman müşterilerle Ayşe gelene kadar iletişim kurmadığını söylemiştir. Bu durum aynı zamanda mekândaki iktidar ilişkisinin de bir yansıması olarak okunmalıdır. Görüşme yaptığım kadınlar da mekânın kendileri için anlamını açıklarken özellikle Ayşe ile olan yakınlıklarından bahsetmişlerdir. Selma içinse “o daha çok makine başında olduğu için” konuşurken bir yandan çalıştığını söylemişlerdir. Ancak kimse Ayşe ve Selma arasında bu anlamda bir farklılığa işaret etmemiştir. Böyle bir okuma yakalamaya çalıştıgımdaysa aralarındaki farklılığı onların “karakter farklılığına” bağlamışlardır.

Ayşe ve Selma’nın görüştüğüm diğer kadınlardan farklı olarak sınıfsal farklılıklar konusunda daha fazla konuşmalarının, mekâna gelen kadınların çoğunluğunun üst-orta sınıftan olmasıyla ve kendilerinin maddi olarak orta sınıf olanaklarına sahip olmalarına karşın kendi sınıflarının sembolik sermayesine sahip olmamalarıyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Bazı görüşmelerimizde, karşılaştıkları *öteki* kadınları, kendilerinden farklı olarak, eğer ev dışında çalışmıyorsa, “onlar gibi çalışmadan, yorulmadan koca parasıyla rahat yaşayan kadınlar” biçiminde;

ev dışında çalışıyorlarsa da “eve temizlikçi alan, düzenli yemek yapamayan, evinde misafir ağırlayamayan” kadınlar olarak konumlandırımlardır.

Odaklandığım mekânın bir kadın tarzı olması kuşkusuz burada hazır giyim endüstrisi karşısında çoğu zaman sadece çeşitli tadilat işleri için gidilen terzilere hangi kadınların gitmeyi tercih ettiğine yönelik işaretler de sunuyor. Bu işaretler, yukarıda değindiğim açıklık-kapalılık ikiliği dışında beden konusunu yeniden gündeme getirmektedir. Görüşme yaptığım 6 kadının dördü şişman kadınlardı. Aynı zamanda bu kadınların ortak özelliği mekâna dostluk ilişkisi için gelmelerinin dışında en çok kıyafet diktiren kadınlardan olmalarıydı. Özellikle şişman kadınların buraya gelerek kıyafet diktirmesinin, hazır giyim endüstrisinin belirli beden ölçülerine uyan ürünler üretmesinin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Dayatılan *ideal* güzellik kalıplarının bir parçası olarak ideal beden ölçüleri de sağlık, estetik, spor merkezleri gibi, belirlenen ideal ölçülere ulaşmayı sağlayacak güzellik endüstrisinin ayakta kalmasını sağlamaktadır (İnceoğlu ve Kar, 2016, 81). Dolayısıyla “ideal ölçülere” uymayan bedenlere sahip kadınlar hazır giyim endüstrisinden dışlanmaktadır. Nitekim bu dört kadın da hazır giyimde kendi istedikleri gibi olan, aynı zamanda bedenlerine uygun kıyafet bulmakta güçlük çektiklerini söylemişlerdir.

Şimdi çarşıya gidersen çarşıda büyük beden bulabilirsin ama büyük bedenlerin hepsi belli bir yaş üstüne hitap ediyor, anne etekleri bluzları falan. “Bu yaştaysan bu kiloda olacaksın, şişman olma” diyorlar. (Selda)

Bu bağlamda, bedene ilişkin bir başka önemli konu da görüşmelerimde yine örtünmeyle bağlantılı olarak kadınların bedenlerinin denetim altına alınması meselesidir. Görüştüğüm başörtülü kadınların hepsi hem kamusal alandaki faaliyetlerinin/görünürlüklerinin kısıtlanması –ki yukarıda Ayşe ve Selma’nın deneyimleri bunun örnekleridir- hem de giyim-kuşam ölçütleri ile ilgili kocalarıyla/aileleriyle girdikleri tartışmalara/pazarlıklara ilişkin deneyimlerini anlatmışlardır. Dilek ve Ayşe aynı zamanda geçmişteki başörtüsü yaşağından dolayı yaşadıklarından da bahsetmişlerdir. Her iki anlamda da görüştüğüm kadınlarda örtülü olmak kısıtlanmayla/denetimle ve buna karşı kadınların verdikleri mücadeleyle birlikte değerlendirilen bir konu olmuştur. Evlenmeden bir yıl önce “babasını mutlu etmek için” kapandığını söyleyen Hülya’nın (53, ev hanımı, lise mezunu) evlendikten sonra yaşadıkları bu anlamda önemli bir örnek teşkil ediyor:

Hani normal örtünüyorum döpiyesimi giyiyorum güzel böyle şık. ...Evlendik ama çok sıkıyor, hiç çıkarmıyor, gözlük takacaksın, eldiven takacaksın. Neyse örtüyle mantoyu hallettik, bu örtüyü alacaksın böyle ağzın kapanacak falan. Bir de gözlük takıyoruz, bir de kara kara eldivenler, olmuyor. Bir de yavaş yavaş alırsın bazı şeylere, bir sene olmuş daha örtüneli, sen beni görmüştün alırken. ...ama şimdi alıştırdım ben onu, pantolon da giyiyorum döpiyes de giyiyorum. Ama işte çocuklar olduktan sonra daha serbestim.

Çalışmam kapsamında kadınların bedenleri üzerindeki denetim konusunda ortaya çıkan bulgular Bourdieu’nun (2018, 43) tespitini haklı çıkarmaktadır: Kadınların bedeni üzerindeki bu tahakküm sembolik olarak kıyafetle ve bunun uzantısı olarak bedensel hareketleri ve yer değiştirmeleri üzerindeki kısıtlanmayla sağlanmakta, buna karşılık erkekler bedenleriyle özellikle de kamusal alanda daha fazla mekân kaplamaktadırlar.

Sonuç yerine

Aksu Bora (2017, 74), kadınlar için evin anlamını sorguladığı yazısının sonunda şu soruyu sormuştur: “İkincilleştirilmeden kurtulmanın yolu evden çıkmak mıdır?” Elbette, tek ya da yeterli yolu değildir. Kadınlar için evin anlamının Bora’nın aynı yazısında belirttiği gibi bir sığınak ya da hapisane olarak görülmesinin her ikisinin de yanlış/eksik bir kavrayış olduğunu bu çalışmada olduğu gibi, yukarıda andığım başka çalışmalarda da görmek mümkündür. Bu tür bir ikiliğin ötesinde düşünmek kadınların evden çıkmasının, kamusallaşmasının önündeki engelleri ve kadınların üzerindeki tahakkümü görmezden gelmek anlamına da gelmiyor. Bu çalışmada özellikle kadınların yarı-kamusallaşma/-ya da belki de daha doğru bir ifadeyle- yarı-kamusallaşabilme deneyimini özellikle bu engellenme ve tahakküm ilişkileri ile birlikte ele almaya çalıştım. Zira kadınların hem ev içinde hem de ev dışında erkeklere karşı uyguladıkları sembolik stratejiler üzerine düşünürken, Bourdieu’nun (2018, 47) dediği gibi bu stratejilerin tahakküm ilişkilerini gerçek anlamıyla terzüz etmekten aciz olduklarını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Ancak, çalışma içinde de vurguladığım üzere, “aciz kurbanlar” biçimindeki

bir kavrayışın dışına çıkarak kadınların kamasallıklarını ya da kamasallaşma koşullarını kadın deneyimleri üzerinden ele aldığımızda, tahakküm ilişkilerini tümüyle tersine çevirecek nitelikte olmasa da kadınların hayatlarında azımsanamayacak değişimler yaratıp güçlenmelerini sağladığını görebiliyoruz. Öte yandan kadınların bu türden mekânlarda bir araya gelişlerinin gündelik hayatlarında içinde buldukları tahakküm ilişkilerine dair kavrayışlarına ilişkin de önemli ipuçları verdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla kamasallaşması engellenen kadınların bu tür mekânlarda hangi koşullarda bulunduğu ve orada nasıl eylediğine odaklanmanın, yine Bora'nın (2011, 190) belirttiği üzere, kadınların ortak "değişim arzusu, iradesi ve imkânları" üzerine düşünmemize olanak sağlayacağını düşünüyorum.

¹Bknz. Akşit 2017; Şenol-Cantek, Ünlütürk-Ulutaş ve Çakmak 2017; Bektaş-Ata 2016; Acar-Savran ve Demiryontan 2016; Tezcek ve Polat 2016; White 2015; Tuncer 2015; Berik 2010; Özbay 2010; Sirman 2010; Kümbetoğlu 2000.

²Feminist yöntem, alan deneyimlerim, alandaki konumlanışım, araştırılanlarla ilişkilerim ve yazma süreci konusundaki sorgulamalarım bu makalenin sınırlarını aştığından Feminist Yöntemi Alan Deneyimleri(m) Üzerinden Tartışmak, “*Fe Dergi 11, no. 1 (2019), 1-8* başlıklı makalemde bu tartışmaları ayrıca yapıyorum.

³Kadınların ev civarında ya da evde ücretli çalışmalarıyla ilgili yapılan araştırmaların çoğunun yoksul ve alt sınıftan kadınlarla ilgilidir. Örneğin bknz. White 2015; Bora 2011; Kümbetoğlu 2000; Şenol-Cantek, Ünlütürk-Ulutaş ve Çakmak 2017.

⁴Kamusal-özel alan kavramının işaret ettiği çok sayıda farklı ayrımlara benzer biçimde, yarı-kamusal kavramı da hem ev içi-ev dışı ayrımına bağlı olarak, evin dışında ancak yakınında anlamında (örneğin, avlu, bknz. Uzun 2008) hem de devlet-toplum ayrımına bağlı olarak devlete/kamuya ile özel teşebbüsün ortak sahipliğindeki mekânlar anlamında (örneğin, alışveriş merkezleri, bknz. Acuner 2016) kullanılmaktadır. Bu çalışmada tahmin edileceği üzere ev içi-ev dışı ayrımı çerçevesinde kullanılmaktadır.

⁵Dilek, bu cümleyi anlaşılamadığı ve kocasının diğer kardeşlerinin de bakım sorumluluğunu üstlenmediği kayıncılarına bakarak özgürleştiğini ve kocasından tek taş yakut bir yüzük hediye aldığı anlatırken kullandı: “Geçen sene mesela doğum günümde tek taş şey aldı, yakut yüzük aldı. Diz çökerek taktı parmağıma. Herkes ilk evlilik yıldönümünde takar ya da evlenme teklif ederken, biz 30 yıl sonra. Yani neden, böyle huysuz bir anneyi idare ettiğim için. Şimdi eltim diyor ki, “Ay diyor abim hala sana yeni âşık gibi bakıyor” diyor. Benimki diyor bir yere giderken diyor bir sürü laf söylüyor diyor. İşte diyorum “Akıllı bir kadın kayıncıyı idare etmeyi bilmeli” diyorum. Mesela daha rahat çıkıyorum, daha özgürüm. Akşam ezanından sonra eşim evde olmamı ister ama şimdi istediğim zaman gidiyorum. Üstelik oğlunu arıyor, karın daha gelmedi diyor.” (Gülüyor) Bourdieu’nun da (...) işaret ettiği gibi kadınlara ilişkin “kurnazlık” olarak atfedilen bu tür davranışlar tabi olan kesimlerin öncelikle hayatta kalmak ve güçlenmek için başvurdukları stratejilerdir.

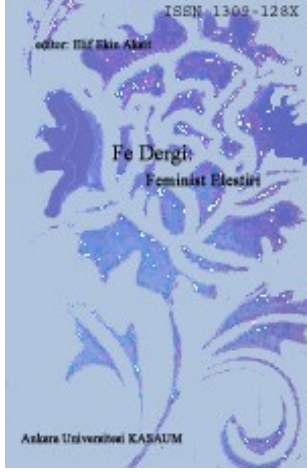
⁶Özyeğin (2005, 149), *Başkalarının Kiri/Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri* adlı çalışmasında hayatta kalma stratejisinin basitleştirici olduğuna yönelik şunları söyler: “...bu kadınların para kazanma konusunda duydukları güçlü sorumluluk hayatta kalma stratejisi olarak açıklanamaz. Hayatta kalma stratejisi kavramı birçok yönden sorunludur; ev halkını değişmez bir bütünlük sunan bir birim ve kadınların ücretli işle bağlantısını da tek bir boyut olarak ele alır. Benim bulgularım gösteriyor ki, hayatta kalma stratejileri modeli, para kazanmanın kimlik inşasının bir bileşeni olarak rolünü büyük ölçüde azımsar. Bu araştırma bağlamında, kadınların ücretli işe duydukları bağlılığı hayatta kalma stratejisine indirgemek özellikle yanıltıcı ve basitleştirici olur. Bizim, bunun yerine, onların kentlilik ve modernlikle karşı karşıya gelmelerinden doğan "gereksinimler" ve "arzular" konusunu göz önüne almamız gerekir.”

Kaynakça

- Acar-Savran, Gülnur ve Demiryontan, Nesrin Tura (der.). *Kadının Görünmeyen Emeği Maddeci Bir Feminizm Üzerine* (İstanbul: Yordam Kitap, 2016).
- Acuner, Derya. “Canavarlaş(Tırıl)An Kent Sokakları: Kadının Kent deneyimi Üzerine Bir Değerlendirme,” *Fe Dergi 8, no. 1 (2016), 1-14*.
- Akşit, Elif Ekin. “Kadınların Hamamı ve Dönüşümü,” *Cins Cins Mekân* der. Ayten Alkan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2017), 136-167.
- Alizadeh, Hooshmand. “Changes Conceptions of Women’s Public Space in the Kurdish City,” *Cities 24, No. 6 (2007): 410-421*.
- Arendt, Hannah. *İnsanlık Durumu* çev. Bahadır Sina Şenel (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994).
- De Beauvoir, Simone. *Kadın “İkinci Cins” Evlilik Çağı* çev. Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınevi, 2010).
- Bektaş-Ata, Leyla. “Bir Güvenlikli Site Hikâyesi: Gündelik Hayatın Dönüşümüne Otoetnografik Yaklaşım” *Fe Dergi 8, no. 2 (2016), 46-61*.
- Berik, Günseli. “Türkiye’de Kırsal Kesimde Halı Dokumacılığı ve Kadının Ezilmişliği: Karşılaştırmalı Bir Tartışma,” *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* ed. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 141-157.
- Bolak, Hale. Aile İçi Kadın-Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavranmasına Yönelik Öneriler,” *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* ed. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 209-220.
- Bora, Aksu. “Kamusal Alan/Özel Alan: Mahrumiyet-Özgürleşme İkileminin Ötesinde,” *Toplum ve Bilim 75, Kış (1997): 85-93*.
- Bora, Aksu. *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011).
- Bora, Aksu. “Rüyası Ömrümüzün Çünkü Eşyaya Siner,” *Cins Cins Mekân* der. Ayten Alkan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2017), 63-75.
- Bourdieu, Pierre. *Eril Tahakküm* çev. Bediz Yılmaz (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2018).
- Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme* (İstanbul: Metis Yayınları, 2016).
- Habermas, Jürgen. *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012).
- Hatipoğlu, Burcu. “Kadınların Mekânı: Kütahya Örneğinde Kuaförler ve Güzellik Salonları,” *Aynanın Önünde Cimbızın Ucunda Kuaför Kitabı* der. Funda Şenol Cantek (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 323-354.

- Hattatoğlu, Dilek. "Ev Eksenli alışma Stratejileri," *Yerli Bir Feminizme Doğru* ed. Aynur İlyasoğlu ve Necla Akgöke (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2001), 173-204.
- İlyasoğlu, Aynur. "Toplumsal Mesafe, Kadınlar ve Kimlik: İslamcı Kadın Kimliğinin Araştırılmasında Yöntem Sorunları," *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* ed. Serpil akır ve Necla Akgöke (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2000), 213-216.
- İnceoğlu, Yasemin ve Kar, Altan. *Kadın ve Bedeni* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010).
- Kandiyoti, Deniz. "Bargaining with Patriarchy," *Gender and Society* 2, No. 3 (1988): 274-290.
- Kent, Kathryn R. *Making Girls into Women: American Women's Writing and the Rise of Lesbian Identity* (Durham, London: Duke University Press, 2003).
- Köker, Eser. "Saklı Konuşmalar" *Kamusal Alan* ed. Meral Özbek (İstanbul: Hil Yayıncılık, 2004), 539-550.
- Kümbetoğlu, Belkıs. "Gizli İşçiler: Kadınlar ve Bir Alan Araştırması," *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* ed. Serpil akır ve Necla Akgöke (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2000), 230-238.
- Lefebvre, Henri. *Modern Dünyada Gündelik Hayat* ev. Işın Gürbüz (İstanbul: Metis Yayınları, 2007).
- Stacheli, Lynn A. "Publicity, Privacy, and Women's Political Action," *Environment and Planning D: Society and Space* 14, (1996): 601-619.
- Özaşçılar, Mine. "Kadınlar Arası İletişim Ortamları Olarak Kuaför Salonları," *Kadın ve Mekân* der. Ayşen Akpınar, Gönül Bakay ve Handan DedeHayır (İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2010), 321-330.
- Özbay, Ferhunde. "Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme," *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* ed. şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 115-140.
- Özyeğin, Gül. *Başkalarının Kiri/Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005).
- Razali, Noorul Huda Mohd ve Talib, Anuar. "The Concept of Privacy and the Malay Dwelling Interior Space Planning," *Social and Behavioral Sciences* 101, (2013): 404 – 414.
- Sancar, Serpil. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012).
- Scott, James C. *Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar* ev. Alev Türker (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995).
- Sever, Merin. "İstanbul Kuaförlerinin Her Hali: Zanaat, Mekan, İnsanlar," *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda Kuaför Kitabı* der. Funda şenol Cantek (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 283-322.
- Sirman, Nükhet. "Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi," *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* ed. şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 221-246.
- şahin-Akıllı, Yelda "Ankara'da Kuaför Salonları: Kişisel Bakımın Modern Mekanları ve Karma Bir Aradalıklar," *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda Kuaför Kitabı* der. Funda şenol Cantek (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 29-68.
- şenel, Burcu. "İçeriden Dışarıya, Dünden Bugüne: Mahalleye Açılan Kapı Olarak Kuaför Salonu," *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda Kuaför Kitabı* der. Funda şenol Cantek (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 111-146.
- şenol-Cantek, Funda, Ünlütürk-Ulutaş, ağla ve akmak, şermin. "Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel "Ara"sında Kalanlar," *Kenarın Kitabı "Ara"da Kalmak, eperde Yaşamak* der. Funda şenol Cantek (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 121-159.
- Tezcek, Fatma Özlem ve Polat, Özlem. "Ev-İçindeki Fabrikasının İşçileri," *Fe Dergi* 8, no. 1 (2016), 50-68.
- Tuncer, Selda. "Dışarı ıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikâyesi", *Moment Dergi* 2, 2 (2015): 30-58.
- Uzun, İnci. "Kamusal Mekân – Tüketim Olgusu Etkileşiminin İzmir'deki Alışveriş Merkezleri Bağlamında Değerlendirilmesi." Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylöl Üniversitesi, 2008.
- White, Jenny B. *Para ile Akriba Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği* ev. Aksu Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).
- Yumul, Arus. "Kadın Kuaförlerinin Gündelik Hayattaki Yeri: İstanbul Örneği," *Saç Kitabı* ed. Emine Gürsoy Naskali (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004), 165-174.

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 11, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

***Konumlandırılmış Akademik Marjinalizasyondan
Konumlandırılmış Biraradalığa: Toplumsal Cinsiyet
ve Kadın Çalışmaları***

Cansu Dayan

Yazı Gönderim Tarihi 21/4/2019
Yazı Kabul Tarihi: 2/12/2019
Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 25/12/2019

Bu makaleyi alıntılar için: Cansu Dayan “Konumlandırılmış Akademik Marjinalizasyondan Konumlandırılmış Biraradalığa: Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları” *Fe Dergi 11*, no. 2 (2019), 51-64.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/22_5.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Konulandırılmış Akademik Marjinalizasyondan Konulandırılmış Biraradalığa: Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları
Cansu Dayan*

Türkiye’de yaklaşık 30 yıllık tarihiyle, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları (TCKÇ) anabilim dalı, bir bilgi ve politika üretim alanıdır. Anaakım akademik disiplinlerden kendini bir toplumsal hareketin akademik karşılığı ve politik olma özellikleriyle ayırarak konulandıran TCKÇ, sadece ataerkil sistem ve düzen eleştirisi değil, daha geniş ölçekli ontolojik, epistemolojik, metodolojik toplumsal gerçeklik sorgulamaları yapan çok yönlü, çok boyutlu ve disiplinler arası bir programdır. Bu araştırma, tarihsel gelişiminde etkili üç politik dönemin, TCKÇ anabilim dallarını Türkiye akademisinde nasıl bir pozisyona yerleştirdiğini Feminist Duruş Kuramı (FDK) bakış açısıyla tartışmayı hedeflemektedir. Buna göre, iki üniversitenin TCKÇ akademisyenleriyle yapılmış on yedi yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat ışığında, TCKÇ anabilim dallarının farklı politik konjonktürlerden nasıl etkilendiği ve konulandırılmış akademik marjinalizasyonunu konulandırılmış biraradalığa ulaştırabilme potansiyeli irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Akademik Feminizm, Feminist Duruş Kuramı, Akademik Marjinalizasyon, Konulandırılmış Biraradalık

From Situated Academic Marginalization to Situated Togetherness: Gender and Women’s Studies

With an almost 30-year-history, Gender and Women’s Studies (GWS) graduate program is not only an institution of knowledge production but also an area of political action in Turkey. Different from mainstream academic disciplines, GWS resides in a sophisticated, multi-dimensional and interdisciplinary vantage point making accounts of patriarchal system and of the world from women’s lenses. This paper aims to discuss the influence of three different political conjunctures within the historical development of GWS on the situation of (GWS) graduate programs within mainstream academia of Turkey with a critical Feminist Standpoint Theory approach. The study is derived from 17 semi-structured in-depth interviews with GWS academics from two universities. In the light of these interviews, I analyzed how GWS influenced from political conjuncture and probed its potential in reaching at situated togetherness through situated academic marginalization.

Keywords: Gender and Women’s Studies, Academic Feminism, Feminist Standpoint Theory, Academic Marginalization, Academy

Giriş

İşte bu tehditler karşısında ne yapacağız? Yani bu sadece KÇ için değil, bütün artık Türkiye için. Direneceğiz. Yani onun için işte bu imza, Barış İçin Akademisyenler’i önemsiyorum, şu son zamanlarda kadın meclisi, kadın barış hareketi, bunları falan çok önemsiyorum. Bunlar hep direnmedir. İşte Sur’a gidiyor kadınlar, oraya gidiyor buraya gidiyor, bunlar sistemi zorlaştıran hareketlerdir ve bunun dışında da başka çaremiz yok, yani bizi kimse gelip kurtarmayacak. Yani hakikaten ben kendi yaşam sürecim içinde çok şey, Türkiye’de çok zor günler yaşadık, çok siyasilerin gerçekten basiretsizliklerini gördük ama şu andaki tehdit teşkil eden bir yapılanma

*Doktor Adayı, Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı, <https://orcid.org/0000-0003-2242-2979>, cansu.dayan03@gmail.com. Yazı Gönderim Tarihi: 21/04/2019 Yazı Kabul Tarihi: 02/12/2019

içinde hiç bulunmadık. Türkiye hakikaten şimdiye kadar gitmek istediği yolun tıkanıdığı bir noktada. Bunun için de işte direnmekten başka bir şey göremiyorum yani (R).

Türkiye’de akademik feminizm üzerine yapılmış sınırlı sayıda çalışma vardır. Özellikle çeşitli baskı mekanizmalarının ilgi odağı olduğu ve bunlar üzerinden gücünün sınandığı bir dönemde akademik feminizm eyleyicileri olarak kendi gerçekliklerimiz ile ilgili sözü içeriden kurmak ve gidişatı özdeğerlendirmelerimizle öngörüp kendimize alternatif nefes alma alanları açabilmek için çalışmalarımızı yoğunlaştırmanın anlamlı ve zorunlu olduğunu düşünüyorum. Yüksek lisans tez çalışmamda, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları (TCKÇ) anabilim dallarının akademideki yerini öztanımlama, özdeğerlenme, dışarıdan-içeride olma hali, epistemik öncelik, güçlü nesnellik kavramları üzerinden Feminist Duruş Kuramı (FDK) ile akademik marjinalizasyon özelinde ayrıntılı bir şekilde tartışmışım. Buna göre, sırasıyla TCKÇ anabilim dallarının içine doğduğu ve günümüzde içinde bulunduğu politik atmosfer, günümüz akademisinin durumu ve feminist hareketin içinde bulunduğumuz zamandaki durumu TCKÇ anabilim dallarının akademideki yerini belirleyen temel faktörler olarak ortaya çıkmıştı. Bu yapısal faktörlere ek olarak, politik ve interdisipliner olma özelliklerinin derinliği de akademik marjinalizasyonunun derecesini belirleyen bireysel özgünlükler olarak tartışmayı şekillendirmişti.¹ Bu çalışmamda ise, tez çalışmam için yaptığım görüşmeler ışığında, özellikle siyasi ortam, koşul ve müdahalelerin TCKÇ anabilim dallarının akademideki yerini belirleyen tüm bu kavram ve konuları bilgi ve politika üretimi açısından nasıl şekillendirdiğini tartışmayı hedeflemekteyim.

Hem dünya genelinde hem de Türkiye’de, kimi zaman kurucu üyelerinin özelliklerine, kimi zaman da içine doğulan akademik ve politik dönemin çarpıcı vurgularına göre anabilim dallarının aldıkları isimler Feminist Çalışmalar, Kadın Çalışmaları, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Cinsellik Çalışmaları ve/veya bunların birleşimi şeklinde çeşitlenmiştir. Bu çalışmada, bahsi geçen isimlerin tamamını kapsadığını düşündüğüm için “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları” ismini özellikle tercih edeceğim.

Feminist Bilgi ve Politika Üretimi: Feminist Duruş Kuramı

Türkiye’de kendine git gide derinleşen bir çalışma alanı açan “*Feminist Standpoint Theory*” Türkçeye “feminist bakış açısı kuramı”, “feminist duruş noktası kuramı” gibi çeşitli çevirilerle girmiştir (Özta 2015; Alkan 2007; Donovan 2000/2013). Bu çalışmada ben, Prof. Dr. Mehmet Ecevit ve öğrencilerinin yoğun teorik tartışmalar sonucu vardıkları noktayı, kendi okumalarım ve çeviri bilgimle pekiştirerek “feminist duruş kuramı” şeklinde kullanıyorum. Bunun sebebi, “duruş” kelimesinin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik olarak bakış, bakış açısı, duruş noktası gibi ifadelerin vermek istediği hem fiziksel hem entelektüel “konumlanma” anlamlarının tamamını birden içeriyor olmasıdır. Burada “duruş” kelimesinin basitçe, “ilerlememek” anlamında kullanılan “durmak” eylemini değil, Winant’ın dediği gibi, “seksizmi yok etme sürecinde ortaya çıkan her türlü engel ile baş edebilecek, tamamlanmamış ve incellekle işlenmemiş, esnek bir şekilde gelişmekte olan” (1987: 127) bir duruşu işaret ettiğini düşünüyorum. Nitekim etimolojik olarak Eski İngilizcede direnmek, karşı durmak, var olmak anlamlarına da gelen “*standan*” (“Stand,” 2003) kelimesinden dönüşen “*stand*” kelimesinin “karşı duruş” anlamını da içermesinden ötürü, alternatiflerinin veremediği anlamı barındıran “duruş” kelimesini kullanmayı daha doğru buluyorum.

FDK, 1970’lerde Marksist düşünceden etkilenecek kendini kuran ve “bilgi üretimi ve güç pratikleri arasındaki ilişkiyi sorunsallaştıran” eleştirel bir kuramdır (Harding 2004: 1). FDK’ye göre, kendi öznellikleriyle baskın olanın dilini konuşan gruplar olarak marjinal bireyler çemberin “hem içinde hem dışında” yer alma özellikleriyle baskın olandan farklı olarak çift vizyona sahip olan bireylerdir (Collins 1986). Hegel’in efendi-köle diyalektiğinin uzantısı olarak ortaya çıkan bu aynı anda hem içeride hem dışarıda olma hali (*outsider within*) bireyin kendi dilini asimilasyona uğratmadan hakim söylemi de öğrenerek hayatını devam ettirmesi olarak ifade edilebilir. Ben bu hem-hem de’ciliği bireyin dışarıklığı kimliği üzerinden içeridelikliğini kurması sebebiyle doğrudan “dışarıdan-içeride” olma hali olarak çevirmeyi tercih ediyorum. Dışarıdan-içeridelikliğin getirisi olan çift vizyon, Hartsock’tan aktaran Winant’a göre, marjinalleştirilmiş bireylere gerçekliği deneyimleme ve anlamada bir çeşit triangülasyon olanağı tanıır ve epistemik bir öncelik kazandırır; bu epistemik öncelik, özgürleştirici bir duruşun ediniminde önemli bir kazanımdır (1987: 133). O yüzden bilgiyi marjinal olandan, marjinal olanın yaşam deneyimlerinden almak güçlü nesnellik epistemolojisi ile daha az taraflı bilgi üretimi üzerinden gerçekliğe daha yakın bir anlatı yapmanın yolunu açacaktır.

FDK’ye göre gerçeklik algısının hiçbir zaman tam ve mutlak olarak anlaşılabilir ve aktarılabilir olmaması, gerçeklik kadar, gerçeklik bilgisinin de taraflı, konumsal, içinde bulunulan yer, zaman, bağlam, koşul

ve benzeri özgünlüklere için (Haraway 1988) ve dolayısıyla da kaleydoskopik olmasına zemin sağlamaktadır. Bu durumda, gerçekliklerin soyutlanarak evrenselleştirilmesi, kendi içlerinde bir öz aranması ve o öze indirgenmesi, her durumda sebep-sonuç ilişkisi üzerinden bir akıl ve mantık temeline oturtulması gerçek olanı anlamak bir yana, ondan daha da uzaklaştıran yollardır. Nesnellik epistemolojisinin duygu ve normlardan arındırılmış olduğu ve bunun uzantısında, ‘gerçek’ bilgi üretimini sağlayabileceği iddiası kavramsal ve algısal bir yanılsama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, sadece öznelliklerin değil, çoklu öznelliklerin çoklu özgünlüklerini dikkate alarak bilgiyi konumlandırmak, gerçek bilgiye hiçbir zaman bütün olarak erişilebilir olmayacağı için bizi tam olarak gerçekliğe götürmese de daha “güçlü bir nesnellik” epistemolojisiyle doğrulara “daha az taraflı” olacak şekilde daha çok yaklaştıracaktır (Harding 2004: 322). Böylelikle negatif anlamıyla doğan birincil marjinalite, kolektif bilinç ve politik hareket eylemliliğiyle edinilebilecek epistemik öncelikli ikincil marjinaliteye dönüşerek yapıcı bir anlam kazanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları alanının tüm bu teorik bağlam ile ilişkisi tam da bu birincil marjinalite algısının ikincil marjinalite algısına dönüşebilme potansiyeliyle örülmektedir. Hakim akademik anlayıştan doğru baktığımızda, TCKÇ anabilim dallarının mevcut akademi içerisindeki yerlerinin gerçekliğini anlamakta zorlandığımızı, akademinin araştırma “nesne”si konumundaki TCKÇ anabilim dalları ile sosyal bilimler, fen bilimleri, akademik tanınırlık ve idari yönetimlerin yaklaşımları arasındaki gerçek ilişkilerin görünmez kılındığını fark ederiz. Hakim anlayışın araştırma nesnesini yapısal var oluşuna indirgemeci ve hakim yapıya faydalı özellikleriyle belirlemeci yaklaşımı sonucu TCKÇ anabilim dallarının varlığı tanımlanır ve dışarıdan yapılan her tanımlamada olduğu gibi anlamlar sınırlandırılır, gerçeklikler de bu sınırlara hapsedilir, böylelikle aslında özne konumundaki programlar nesneleştirilerek sesleri kısılmış olur. Buna göre TCKÇ anabilim dalları, basitçe, lisans programları olmadığı için kurumsallaşmaya uygun olmayan; politik olduğu için taraflı olduğu ve dolayısıyla “nesnel” ve “bilimsel” olmadığı savunulan ve tam da bu sebeple dalga geçilen; ürettiği bilgi, akademinin ihtiyaçlarına hizmet ettiği ölçüde kullanılabilir olduğundan, çok da tüketilmeyen ve piyasaya da katkı sunmadığı için, değersizleştirilmesi müstahak bir program olarak resmedilir. Halbuki, politik ve interdisipliner olma özellikleriyle ve güçlü nesnellik epistemolojisi bağlamında ürettiği bilginin savunusuyla bilindik akademi normlarının dışında kalan TCKÇ anabilim dalları, hakim akademik normlar içerisinde var olma ve her ne kadar amacı o normları dönüştürmek olsa da bu amacını üniversite yapı içerisinde, akademik araçlarla gerçekleştirme çabasıyla bir dışarıdan-içeridir. Bu çerçevede, hem birden fazla disiplinin bilgisini bir araya getirerek farklı bakış açılarını bilgi üretim sürecinde harmanladığından hem politik oluşunun bir getirisi olarak, tarafsız olma adı altında çeperlerde kalan öznellikleri ve özgünlükleri genelleme yoluyla yok saymadığından TCKÇ anabilim dalları, toplumsal ilişkilere dair bildiklerimize, çift vizyonuyla daha az taraflı ve gerçekliğe daha yakın bir boyut katabilme potansiyeline sahip bir programdır. Bu bağlamda, sesi de güdür, susturulamaz ve bilginin öznesi olma konumuyla öztanımlamasını yaparak, üzeri örtülen gerçeklikleri açığa çıkarabilecek güçtedir ki bu da çıkış amaçlarından olan hakim bakışı dönüştürme yolunda etkili özgünlüklerinden bir tanesidir.

Bilgiyi Üretme ve Yorumlama Süreci

Yüksek lisans tez çalışmamda Türkiye’deki TCKÇ anabilim dallarının akademi içerisindeki konumunu anlayabilmek amacıyla Türkiye’de tarihsel olarak yakın artalanlara sahip, özgünlükler bakımından birbirinden oldukça farklı iki üniversite programının akademisyenleriyle derinlemesine mülakatlar yaptım. Nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yöntemini tercih etmemin sebebi, bilgiyi akademik alanın aktif üreticileriyle birlikte üretmeye ve interaktif ve hiyerarşik olmayan bir bilgi üretim sürecine olanak sağlamasıdır. Alanın aktif üreticileri olarak akademisyenleri seçme sebebim ise hem programın kurucuları ve yürütücüleri olmaları hem de feminist hareketin içinde yer almış ve alıyor olmalarından kaynaklanmıştır.

İçinde bulunduğumuz akademik ve politik ortamın kırılma noktasından doğan etik kaygılarım nedeniyle, üniversite programlarını X ve Y; gördüğüm 17 akademisyeni ise A’dan S’ye alfabetik olarak kodlamayı tercih ettim. Akademisyenlerin kişisel ve akademik özellikleri emeklilik durumlarından, TCKÇ anabilim dallarında kurucu üye veya seçmeli ders hocası olma durumlarına, ana disiplinlerinden içine doğdukları feminist dalgalara kadar çeşitli başlıklarda farklılıklar barındırmaktadır. Görüşmelerimiz çoğunlukla akademisyenlerin kendi çalışma odalarında, sessiz sakin ve samimi ortamlarda gerçekleşmiş ve 17 görüşmeden 300 sayfalık deşifre metinleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmam doğrudan yüksek lisans tez çalışmamın sahasından ve verisinden yararlandığım bir çalışmadır. Yorumlama sürecimde, veriye yeniden dönerek politik ortam kodu üzerinden daha

ayrıntılı analizler yaptım ve saha sonrasında meydana gelen yeni gelişmelerden, haberlerden, feminist harekette aktif yer alan kadınlarla yaptığım görüşmelerime dayanan gözlem ve izlenimlerimden de faydalandım.

Süreçle ilgili olarak özellikle dile getirmek istediğim bir konu da, saha sürecimin Barış Akademisyenlerine yönelik baskıların ilk defa görünür olmaya başladığı Şubat-Mart 2016 dönemine denk gelmesinden ötürü akademisyenlerden görüşme talebinde bulunmanın kendimi çok bencil hissettirmesi ve fakat bu hal içerisinde yapılan görüşmelerin feminist şiarın da öngördüğü ve öğütlediği gibi sağaltıcı bir dayanışmaya da olanak tanıdığını bana bu kez deneyimleyerek öğretilmesidir. Tüm bu deneyim ve bilgi paylaşımının açığa çıkardıkları ise, TCKÇ anabilim dallarının akademideki yerini anlayabilmek için hem yapıların hem de bireylerin özgünlüklerine bütünlüklü bir şekilde bakmak gerektiğidir. Metnin devamında, bireysel olarak, TCKÇ anabilim dallarının ve eyleyicilerinin kendi karakter ve kaderlerini hakim dile bırakmaksızın kendileri tayin edebilmeleri için öztanımlama ve özdeğerlenmelerini yapmalarının bir zorunluluk olduğuna, akademik marjinalliklerini epistemik öncelik avantajına çevirebilmek için politik ve interdisipliner olma özgünlüklerini koruyarak kolektif ve ortak eylemlilikler oluşturmalarının ise bir gereklilik olduğuna değineceğim. Yapısal olarak da politik ortamın TCKÇ anabilim dallarının akademideki konumunu nasıl etkilediğini ayrıntılı bir şekilde vurgulayacağım.

Bireysel Faktörler: Öztanımlama ve Özdeğerlenme

Yaptığım görüşmeler ışığında, Türkiye'deki TCKÇ anabilim dallarının akademideki yerini yapısal olarak etkileyen faktörlerin yanı sıra, bireylerin eyleyiciliklerini, özgünlüklerini açığa çıkarmalarına olanak tanıyan, kendilerini ifade etmekte ve geleceklerini belirlemede bir hayli önemli olan özgür iradelerini kullanmalarının metodolojik yolu olarak bireysel faktörler de öne çıkmıştır. Buna göre, öncelikle bir öztanımlama (*self-definition*) yapmaları gerektiği, çünkü yaptıkları bu öztanımlamaların aldıkları isimlerden misyon, vizyon, müfredat oluşumları ve özdeğerlenmeye (*self-valuation*) kadar eyleyiciliklerini doğrudan etkilediği ve şekillendirdiği ortaya çıkmıştır. TCKÇ anabilim dalı eyleyicilerinin öztanımlamalarına geçmeden önce, alan dışında nasıl tanındığına ve tanımlandığına bakacak olursak, bu konuda çeşitli şehir efsanelerinin varlığına rastlarız, görüştüğüm akademisyenlerden O'nun da deneyimlerini paylaşırken belirttiği gibi, TCKÇ denilince,

Çok uzun bir süre “öyle bir bölüm mü var?!”, “Hemşirelik bölümü mü orası, kadın sağlığıyla mı ilgileniyorsunuz?!”... dediler, hep jinekolojik bir şey aradılar ilk düzlemde. İkincisi, cinsel yönden sorunlarımızın olduğunu, bunu da çok açık edemediğimizi, belki “evde kaldığımızı”, biraz da ahlaken acaba “hafif” miyiz acaba, bu “hafiflik”ten mi, böyle şeylerle uğraştığımızı göre.. gibi, hep aldığımız tepkiler bu yöndeydi. Yani ya hemşirelik gibi, doğurganlık, üreme sağlığı filan ya da bu sözünü ettiğim “hafiflik”, böyle bir şey olsa gerek bu KÇ..

“Jinekoloji”den “hafiflik”e açılan yelpazede TCKÇ'nin deneyimlediği aslen bilginin özneleri üzerinden bir itibarsızlaştırma çabasıdır ve bu yalnızca sosyal çevremizce maruz bırakıldığımız bir his değildir. Bu bakış açısının bir uzantısı olarak, akademi içerisinde de bu kez bilginin kendisi üzerinden bir tanınmama vardır ki o da akademisyen K tarafından şu şekilde dile getirilir:

Bir yandan hani kendi kendimize saçma sapan kadın kız meseleleriyle oyalanan kadınlar, yaptığımız şey ciddiye bile alınmıyor, hatta yakın çevremizde bile alaya ve eleştiriye maruz kalıyoruz, “ya bırakın da bu işleri, hani biraz böyle ekonomi, politika, sınıf, mücadele meselelerine filan bakın, bu ne ki?” Niye bunlarla, hele LGBTİ'lerle ilgili yaptığımız çalışmalar, “ya onlar ne allah aşkına!” falan gibisinden bir böyle bir şey var.

Algılamalar, tanımlamalara evrildiklerinde daha da güçlenirler ve bu güç, tanımlamaları yapanlara bazı anlamların içerilmesi kadar dışlanmasına da sebep olabilecek bir zeminden yana düşünceleri şekillendirme ve yönlendirme yolunu açar. Tanımlamaları yapanlar tanımlanan bilginin özneleri değillerse, daha da önemlisi, konumlandırılmış bir duruşları da yoksa, o zaman yapılan tanımlamalar açıklamak ve anlatmaktan ziyade domine etme, ötekileştirme ve hatta yabancılaştırma potansiyelini ve tehlikesini barındıran unsurlara dönüşürler.

Akademide feminizm, aslında akademiye siyaseti sokmak ve hani anarşiyi, düzensizliği, isyanı, direnişi teşvik etmek olarak görülüyor. Düzeni bozan, geleneksel aileye, ahlaki değerlere karşı çıkan, yozlaşmış bir çalışma alanı olarak görüldüğü için, çalışma alanı olarak

bile görülüyor, feminizm bir işte akım, zararlı akımlardan biri, hani 50'li yılların cadı avı, komünizm gibi, feminizm de şimdi öyle yani. O da öyle bir çalışma alanı olduğu için itibarlı bir alan değil, toplumun geneli bağlamında söylüyorum, yoksa çok itibarlı olduğu alanlar da var, mesela dünyada böyle değil. Dünyanın birçok yerinde, batıda böyle değil, Türkiye'de böyle. Onun için de mesela çok da fazla, görüyorsun, Türkiye'de kadın çalışmaları programı yok (K).

Hem tarihsel olarak her dönemde hem de içinde bulunduğumuz günlerde ortalığı saran baskın tanımlamaların basmakalıp nitelendirmelerinden kaçınabilmek, dahası onlara meydan okuyup bilginin öznelere olarak onları içeriden dönüştürebilmek için öztanımlama bir zorunluluktur. TCKÇ anabilim dalları eyleycilerinin de ürettikleri bilginin de ikincilleştirildiği, önemsizleştirildiği, konuya aşına olmayan insanlar tarafından yapılan tanımlamalar kabul edilebilir olmadıkları gibi, gerçekliklerimizi de anla-t-maktan son derece uzaktır.

Buradan görüştüğüm TCKÇ eyleycileri tarafından yapılan öztanımlamalara baktığımda, X Üniversitesi akademisyenlerinin çoğunun kendilerini iddialı ve kesin bir biçimde “Burası KÇ, burası bizim yuvamız” şeklinde tanımladığı ve bu tanımlamanın onları ortak bir çatı altında fedakarlık, adanmışlık ve sağaltıcı bir güçle bir arada tuttuğu ve bu biraradalık üzerinden kendilerine ait oldukları bir ortam yarattıkları görünür olmaktadır. Program ile ilişkilendirme biçimini “‘Nerede doğdun?’ dediklerinde, ‘KÇ’de doğdum’ diyorum” şeklinde ifade eden akademisyen O’dan sonra, akademisyen K da şu şekilde paylaşıyor programla kurduğu bağı:

Herkes çok fedakarca ve çok kendini iyi hissederek, kendine bir yaşam alanı olarak görerek bu programa dahil oluyor, buradan kopması gerekirse çok üzülecek insanlar, biliyorum özelde yaptığımız konuşmalardan da. Bize kendimizi iyi hissettiren, benzerlerimizle bir arada olduğumuzu hissettiren ve öğrencilerimizle de çok yakın bir ilişki kurduğumuz için bizi gerçekten ferahlatan, nefes alacak bir ortam sunan bir yer burası.

Bundan farklı olarak, Y Üniversitesi akademisyenlerinin bir kısmının kendilerini sürekli “Y Üniversitesi TCKÇ programı” olarak tanımladığı ve bu tekrarlı tanımlama üzerinden programla üniversitelerini eşit seviyede sahiplenerek ikisi için ortak bir eşsayinglık inşası oluşturdukları görünürlük kazanmıştır.

[Y Üniversitesi ve TCKÇ anabilim dalı] birbirinden ayrılmaz, biz tabii ki Y Üniversitesi kimliğimizle bu işi yapıyoruz, hepimiz çok da Y.Ü'lüyüz. ... Akademik özgürlük denilen şeyi bütün bileşenleriyle birlikte içinde barındırabilen ender kurumlardan bir tanesi Y.Ü. Bizim TCKÇ de zaten tam da ve gene bir problemi işaret eder (D).

Ancak burada özellikle belirtmeliyim ki öztanımlama kodu sahadan gelen bir koddur, benim buna özel veya doğrudan bununla ilgili sorularım olmamıştır ve bu tanımlamalar her bir akademisyen tarafından tek tek yapılmamıştır. Bunun devamında, akademisyen L, görüşmemizin sonlarına doğru, “[TCKÇ]’nin biraz da bu [TC] kısmı unutuluyor da ona da bir şey söylemek istiyorum, TC de var, kadın değil sadece” diyerek öztanımlamanın vizyon, misyon, müfredat oluşumu ve en nihayetinde özdeğerlendirme ile ilişkisini programdaki LGBTİ+ ve erkeklik çalışmalarının yetersizliği üzerinden kurmuştur.

Ama bu yani insan gibi doğup büyüyüp ölen bir şey değil, onun şekillendirilip devam ettirilmesi, birazcık da ne yapılmasına çalışılmasıyla ilgili diye düşünüyorum, istenirse kapanır da burası, hani şey gibi değil, kendi başına bırakıldığında giden bir şey değil bu, yön vermek lazım, hani evrimleşmiyoruz, politik olarak kendisi ne olmak istiyorsa o olacak (L).

Akademisyen L’nin vurgusu öztanımlamanın özdeğerlenmeye açılan yolda bir potansiyel taşıdığına altını çizmektedir. TCKÇ anabilim dallarının içeriden eyleyciler dışındakiler tarafından yapılan “kadın kız meseleleri”, “jinekolojik işler”, “hafiflik” gibi, önemsizleştirilen, bedene indirgeyen, dalgaya alan tanımlamaları, TCKÇ üzerinden bu şekilde politik olan, hakim olanı eleştiren, alternatif söz kuran başka varoluş biçimlerini de hedef alan ve kontrol etmeye çalışan sistematik bir çabanın yansımasıdır.

Sonra da bu alanın bilgisini kolay kolay kendi disipliner alanına içermeme de var, hani o ayrı bir alan, biz de kendi işimize bakalım gibi. Yani onu bilmesen de olur, bu Siyaset Bilimi'nin bir cinsiyet ve iktidar ilişkileri alanı evet, onu çalışan onu çalışsın ama şöyle bir şey yani devlet kuramı bilmeden siyaset bilimci nasıl olunmuyorsa cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerine ilişkin kuramsal yaklaşımları bilmeden de siyaset bilimci olunmaz ama henüz bunu kavrama noktasında değiliz, o bir ayrı ilgi alanı, bilmese de olur, bir siyaset bilimcinin toplumsal cinsiyet çalışmaları bilmese de olur diye düşünüyor. Dolayısıyla, birçok başka kuramsal alanla aynı düzeyde değil (H).

Bu sistematik çabanın yansımaları sonucu ortaya çıkan ise akademisyen H'nin de vurguladığı kısmen-tanıtılma olgusudur ki o da tanımlamaların sosyal ve akademik değerlendirme uzantılarıdır ve bu sistematik çaba karşısında TCKÇ anabilim dalı bileşenleri özdeğerlenmelerini kendi tanımlamaları üzerinden inşa etmek durumundadır.

Yapısal Faktörler: Farklı Politik Konjonktürlerde TCKÇ

Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları (TCKÇ) anabilim dalı dünyada 1970'ler, Türkiye'de ise 1980'li yıllardan itibaren feminist hareketin akademik ayağı olarak üniversitelerde kendine yer açmıştır. Temel amacı ataerkil kurumlara, kadınları yok sayan tarih anlatılarına, kadınların gerçekliklerini, duygu ve düşüncelerini hem göz ardı eden hem de anlatamayan kuram ve kavramlara meydan okumak ve onları dönüştürmek olan feminist aktivistler, bu iddialarını öncelikle ve özellikle bilgi üretimine ve bilgi üretim sürecine müdahale ederek gerçekleştirebileceklerini görüp kendilerini akademide var ve görünür kılmayı amaçlamışlardır. Politik olarak, ilk başlardan ve çoğunlukla disiplinler arası bilgi üretimi yaklaşımını benimseyen, zaman içinde gerçekliğin bilgisini üretmede çok-disiplinlilik, disiplinler-ötesilik ve/veya disiplinler-üstülük gibi alternatif yaklaşımların etkisini tartışan TCKÇ bu tutumuyla kadınların gerçekliklerinin tek boyutlu anlaşılamayacağını ve birden çok disiplinin bir araya gelmesi ve çoklu ve birbiri içerisinde harmanlanması yoluyla gerçekliğin daha doğru anlaşılabilir ve anlatılabilir olduğunu savunmuştur.

Dünyada, feminist hareketin bir itki gücü oluşturmasıyla akademide kendine yer açan TCKÇ programları, Türkiye'de Pekin Dünya Kadın Konferansı'nın kalkınma planları kapsamında Birleşmiş Milletler'in desteğiyle varlık bulma şansını yakalamış; Türkiye'deki feminist akademisyenlerin bu programların üstesinden gelebilecek bilgi ve donanımına hali hazırda sahip olmaları ve ODTÜ, Boğaziçi gibi üniversitelerde zaten açılmış olan derslerle bilgi üretimi ve birikimine zemin hazırlanmış olması sayesinde de bu şans fırsata dönüştürülmüştür. Ayrıca, akademisyen ve aktivist kadınların biraradalığıyla gerçekleştirilen bilinç yükseltme grupları, kadınlarla ilgili konularda çalışmalar yapan kadın akademisyenlerin yurt dışından dönmesi, uluslararası çeviriler ve Kadın Çevresi Yayınevi'nin çalışmaları, 1980 darbesiyle birlikte entelektüel bilgi birikiminin devamlılığını sağlayan BİLAR'daki kadın konulu seminerler gibi etkenler de TCKÇ anabilim dallarının akademiye girişine ivme kazandırmıştır (Arat 1996; Ecevit 2015). Dolayısıyla, akademi ile feminist hareket arasında ilk başlarda her ne kadar organik bir bağ oluşmamışsa da zamanla bu bağ kurulmaya ve güçlendirilmeye çalışılmıştır.

İlk olarak 1993 yılında İstanbul Üniversitesi ile akademide kendine yer açmaya başlayan ilk TCKÇ anabilim dalları, Arat'tan çıkarsayabildiğimiz üzere, üniversite yönetimlerinin ciddi bir direnişi ile karşılaşmamışlardır (1996). Ancak ileride daha ayrıntılı değineceğim gibi, üniversitelerin bu itirazsız kabul hali benimsenmiş bir destekten ziyade, 1980 Türkiye'si'nde akademinin, içinde bulunduğu buhran hali ile doğrudan ilgilidir. Buradan hareketle, TCKÇ anabilim dallarının akademik kurumsallaşma tarihini üç döneme ayırmanın mümkün olabileceğini düşünüyorum. Konuyla bağlantılı olarak farklı sınıflandırmalar (Sancar 2003, 2011; Özman ve Özkan-Kerestecioğlu 2017) mevcut olmakla birlikte, bu çalışmada ben akademik feminizmin kurumsallaşma tarihi üzerinden daha çok 2010 sonrası döneme odaklanarak bu sınıflandırmanın programların kurulmaya başladığı 1993 yılı sonrası akademik feminizmine akademik marjinalite bağlamında farklı bir açıdan bakmaya çalışacağım.

1993-2011 yılları arasını kapsayan ilk dönem, sayısı yalnızca dört üniversite ile sınırlı kalan TCKÇ anabilim dallarının kadınların siyaset, ekonomi, hukuk gibi alanlardaki haklarına, tarihine, bilgisine, görünürlüğüne katkı sağlayan çalışmalarından oluşmaktadır.² Bununla birlikte, 2011'den sonra sayısı artmaya başlayan TCKÇ programları için de akademik atmosferin meşru zemininin sağlamlaştırıldığı, programların üniversite yönetimlerinde tanınarak akademik pozisyonların yolunun açılması kazanımıyla da kurumsallaşma

yolundaki en önemli adımın atıldığı dönemdir. Bu dönemde, TCKÇ'nin akademi içerisindeki kurumsallaşmasının bir başka ayağı olan kadın sorunları uygulama ve araştırma merkezleri de birçok üniversitede hızla kurulmaya başlamıştır.

Türkiye'deki TCKÇ anabilim dallarının akademideki yerini anlamakta içine doğulan siyasi atmosfer, müdahale ve koşullar belirleyicidir. Bu siyasi ortam, müdahale ve koşullara TCKÇ anabilim dalı ve eyleyicilerinin verdiği tepki, takındığı tutum ise bireysel olarak kendilerini nasıl konumlandırmak istediklerine, tüm bu bağlam ve kavramlarla ne şekilde ilişkilenmeyi hedeflediklerine yönelik iç görüşler barındırmaktadır. Bunlara göre, TCKÇ programlarının tohumlarının atıldığı 1980'li dönemlerde 1980 darbesi ve onun yarattığı politik atmosferin akademik çalışma ve etkinliklere ek olarak, bilim insanları ve entelektüeller üzerindeki yansımaları önemli bir yer tutmaktadır. Darbe koşullarına bağlı yasal engellemelerin ve psikolojik baskıların hakim olduğu, hem sivil topluma hem bilimsel, entelektüel, gündelik bilgi birikim ve paylaşımına ket vurulan bir politik konjonktürde yalnızca "kadın olma" ortak paydası üzerinden "mucizevi ve tahayyül edebildiğim kadarıyla cansiperane" bir tarihsel biraradalık örneğinin doğduğunu görmekteyiz (Dayan 2019). Akademisyen A bu süreci ve kadınların bu koşul ve müdahalelere tepkisini şu şekilde aktarmıştır:

İstanbul'da 81'de falan bilinç yükseltme grupları kuruluyor; 83-84 gibi, Aziz Nesin Bilar'ı kurmuş. Bilar var zaten. Bilar ve Bilsak, bunlar 80 sonrası, hemen askeri darbeden sonra entelektüellere nefes aldırın kurumlar İstanbul'da. Herkes baskı altında, sendikalar kapanmış filan, İstanbul'daki entelektüeller burada nefes alıyorlar (...) Seminerler var, sürekli seminerler bunlar, hafta hafta devam ediyor, bir seminer dizisi gibi, örneklerini hala saklamışım, hepsini onların gösterebilirim sana. Herkes, kayıt olmadan falan gidip dinleyebiliyor o seminerleri. (...) Orası adeta bir okul. Daha [TCKÇ] kurulmuş değil, sene 83-85 o yıllar. Bu, İstanbul'da akademik kadın çalışmalarının adeta çekirdeğini oluşturdu. (...) [O]ndan [TCKÇ kurulmadan] evvel neredeyse 10 sene Türkiye'de o ortamda bu ortamda çeşitli iklimlerde bilgi birikmeye başlıyor. (...) O arada Kadın Çevresi diye bir yayınevi kuruluyor bu bilinç yükseltme grubu tarafından. Kadın Çevresi'nde kitaplar çevrilmeye başlanıyor, öyle bir bilgi birikimi de var, yani üniversite dışını şu an anlatıyorum. Tabii ki kadın hareketi var, tabii ki toplantılar, yürüyüşler, şunlar bunlar, aktivizm adına ne ararsan hepsi var da bilgi nasıl üretiliyor ya da yaygınlaştırılıyor diye sorarsan Bilar'ı unutmamak lazım, bu Kadın Çevresi Yayınevi'ni unutmamak lazım, çünkü oradan hemen peş peşe kitaplar tercüme edildi, feminist olan kitaplar. Onları okuma imkânı buldu insanlar; sonra dergiler çıktı, 11. Tez çıktı, Feminist diye bir dergi çıktı, feministlerin, tırnak içerisinde "tam" feministlerin dergisi. Kaktüs çıktı, Sosyalist Feminist Kaktüs. (...) Kısa ömürlü dergiler bunlar ama o yıllarda çıktı. Sonra, marksist bir dergi çıkıyordu, 11. Tez kadın sayısı çıkardı. Bir dolu dergide mutlaka, sol dergilerde bir kadın makalesi veya kadın bölümü oluyordu (...) 94'e gelene kadar hiçbir şey yapılmıyor değil, bir dolu şey, zemin hazırlanıyor. Solcular o dergileri okurken içinde kadın meselesini de okuyorlar.

Bu dönemde üretilen ve biriken bilgi, darbenin de etkisiyle kendi içine çekilmiş akademi, derdi o zamanın koşullarında var olmaya ve tutunmaya gerilemiş akademisyenlerin sessizliği küresel olarak Pekin Kadın Konferansı'nda Birleşmiş Milletler'in de desteğiyle gündeme getirilen TCKÇ programlarının kuruluşunu teşvik etme kararı ile birleşince TCKÇ'nin akademiye girişi dünyadaki benzerlerinden farklı bir şekilde ciddi bir direnişle karşılaşmadan, kendini kabul ettirme çabasına girmeden, sessiz ve fakat törensiz gerçekleşmiştir.

Dünyadaki gelişim örüntülerinin tersine, çünkü ilk KÇ'nin ortaya çıkışı kadın hareketinin bir parçasıydı biliyorsun, yani bir aktivizm sonucu, dolayısıyla da orada organik bir bütünlük söz konusuydu- oysa Türkiye'de böyle bir uluslararası oluşumun bir sonucu olarak kaynakların oluşturulmasıyla bir yerde bir imkan yaratılması sonucu olmuştur. Fakat kadın hareketiyle bir bağlantısı zaman içerisinde gelişen bir şey oldu. Yani kadın hareketinin bir ürünüdür demek son derece hatalı olur. Oradan kaynaklanan tabii bir zayıflık olabiliyor ve bugün bence Türkiye'deki KÇ'lerin tümü için bu söz konusu (R).

BM aracılığıyla kurulan programlar feminist hareketle olan bağlarındaki organikliği süreç içerisinde kurmaya çalışırken 1980 darbesi akademinin eleştirel düşünce ortamına ket vurmuş ve TCKÇ gibi son derece eleştirel programların akademiye girişini olmasa da akademideki görünürlüğünü ve gelişimini ciddi derece etkilemiştir.

Hep böyle bir hazırbulunuşluk halini hissettim, yani üniversiteye mesela yeni açacağım bir ders teklif ettiğimde 90'lı yılların ikinci yarısında, toplumsal cinsiyet ve eğitim konulu bir ders, fakülte genel kurulundan geçerken karar birisi de toplumsal cinsiyet ne demiş, *gender* karşılığı kullanılıyor diye bir cevap karşısında aa öyle mi, peki, denilmiş ve geçmiş. (...) Dolayısıyla da X Üniversitesi, benim kanımca, bu konuyu destekledi, en azından köstek olmak konusunda, engellemek konusunda herhangi bir teşebbüsü hatırlamıyorum, yani yok böyle bir girişim hafızamda (P).

Feminist hareketle inorganik bağının da etkisiyle, o dönem için bir destek olarak algılanan bu köstek olmama hali ve toplumsal cinsiyet kavramının itirazsız kabulü, TCKÇ anabilim dallarını akademide sonra ortaya konulan tüm çaba ve alınan meşakkatli yola rağmen ileride ansızın sarsılabilecek kaygan bir zemine oturtmuştur. Ancak her ne kadar ilerisi için negatif öngörüler barındırsa da kendi bağlam ve koşulları özelinde anlamlı, gerekli ve değerli olan bu konumlandırılmış bilgi ve biraradalık TCKÇ anabilim dallarının tarihsel gelişiminde kendisine politik ve interdisipliner olma özellikleriyle dışarıdan, bilimsel yöntemlerle akademide bilgi üretme özelliğiyle de içeride olma konumu üzerinden gerçekliğine dair sözü içeriden kurabileceği bir alan açmıştır.

2011-2016 yılları arasında TCKÇ anabilim dallarının akademideki nicel temsilinde bir artışa tanık olduğumuz ikinci dönem, hem ilk dönem feminist akademisyenlerinin bilimsel, akademik, entelektüel bilgi birikimlerinin ürünü hem de uluslararası boyutlarda feminist çalışmalardaki artış ve görünürlüğün bir yansıması olarak düşünülebilir.³ Bu dönem programları yakın geçmişlerinin doğal sebebi olarak daha az kurumsallaşmış yapılar olmalarına rağmen disiplinler arası ve üniversiteler arası aktif bilimsel faaliyet üretimleri ve kadın ve toplumsal cinsiyet odaklı proje çalışmaları aracılığıyla hızlı gelişmeler göstermişlerdir. Özellikle belirtmekte fayda var ki, iki döneme de ait programların isimleri, müfredatları, öğretim görevlisi ve öğrenci profilleri birinden diğerine kurucu bileşenlerin, üniversite ve şehir yapılarının çeşitliliği oranında farklılık göstermektedir. İnterdisiplinerlik, dünyada feminist hareketin genel gelişim örüntüsü, mevcut politik ortam ve postmodern paradigma da bu farklılığın önemli etkenlerindedir.

Evet ama işte bunun çeşitlendiğini görüyoruz senin sorundan, dolayısıyla hem çeşitli hem tesadüfi, öyle düşünüyorum. Başka bir yerde mesela Edebiyat öne çıkabiliyor, ama başka bir yerde Sosyoloji, başka bir yerde Tıpçılar, Halk Sağlığı, Sağlık perspektifi, başka bir yerde Siyasal. Dolayısıyla burada bir çeşitlilik olduğu için feminizmin belirli bir sosyal bilimler disipliniyle özel bir bağlantısı olduğunu değil tesadüfi bir şey olduğunu düşünüyorum. (...) Genel olarak zaten feminizmin sosyal bilimler disiplinleriyle ilgili olduğu bariz ama Türkiye'ye baktığımızda bunun çeşitliliğinin de dikkat çekici olması aslında bana onun şeyini gösteriyor, yani feminizm her şey içinden, her konu içerisinden, her disiplin içerisinden tesadüfün gereklerine bağlı olarak yeşerebilir, Türkiye'de de yeşermiş, bu da güzel bir şey, evet bunu önemli buluyorum. Yani ekollerin bu tür oluşması aslında güzel bir şey ve kaçınılmaz bir şey de olabilir. Bazı yerlerde belki çok dengeli dağıldığı yerler de olabilir ama işte tesadüflere bağlı şeyler var tabii ki (M).

Bu farklılık ve çeşitlilik her bir program için tek tek kıymetlidir, dolayısıyla özgünlüklerine dair herhangi bir genelleme yapmak ne kadar yanlış ve gereksizse bu farklılıklarını kurumları içerisinde ne derece eritmeden koruyup zenginleştirdikleri de o kadar önemli ve gerekli bir sorudur. Nitekim ilk dönem programlarının temel hedefi mevcut durumu ortaya koyup kazanımları arttırmak olarak düşünülebilecekken ikinci dönem programları, feminist teorinin bu dönemde geldiği noktanın bir yansıması olarak, aldığı yolu sorgulayıp öz-eleştiren, eksik tamamlamaya, çeşitlilik ve zenginlik arttırmaya çabalayan- belki de derdi daha çok kendiyile uğraşmak üzerinden kendini geliştirmek olan demek daha uygun olur- aynı paradigmanın farklı noktalarında duran oluşumlardır. Feminist teori ve postmodern paradigmanın getirdiği parçalılık ve konumsallık ikinci dönemde karşılığını daha fazla bulmuş, TCKÇ'yi akademide feminist hareketin çoksesliliğinin

yansıtıldığı, feminist bilginin içeriden üretimini disiplinler, bölümler, üniversiteler arasında yaygınlığının ve paylaşırlılığının arttığı bir düzeye taşımıştır.

Bir yandan bu çeşitliliğin avantajlarından yararlanır ve hızla çoğalırken, öte yandan, dağılmak, ortaklıklardan savrulup çatışmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmak da bu paradigmanın getirilerindedir ve feminist kuram da bu noktada payına düşenden etkilenmiştir:

Çok alt katmanları oluştu, yani feminist kuram değil, artık feminist kuramlardan bahsediyoruz. İşte lezbiyenlerin oluşturduğu kuramlar var, heteroseksüel feministlerin oluşturduğu kuramlar var, marksist feministlerin oluşturduğu kuramlar var... Bu çok yönlülük bir yandan güzel ama bir yandan da bence feministlerin enerjisini bölüyor, ortak bir paydada toplanmalarını bazen güçleştiriyor (B).

Fakat bu farklılığın “bıçak sırtı”⁴ doğası, durduğumuz yere ve yorumlamada benimsediğimiz tutuma göre yaralayıcı ya da aralayıcı olmakta, sonrasında kurulması istenen biraradalık pratiği de bu tutumla doğru orantılı olacak şekilde örülmektedir:

Hımm, çok büyük farklılaşma var, genel olarak postyapısalcı dönüşüm, paradigmatik dönüşüm belirleyici olduğu ölçüde ki belirleyici oldu, o ölçüde diğer bütün kuramsal zeminlerde olduğu gibi, feminizm konusunda da bayağı kuramsal çeşitlenme ya da dağılma ya da çözülme diyebileceğimiz bir şey gerçekleşti. Bazıları bunu bir tür kriz belirtisi, bir gerileme olarak görebilir ama çoğumuz ve ben, biz öyle görmüyoruz. Dolayısıyla müfredata alınması gereken şeyler bunlar, olabildiği kadar çok, çeşitli feminizm biçiminin aktarılması gerekir, öğretilmesi gerekir. Çünkü bu aşında olabildiği kadar çok, maksimum kadın deneyimi çeşitliliğine de işaret ediyor dünyada, hem coğrafya olarak, işte sınıfsal olarak, siyasi görüş farkı olarak, cinsel yönelim farkı vs vs. Birçok mesele üzerinden kadınların yaşamlarının toplumsal cinsiyet perspektifinden erkeklerin, kadınların yaşamlarının komplike niteliğini daha iyi anlayabilmek için bütün bu kuramsal çeşitlenmeye bence ihtiyaç var (M).

Çeşitlenme ve farklılaşma, içlerinden herhangi bir kol, genel üzerinde herhangi bir şekilde hakimiyet kurmuyor, başka fikirlerin epistemolojik ve ontolojik geleceklerine ket vurmuyor ve “diğerlerini” kendine göre konumlandırmıyorsa faydalı ve anlamlıdır. Bu bağlamda, bu dönemde İstanbul Sözleşmesi’nin imzalanması, GREVIO’nun kurulması, feminist örgütlerin ısrarıyla Prof. Dr. Feride Acar’ın başkan seçilmesi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (TCE) Tutum Belgesi’nin YÖK tarafından onaylanması ve bununla ilişkili olarak TCE derslerinin üniversitelerde zorunlu veya seçmeli hale getirilmesi, Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi (ETCEP) ile Milli Eğitim Bakanlığı’yla da işbirliği kurulması, farklı ve çeşitli de olsa “kadınların insan hakları” ortak paydası üzerinden kurulan feminist duruşların biraradalığıyla başarılan önemli kazanımlar olarak karşımıza çıkmakta ve TCKÇ anabilim dallarını geniş yelpazeli bir feminist hareketin bilgi akışında dönüşlülüğü sağlayan akademik parçası konumuna oturtmaktadır. Bu da, açıktır ki, feminist hareketin başına gelenlerden doğrudan etkileyecek bir kırılma da içinde barındırmaktadır.

2016 sonrasında günümüze dek devam eden üçüncü döneme gelince, ilk dönem ekilip biçilen özenle sulanıp emekle büyütülen, ikinci dönem tomurcuklanıp serpilerek meyve veren tohumların tam da köklerinin derinleşip güçlenmeye hazırlanırken hızla yaprak dökmeye başladığına şahit olmaktayız. 2016 Şubat dönemi yapılan görüşmelerden günümüze baktığımızda, çeşitli öngörülerin artık gerçekliklerimiz olduğunu görmekteyiz. AKP hükümetinin kadın ve feminizm konularına yaklaşımı, Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan ve yakın çevresinin konuyla ilgili söylem ve pratikleri TCKÇ programlarının akademik konumunu doğrudan ve keskin bir biçimde etkilemeye başlamıştır.

Türkiye’nin içinde bulunduğu duruma değinmeden, yani bağlama değinmeden hiçbir şeyi tartışmak mümkün değil, her şey için bağlam çok önemli ama bizim alanımızda bağlam çok daha fazla önem kazanıyor ve bizim alanımızda bu tür eleştirel perspektifi olan programlar için gerçekten bilimsel ortamın çok özgür olması gerekiyor, özgür olmayan bilimsel ortamda eleştirel perspektifi olan programların çok ciddi baltalandığını görüyoruz ve bu bizi çok endişelendiriyor (N).

Muhafazakar ve eleştiriye kapalı tutum ve söylemlerin akademiye içine kapatmasına ve özgür düşünce ortamına vurduğu sert darbeye ek olarak, akademinin piyasalaşması, profesyonelleşmesi ve kariyere dönük işlemeye başlamış olması da TCKÇ gibi kariyerizm söylemlerinden uzak, konformizmi reddeden, sürekli eleştirel ve alternatif söylemler, tutumlar ve çözümler üretmek isteyen politik bir programın akademik konumuna doğrudan dokunan başka bir faktör olarak görünüyor.

Üniversitelerin özerkliğinin giderek önüne geçilmeye çalışılıyor, üniversitenin kendi başına karar alması, uygulaması, birim açması, yeni YÖK yasasından da bahsediliyor ya, bunlar herhalde üniversiteleri zapt-u raptı altına alacak. Böyle olunca da üniversitelerde kadının özgürleşmesi, feminizme, kadın hareketine yönelik kurumsal çalışma yapma ihtimali azalıyor, çünkü çok erkek aklın ve muhafazakar ataerkil kültürün hakim olduğu kurumlar haline zaten dönüştü de hani birkaç kale diyebileceğimiz yer kalmıştı, onlar da yavaş yavaş düşürülmeye çalışılıyor (K).

OHAL kapsamında çıkan KHK'lerden da anlaşılacağı üzere, akademisyenlerin üniversitelerinden ihracı veya emekliliğe zorlanmaları bu zapt-u-rapt çabalarının açık bir örneğidir.

Her şey, gerçekten her şey günümüzdeki kritik aşamadan nasıl çıkacağımıza bağlı, rejimin karakterine bağlı, belki ülkemiz bir Suriyeleşme- birçok insanın korktuğu gibi- öyle bir savaş coğrafyasına daha da dalecek, o zaman ne anlamı olabilir üniversitenin, KÇ'nin vs ne anlamı olabilir? Zar zor birkaç bir yer belki tutunur, diğerleri zaten hiç, silinir gider.. ama öyle limit durumu düşünmeyelim, hani en korkunç durumu düşünmeyelim, yine de bu rejim, es kaza kendini istikrara kavuşturursa ki ben çok zor görüyorum, öyle bir olasılık göremiyorum yani, istikrara kavuşturma olasılığı, o da her durumda yani KÇ çok etkilenir çünkü feministler neredeyse hani Erdoğan'ın temel şeylerinden birisi oldular son birkaç yılda, temel hedeflerinden, en gıcık olduğu gruplardan birisi haline geldiler. Bu trend böyle sürerse şey sırası bizlere bile gelebilir, yani programlara bakabilirler, müfredata karışmak isteyebilirler, bilemiyorum türlü türlü baskı mekanizmaları özel olarak bizler için de işletilebilir (M).

Barış Akademisyenleri'nin akademiden ihracı ve el çektirilmesi ile ete kemiğe büründürülen siyasi baskı sürecinde asıl hedef politik bir akademi olmuş ve TCKÇ anabilim dalları, öğretim üyeleri ve öğrencileri ile birlikte bu hedefin odak noktalarından biri haline gelmiştir.⁵ Öyle ki, Türkiye'nin sayılı kurumsallaşmış, yüksek lisans ve doktora programlarının her ikisini de birden bünyesinde barındıran tek programı, Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, 2018-2019 akademik döneminde öğrenci alımını durdurmak durumunda kalmıştır. 15 Temmuz olayları sonrası hakim olan OHAL atmosferiyle, Ankara'daki tüm LGBTİ+ etkinlikleri süresiz iptal edilmiş, feminist gece yürüyüşleri başta olmak üzere 8 Mart ve 25 Kasım toplanmalarına müdahalelerde bulunulmuş, bölümlerde açılan Queer içerikli dersler ve LGBTİ+ toplulukları yoğun saldırılara maruz kalmış ve akademik feminizm tüm bileşenleriyle yayılım ateşine tutulmuştur.

Bir önceki çalışmamda, konumlandırılmış akademik marjinalliğin anaakımdan farklılaşan, hakim olanı dönüştürmeye çalışan özelliklerin benimsenmesi, korunması ve uygulanması ölçüsünde edinildiğini savunmuştum. Buna göre, örneğin bir program, interdisipliner ve politik olma özelliklerine ne derece sıkı tutunuyorsa o derece konumlandırılmış bir akademik marjinalliğe ulaşabiliyordu. Bu noktada, ciddi akademik ve politik saldırılara uğramış Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı gibi, iktidarın dikkatini çeken LGBTİ+ toplulukları gibi, mevcut hakim düzeni çalışmaları, söylemleri, duruşları ile sorgulayan ve sarsan feminist akademisyenler gibi alternatif kişi, kurum ve etkinliklerin bu yayılım ateşinden maksimum etkilenen kesimler olması şaşırtıcı olmamakla birlikte, konumlandırılmış akademik marjinalliğin en üst seviyede edinilmiş ve fakat TCKÇ anabilim dallarının tüm bileşenlerince konumlandırılmış biraradalık pratiğine dönüştürülemediği olduğu gerçeğiyle karşımızda durmaktadır. Bu gerçeğin altından akan tersi bir uzantı ise, seslerini çok gür çıkarmadıkları müddetçe, fildişi kulelerine çekilip tehdit oluşturan üretimler yapmadıkları sürece varlıklarını idame ettirebileceklerini düşünerek akademide tutunma tehlikesidir ki o da akademisyen S'nin vurguladığı

gibi, bu programların “kısır yapıp çay içtiğimiz yerlere dönüşmesi riski”ni de bünyesinde barındırmaktadır. Benzer şekilde akademisyen R de, bu asimilasyon tehlikesinden daha kötü bir senaryoyu, “eğer bu siyasi tehdit devam ederse ve biz bunu kıramazsak toplum olarak daha farklı anlayışta KÇ programlarıyla karşılaşabiliriz. Bunlar benim görebildiğim çok uzak olmayan tehditler” şeklinde ifade etmiştir. Doğaldır ki, programların kurulması ve niceliksel olarak artırılması, onların feminist bilgi ve politika üretimine niteliksel olarak katkı sunacağı fikrini garantilemediği gibi, sürekliliğini de verili kılmamaktadır. Nitekim akademisyen P de bunun benzer bir örneğini YÖK’ün üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliğini önceleyen çalışmaları için vermiştir:

Şimdi bu muhafazakarlaşma ortamında birtakım belirtilere bakacak olursak eğer çok ilginç bir şekilde üniversite sistemi konunun sahiplenmesi performansını gösterdi, yani özellikle de Özgecan olayından sonra birdenbire üniversitelerde konuşmalar yapılması, toplumsal cinsiyet dersinin bütün yükseköğretim kurumlarında programa girmesi vs gibi. Hatta bildiğim kadarıyla YÖK’ün kendi iç düzeni içerisinde de bu alana yönelecek bir birim teşekkül ettirildi. Bunlar iyi olabilir, olumlu gelişmeler olabilir ama iki şey tereddüde neden oluyor. Bir, Türkiye’de gelip geçici modalar çok yaygındır, yani bu her zaman için böyle olmuştur, dolayısıyla da yarın öbür gün daha farklı ve daha çok telaş uyandıran bir konu belirdiğinde oraya yönelebilir enerjiler. İkincisi, bir işin sadece yapılması değil nasıl ve kim tarafından yapıldığı çok önemli, dolayısıyla da özellikle bu üniversitelerde okutulması, toplumsal cinsiyet dersinin zorunlu olması, yani Atatürk İlke ve İnkılapları benzeri bir tür dersin kaderine benzerliği de çağırıştırabiliyor. Yani dolayısıyla da bekleyip görmek lazım diye düşünüyorum, bu nasıl gidecek ve nasıl sonlanacak. Evet, tabii ki hepsi de üniversitenin kendisinin geleceğinden bağımsız olarak düşünülemez, yani üniversitede özellikle de son yıllarda ortaya çıkan ve de düşünce özgürlüğünü özellikle hedefleyen kimi gelişmeler karşısında böyle bir alanın da bundan nasiplenemeyeceği düşünülemez tabii. Ama bilemiyorum, yani Türkiye’de konjonktür bazen hızlı değişiyor.

Bu dönemin başlarında kazanımları elde tutma çabası içerisinde olan TCKÇ anabilim dalı eyleyicileri, hızlı değişen konjonktür, gelip geçen moda, birinci dönemde oturduğumuz hızlı sarsılabilen kaygan zemin, ikinci dönemde yerleştiğimiz kırılğan konum ve çeşitlilik içerisinde muhafazakarlık düşüncesinin baskın sonucu, son olarak 2015 yılında Akademide Kadın Çalışmaları ve Sorunları Komisyonu tarafından hazırlanıp YÖK tarafından üniversitelere gönderilen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi’nin kaldırılması ve Prof. Dr. Feride Acar’ın GREVIO başkanlığına hem yeniden aday gösterilmemesi hem de görev devir tesliminin yakışır şekilde gerçekleştirilmemesi ile “geriye vurma” aşamasına gelmiştir. Geriye vurma ifadesini bilinçli bir tercihle, *backlash* kelimesini karşılayabilen kendimce en uygun Türkçe çevirisi olduğunu düşünerek kullanıyorum, kıyıya vurma’nın geriye vurma versiyonu olarak yorumladığım bu kavram yavaş yavaş ve adım adım gerilemekten ziyade, ani ve hızlı bir hareketle gerçekleşen keskin bir geriye sıçramaya karşılık gelmektedir (Dayan 2019). Özellikle vurgulamak gerekirse, bu geriye vurma süreci yalnızca Türkiye’de değil, global düzlemde dünyanın birçok yerinde toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarının her alanını çok içeriden ilgilendiren biçimlerde kendini göstermektedir. Neoliberalizm, otoriterlik ve muhafazakarlaşma işbirliği sonucu, marjinalleştirilmiş kimlikler, söylemler, bedenler adına alınan yollardan geriye vurulmaktadır ve Türkiye’nin içinde bulunduğu bu durum kendi iç dinamiklerini göz ardı etmeksizin küresel bağlamla da ilişkili olarak değerlendirilmelidir. Kapatılan ve Viyana’ya taşınan Central European Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları bölümünün profesörlerinden Andrea Petö, 2019 yazında Bremen Üniversitesi’nde yaptığı bir konuşmada her ne kadar bunun bir geriye vurma olmadığını, neoliberalizm ve muhafazakarlaşmaya verilen doğal bir tepki olduğunu savunsa da bu doğal tepkinin kazanımlarda geriye vurma gerçeğinden azade olmadığını düşünüyorum.

Türkiye’de son dönemde, sen de biliyorsun diye düşünüyorum, tam tersine doğru bir gidişat, yani daha doğrusu şu an ufak ufak başlayan bir şey, çok da hani böyle bir burada alan kazanmışlık yok ama böyle bir şey görüyorum, bunu söylemek isterim, bu beni ciddi endişelendiriyor. Bazı kavramların çok sıkıntılı kullanıldığını, yani eşitlik kavramı, *equality-equity* tartışmaları mesela bunun bir parçası olarak görüyorum ve beni çok endişelendiriyor

gene. Siyasetin çok fazla bilim üretimine müdahil olduğunu görüyoruz, her aşamada bu ama sırf KÇ’de değil, her noktada her boyutta ve bu beni çok endişelendiriyor. Çünkü bilim gerçekten hiçbir siyasi otoritenin müdahale etmemesi gereken, ne olursa olsun müdahale etmemesi gereken bir alan, yoksa bilim gelişemez, kişisel olarak beni bu durum çok çok endişelendiriyor, bilimin geleceği için çok endişelendiriyor (N).

Yeni Akit Gazetesi’nin feminist hareketin eyleycilerinden, akademideki varlığına, 6284 nolu Kanun ve İstanbul Sözleşmesi gibi hukuki kazanımlarından, tutum belgesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı varoluş biçimlerine kadar tüm bileşenlerini alenen hedef göstermesi ve sonrasında ilgili kurum/kuruluşlarca ivedilikle harekete geçilmesi süreciyle kendini gösteren bu baskı mekanizması ve siyasetin akademiye müdahale örneği, TCKÇ anabilim dallarını hem politik hem akademik olmaları sebebiyle akademide iki koldan da saldırıya açık bir konuma yerleştirmektedir. Dışarıdan-içeride olma özelliği, programlara gerçekliği anlamada her ne kadar epistemik bir öncelik sağlasa da, bu öncelik kolektif politika üretimi ve biraradalık üzerinden işlevselleştirilmediği müddetçe reelde maruz kalınan saldırılardan korunmayı ve kazanımlardan geri vurmamayı verili olarak getirmeyecektir.

İstanbul Sözleşmesi’nin uzantısı olarak kadınların nafaka haklarına yöneltilen saldırılar, “toplumsal cinsiyet eşitliği”nden “cinsiyet adaleti”ne doğru geriye vurmalar ve “toplumsal cinsiyet eşitliği” ibaresinin kalkınma planlarından ve ETCEP projesi üzerinden Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinden ve bileşenlerinden de kaldırılması, kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezlerinin hem ismen hem de cismen geleneksel aile ve evlilik çalışmalarına dönüştürülme çabası, cinsel saldırıya uğramış kadınların failleriyle evlendirilmesi konusunun yeniden ısıtılarak önümüze konması gibi birçok noktada saldırının yaşandığı bu dönemde TCKÇ ve bileşenleri ciddi ve canlı tehditlerle karşı karşıyadır. Bu noktada, devam eden bir süreç olarak üçüncü dönemi, TCKÇ anabilim dallarının kurumsallaşma sürecinin sektöre uğratıldığı, toprağının zamansız karıldığı bir dönem olarak deneyimlemekte olduğumuzu düşünüyorum. Ancak, “kan, ter ve gözyaşı” ile nitelenen bu programın henüz yeterince köklü olmasa da hatırı sayılır bir geçmişi ve bu geçmişin getirdiği deneyim ve bilgi birikimleri vardır, amacı her çağ ve dönemde, her hakim ve ötekileştirici duruma müdahale etmek ve onu dönüştürmek olduğu için içinde bulunduğu durumda kendisine yapılanda da ortak bir ajanda ile alternatif bir var olma ve çıkış yolu yaratma potansiyeline sahiptir:

Türkiye’nin tabii birtakım da şeyleri var, uluslararası taahhütleri, ilişkileri var, hem BM hem AB hem diğer uluslararası ve ulus üstü kurumlar.. Dolayısıyla bu kurumsallık sürdüğü sürece bu konunun uzmanlarına ve bilgisine ve kurumsal karşılıklarına ihtiyaç olacak, yani muhatap kurumlara ihtiyaç olacak. Yani BM’nin muhatap kurumu nedir; işte Kadın Bakanlığı’ydı, işte Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı içindeki birimler, aile araştırma merkezi, KSGM vs gibi kurumlar, yani muhatap kurumlara ihtiyaç var, diğer kuruluşlar içinde muhatap birimlere ve bu işi bilen uzmanlara ihtiyaç var. Yalnızca devlet kurmuyor bağlantıları, çeşitli meslek grupları da kendi yerel, ulusal ve ulus üstü bağlarını kuruyor, yani bu kurumsallık devam ettiği sürece geri dönülmez bir biçimde bu bilgiye ihtiyaç var, bu bilgiyi üretecek olan yerler de buralar. Buralara da yani dünyadaki bütün eğilimlerin aksine otoriter rejimlere özgü bir tarzda aile ve kısır börek partisine dönüştürmek de çok kolay olmasa gerek. Bir karşı çıkış varsa bir direniş de olacaktır ve var zaten (S).

Bu dönem, hem yerelde hem uluslararası platformlarda biraradalığın, dayanışmanın, birbirini kollamanın artık zorunlu hale geldiği bir dönem olarak karşımızda durmaktadır ve TCKÇ anabilim dalları toplumsal cinsiyet karşıtı söylem ve tutumlar karşısında üreteceği bütünlüklü bilgi ve politika ile yatağını derinleştirmek zorundadır. Öztanımlama ve özdeğerlenme üzerinden kendini yerleştireceği konum, dışarıdan-içeride olma özelliği ile ürettiği öncelikli bilgi, interdisipliner ve politik oluşu ile gerçekliği daha iyi anlamasına ve anlatmasına yarayan güçlü nesnel pozisyonu sayesinde edindiği konumlandırılmış akademik marjinal duruş ve tüm bu özelliklerinin işlevselliğiyle kurulan kolektif politik eylem ve biraradalık, TCKÇ anabilim dalları ve eyleycilerinin, içinde bulunduğumuz mevcut politik ve akademik ortama nüfuz etme, olumlu yönde katkı sunma potansiyellerini açığa çıkarmakta etkili olacaktır.

Büyük bir, şey bence, KÇ'nin potansiyeli Türkiye'de geleceğe katkı yapma potansiyeli, demokratik bir Türkiye'ye, barış dolu bir ülkenin oluşmasına katkı yapma potansiyeli çok yüksektir, bu potansiyeli gerçekleştirebilecek miyiz onu bilmiyorum ama kesinlikle bu potansiyel var ve bu çok önemli bir şey. Yani hem genel demokratik ya da antidemokratik gelişmelerden etkileneceğiz ama hem de onları etkilememiz gerekir ve bunu umarım yapabiliriz, yani elimizden gelenin en iyisini yapabiliriz diyeyim çünkü elimizden gelmeyen şeyler de olacak (M).

Bremen'de aynı toplantıda Petö, bu tehditler karşısında ne yapılabileceğini sorunsallaştırıp kavramsallaştırdığı sunumunda “güvenlik anlatıları yapan ve aile ile aileciliği kadının insan haklarının üzerine koyan paralel sivil toplum” olarak tanımladığı “*polypore* devlet”in olumsuz duygu ve düşüncelerden beslendiğinden ve buradan hareketle, tüm bu olumsuz resme karşı “radikal umut” ifadesinin tutunmamız gereken bir dal olduğundan bahsetti. M'nin üzüntüyle karışık vurguladığı bu “elimizden gelmeyecek” şeylere karşı ne zaman nasıl oluşacağı belli olmayan konumlandırılmış biraradalıklara ve direniş gerçekliğimize dair radikal bir umut taşımamız gerektiğini düşünüyor ve TCKÇ anabilim dallarının bu konum, durum ve pozisyonda gidişatı etkileyecek güç ve potansiyeli açığa çıkarabileceğine inanıyorum:

Ciddi bir mücadele bu, yani bu ciddi bir mücadele, yani *overall* onu söyleyeceğim, bu bitecek bir mücadele değil. Bunun gelgitleri var, med-cezirleri var, dönemleri var, tamam mı? Önemli olan, kuşaklar yetiştirebilmek, bu programlar çok önemli onun için (D).⁶

¹Yüksek lisans tez için: <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12620306/index.pdf> Aynı isimli makale için: http://www.sociologija.org/admin/published/2018_60/1/567.pdf

²Sırasıyla, İstanbul Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Ege Üniversitesi.

³Mersin, Hacettepe, Akdeniz, Dokuz Eylül, Samsun 19 Mayıs, Gaziantep, Celal Bayar, Sabancı Üniversiteleri.

⁴<https://catlakzemin.com/kolektif-politik-hareket-konulandırılmış-biraradalık/> Buradaki yazımda da belirttiğim gibi, benim değil, feminist aktivist arkadaşımın ifadesidir.

⁵Ocak 2016'da dünyadan ve Türkiye'den 1483 akademisyen/araştırmacı Kürt halkının yoğunluklu yaşadığı bölgelerdeki şiddet olaylarına tepki göstermek ve hükümet ile halk arasında uzlaşma koşullarının hazırlanması talebiyle "Bu Suça Ortak Olmayacağız" isimli bir bildiri imzaladı. Ancak bu bildiri hükümet tarafından yoğun eleştirilerle karşılandı ve sonucunda Türkiye'den 1128 akademisyen üniversitelerinden ihraç edildi. Daha ayrıntılı bilgi için: <https://barisicinakademisyenler.net>

⁶Sevgili tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet C. Ecevit'e, jüri üyelerim Prof. Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör ve Doç. Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu'na, içinde buldukları zor zaman ve koşullara rağmen bilgi ve deneyimlerini paylaşan akademisyenlere katkıları için bir kez daha teşekkür etmek istiyorum.

Kaynaklar

Alkan, Ayten. 2007. Akademik Feminizm ve Üniversite: Bu Tanışlıktan Ne Çıkar? *Dönüştürülen Üniversiteler ve Eğitim Sistemimiz*. (Derl.) Servet Akyol vd., Eğitim Sen Yayınları: 333-363.

Arat, Necla. 1996. "Women's Studies in Turkey." *Women's Studies Quarterly* 24 (1): 400-411.

Collins, Patricia Hill. 1986. "Learning from the Outsider within: The Sociological Significance of Black Feminist Thought." *Social Problems* 33 (6): 14-32.

Dayan, Cansu. 6 Mart 2019. Kolektif Politik Hareket: Konulandırılmış Biraradalık. Çatlak Zemin. <https://catlakzemin.com/kolektif-politik-hareket-konulandırılmış-biraradalık/>

Donovan, Josephine. 2000. *Feminist Theory: The Intellectual Traditions*. (A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan, çeviri). New York: London.

Ecevit, Yıldız. 2015. "Gender and Women's Studies in Turkey: Evaluation and Predictions." Ankara: METU Press.

Haraway, Donna. 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14 (3): 575-99.

Harding, Sandra G. 2004. *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies*. Psychology Press.

Özman, Aylin ve İnci Özkan Kerestecioğlu. 2017. 'The Historico-Political Parameters of Academic Feminism in Turkey.' Simten Coşar& Hakan Ergül (eds), *University in the Neoliberal Era* içinde.

Öztaş, Ece. 2015. Feminist Araştırmalar ve Yöntem. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. (Hazırlayan) Feryal Saygılıgil, Dipnot Yayınları: 271-291.

Petö, Andrea. 2019. Anti-Gender Mobilization in European Academia: Why We All Need To Be Concerned? Seminar presented at the meeting of Bremen University, Germany.

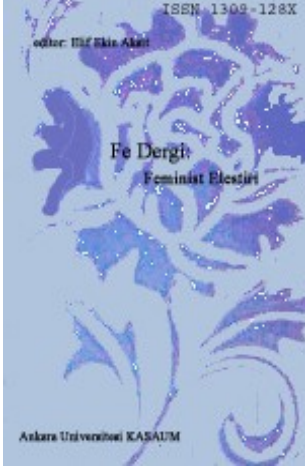
Sancar, Serpil. 2003. "Üniversitede Feminizm? Bağlam, Gündem ve Olanaklar." *Toplum ve Bilim Dergisi* 97: 164-82.

. 2011. "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politikliği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler." *Birkaç Arpa Boyu* 21: 61-117.

Stand. 2003. In T. F. Hoad (Ed.), *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Retrieved from Oxford Reference Online database.

Winant, Terry 1987. "The Feminist Standpoint: A Matter of Language", *Hypatia*, 2(1), 123-148.

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 11, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması

*Veysi Baydar
Cengiz Kılıç
Ayşe Sezen Serpen
Gülay Günay*

Yazı Gönderim Tarihi 24/6/2019
Yazı Kabul Tarihi: 17/12/2019
Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 25/12/2019

Bu makaleyi alıntılar için: Veysi Baydar, Cengiz Kılıç, Ayşe Sezen Serpen, Gülay Günay “Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması” Web Sitesi Örneği“ *Fe Dergi 11*, no. 2 (2019), 65-77.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/22_6.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Veysi Baydar*

Cengiz Kılıç*

Ayşe Sezen Serpen*

Gülşay Günay*

Cinsiyetçilik, cinsiyet ayrımcılığı, cinsiyet temelli şiddet ve kadın düşmanlığı (mizojini) gibi önyargılı ve sorunlu tutum ve davranışlar, sosyal ve kültürel normlardan kaynaklanan toplumsal cinsiyet algısının etkisiyle varlığını korumakta ve güçlendirmektedir. Bu bakımdan, kadına yönelik nefret ve önyargular ile şekillenen ve beslenen kadın düşmanlığı; toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyetçilik ve cinsiyet ayrımcılığı gibi toplumsal sorunların da kapısını aralamaktadır. Feminist kuramlar ve doğal olarak feminist uygulamalar; bu kavramlara odaklanmakta hem bireysel hem de toplumsal anlamda kadın sorunlarının temel sebebi olarak bu kavramları işaret etmektedir. Bu nedenle, özellikle toplumsal düzen tarafından yaratılan ve inşa edilen toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve kadın düşmanlığına ilişkin tutum, davranış ve eylemlerin azaltılması veya ortadan kaldırılmasına yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sonraki çalışmaların önünü açmak ve söz konusu ihtiyaca katkı sunmak için bu çalışma ile Check ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiş ve Lonsway ve Fitzgerald (1995) tarafından revize edilerek 10 maddeye indirilmiş olan Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin (Hostility Toward Women Scale) Türkçe geçerlik ve güvenirliliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini, Karabük Üniversitesi (N=336) ve Kırıkkale Üniversitesi (N=119) sosyal hizmet bölümü, lisans programında öğrenim gören, toplam 455 öğrenci oluşturmaktadır. Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin faktör yapısını belirlemek amacıyla, açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ölçeğin orijinalinden farklı olarak üç boyutlu bir yapısının olduğu belirlenmiştir. Ancak üç boyutlu yapının güvenirlilik değerlerini karşılamaması sonucu, orijinalinde olduğu gibi tek boyut ile sınırlandırılmasına karar verilmiştir. Tek boyutlu yapının toplam varyansın %33,85'ini açıkladığı ve madde yük değerlerinin .40 - .71 arasında değiştiği belirlenmiştir. Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .78 olarak hesaplanmıştır. Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin uyum geçerliğini belirlemek için Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği ile ilişkisine bakılmış ve negatif yönde ($r=-0.33, p<0.001$) anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda, Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin tek faktörlü yapısının güvenirliliğinin, yüksek ve aynı davranışı ölçmeye yönelik bu alanda yapılacak çalışmalarda kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Kadın Düşmanlığı (Mizojini), Kadın Düşmanlığı Ölçeği, Üniversite Öğrencileri.

The Validity and Reliability Study Of The Turkish Version Of The Hostility Toward Women Scale

Problematic and prejudiced attitudes and behaviors such as sexism, gender apartheid, gender-based violence and misogyny are maintained and strengthened by the influence of gender perception arising from social and cultural norms. In this regard misogyny, which is shaped and fed by the hatred and prejudice against women, leads to social problems such as gender inequality, sexism, and gender apartheid. Feminist theories and naturally feminist practices focus on these concepts, referring to these concepts as the main reason for women's problems both individually and socially. For this reason, there is a need for researches to reduce eliminate gender inequality and the attitudes, behaviors, actions and

*Arş. Gör. Dr., Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-1434-079X>, veysibaydar@karabuk.edu.tr, Yazı Gönderim Tarihi: 24/06/2019, Kabul Tarihi: 17/12/2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, <https://orcid.org/0000-0003-1640-0132>, cengiz.kilic@atauni.edu.tr, Yazı Gönderim Tarihi: 24/06/2019, Kabul Tarihi: 17/12/2019

*Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-6220-4709>, aysezenbayoglu@gmail.com, Yazı Gönderim Tarihi: 24/06/2019, Kabul Tarihi: 17/12/2019

*Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-8234-6683>, ggunay@karabuk.edu.tr, Yazı Gönderim Tarihi: 24/06/2019, Kabul Tarihi: 17/12/2019

practices related to misogyny which have been created and built by the social order. To contribute the need and pave the way for subsequent studies, the aim of this study is to determine reliability and validity of the Turkish version of Hostility Toward Women Scale which was developed by Check et al. (1985) and revised as 10 items by Lonsway and Fitzgerald (1995). The sample of this study consists of 455 students studying in department of social work of Karabuk University (N = 336) and Kirikkale University (N = 119). Exploratory factor analysis was applied to determine the factor structure of the Hostility Toward Women Scale. According to the results obtained, it was determined that the scale has a three-dimensional structure different from the original. However, it was decided to be limited to one dimension as in the original version due to the three-dimensional structure does not meet the reliability values. It was determined that the one-dimensional structure explained 33.85% of the total variance and the item loading values ranged from .40 to .71. The Cronbach alpha internal consistency coefficient of the Hostility Toward Women Scale was calculated as .78. The relationship between the Hostility Toward Women Scale and the Gender Perception Scale was examined to determine the concurrent validity of the Hostility Toward Women Scale and it was found a negative and significant correlation between them ($r = -0.33, p < 0.001$). According to these results, it can be said that the reliability of the single-factor structure of Hostility Toward Women Scale is a valid and reliable measurement tool which can be used for other similar studies and measuring the high and same behavior.

Keywords: Woman, Gender, Misogyny (Hostility Toward Women), Hostility Toward Women Scale, University Students.

Giriş

Kadın düşmanlığı: Kadına yönelik nefret; cinsiyetinden dolayı kadının aşağılanması, değersizleştirilmesi; cinsel bir obje olarak görülmesi ve kadına yönelik şiddetin meşrulaştırılması şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Holland, 2006; Weitzer ve Kubrin, 2009; Baydar, 2013). Kadın düşmanlığını anlamak için tarihsel süreç içinde kadın ve erkeğe biçilen toplumsal rollerin anlaşılması ve analiz edilmesi gerekir.

Tarih boyunca, kadın ikinci cinsiyet, erkeğin “öteki”si olarak görülmüş ve erkeğin üstünlüğü; erilliğin, ataerkilliğin göstergelerinden biri olmuştur. Erkek; sürekli iktidara ait ve özne olarak tanımlanırken, kadın; cinsiyeti erkeğe ve erkeğin bakış açısına göre konumlandırılmış ve ötekileştirilmiştir. Bu nedenle kültürel, politik, ekonomik ve sosyal yapılarıdaki kadınlık ve erkeklik tasvirleri eril tahakkümün kurguları olarak tarih sahnesinde yerini almıştır (Beauvoir, 1993; Bourdieu, 2015). Hem kadın hem de erkek cinsiyet rolleri ve kimlikleri, tarihsel ve toplumsal süreçte inşa edilerek temsiliyet kazanmıştır:

“Kendilerini alçaltma ve yok saymaya eğilimli bir toplumsallaşma uğraşına boyun eğdirilen kadınlar, feragat, teslim ve sessizlik gibi olumsuz erdemler öğrenirken, erkekler de mütehakim temsilin mahkûmu, hatta sinsice kurbanıdır. İtaate yol açan yatkınlıklar gibi, tahakkümde hak iddia etmeye ve onu uygulamaya sevk eden yatkınlıklar da bir tabiatın içinde yazılı değildir ve uzun bir toplumsallaşma çalışmasıyla inşa edilmeleri gerekir.” (Bourdieu, 2015, s.67).

Kadınlık ve erkeklige ilişkin toplumsal yargılar, hiyerarşik olarak erkeğin egemenliğini pekiştiren özellikler taşımaktadır. Sosyolojik bağlamda kadın (dişil) doğa (fiziksel, maddi); erkek (eril) kültür (akıl) ile ilişkilendirilmiş ve özdeşleştirilmiştir. Kültür-doğa düalizminde, nasıl ki kültür, doğaya hâkim olmak, onu ehliştirmek amacını taşıyorsa eril olan da dişil olana hükmetme amacı gütmektedir (Donovan, 2005; Plumwood, 2004; Warren, 1990).

Ataerkinin egemenliğini pekiştiren kültürel ve sosyal unsurlar/normlar, eril olanı yücelten, olumlayan dişil olanı ise alçaltan ve olumsuzlayan bir anlayışla kurgulanmıştır. Bu kurgunun bir özelliği de ekonomik olarak erkeklerin çıkarına uygun olmasıdır. Böylelikle, kadının toplumsal statüsü, tamamen erkeklerin çıkarlarına uygun biçimde, erkeklerin sembolik sermayelerini yeniden üretmeye adanmış birer mübadele nesnesi olarak belirleyen akrabalık ve evlilik ilişkileri sayesinde toplumsal olarak inşa edilmiştir (Donovan, 2005; Beauvoir, 1993; Bourdieu, 2015).

Böylece toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel normlar, kadın düşmanlığını besleyerek kadına yönelik şiddet, taciz ve tecavüz olgularının da artmasına ve teşvik edilmesine neden olmaktadır. Ataerkil ve erkek

egemen toplumlar içinde kadınlar sosyal, ekonomik ve politik düzlemde erkeklerle eşit bir konumda rekabet etme şansı bulamamakta ve dahası engellenmektedir. Kadınlar, sosyal kurumlarda, eğitim sisteminde, politik ve adli/yasal sistemlerde, iş yerlerinde, aile içinde, kişiler arası ilişkilerde ve medya içinde kabul edilmeyen ve meşru gösterilen genel bir mizojinik hegemonyanın altında yaşamlarını sürdürmektedir. Böylelikle modern toplumda, kadınların demokratik haklarını kullanarak karar alma mekanizmalarında yer almaları da güçleşmekte, eril güç tarafından engellenmektedir. Bu yüzden, sosyal hayattaki kadın düşmanlığının doğasını anlamak ve kabul etmek, mevcut baskı ve tehditleri ortadan kaldıracak veya azaltacak yeni plan, program, politika ve uygulamaların yaratılması yönünde çalışmalarını desteklemek gerekir (Baydar, 2013; Flood ve ark., 2007; Stalker, 2001).

Ataerkil toplumun içindeki bireyler, cinsiyet ayrımcılığı, kadına yönelik şiddet, taciz ve tecavüze yol açan kadın düşmanlığına ilişkin önyargı ve kalıpyargılar üzerine yoğunlaşmak ve onları ortadan kaldırmak yerine, örtük bir şekilde kadınların, erkeklere saygı göstermedikleri ve kadınlık görevlerini yerine getirmedikleri için bu tür davranışları hak ettiklerini ifade ederek kadınlara yönelik, ataerkil gelenek ve anlayıştan beslenen toplumsal ve kültürel algıyı meşrulaştırmaktadır. Bu yüzden, kadın düşmanlığı içeren tutum veya davranışlar sergileyen birey veya bireyleri suçlamak yerine, davranışa maruz kalan bireylerin (kadınların) suçlu olduğunu ifade eden görüş veya düşünceler, toplum içinde kadınlara yönelik olumsuz düşünce ve davranışların doğmasına, gelişmesine ve teşvik edilmesine neden olmaktadır. (Buiten ve Salo, 2007).

Kadın düşmanlığı, kadınların esas rollerinin neler olduğunu belirlemeyi ve kadınları, söz konusu esas rollere hapseden kısıtlayıcı tanımlamalarla, kişiliksiz, kimliksiz bırakmayı hedefler. Otoritenin baskı, yıldırma, dayatma, denetim altına alma ve düzenleme gücüyle şekillenen kadının toplumsal rollerinin yanı sıra kadın bedeni de ataerkil otoritenin tahakkümü altındadır. Ataerkil iktidar, nüfus politikalarıyla ve kullandığı çeşitli teknolojik araçlarla insan bedenini denetim altına alır ve istediği gibi şekillendirir. Kadın bedeni de başta kürtaj yasağı olmak üzere doğurganlığın planlanmasıyla kontrol altına alınır. Kadınların, biyolojik olarak erkeklerden daha aşağı bir konumda oldukları görüşünü destekleyen ataerkil toplumsal anlayış, erkeklere cinsel özgürlük tanıırken, kadınları bu özgürlüğün dışında tutar. Yöneten veya iktidar konumunda olan erkek, cinsel özgürlük dahil olmak üzere her türlü toplumsal özgürlüğü de elinde bulundurur (Holland, 2006; Foucault, 2017; Millet, 1987; Pakdemirli, 2015).

Son yıllarda modern toplumsal yaşamın değişmesine ve karmaşıklaşan aile ve sosyal ilişkilere paralel olarak hem kadına yönelik şiddet eylemlerinde artış görülmesi hem de bu artışın görünür olması, kadın hareketlerinin ve çalışmalarının yaygınlaşması gibi etkenler, farklı alanlardaki araştırmacıların kadına yönelik şiddet, istismar, cinsel taciz ve tecavüz gibi eylemlerde kadın düşmanlığının etkisini ve önemini araştırmaya yöneltmiştir. Ancak kadına yönelik şiddet ile ilişkili çalışmalarda, kadın düşmanlığının şiddet eylemlerinde teorik önemine rağmen (Campbell, 1981; Zawacki, 2003; DeGue ve DiLillo, 2004; Valls vd., 2016), özellikle ülkemiz özelinde geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının geliştirilmemiş olması alan yazında bir eksiklik olarak karşımıza çıkmıştır.

Kadın düşmanlığı (Mizojini) ile ilgili, ilk ölçme aracı geliştirme çalışması Check ve arkadaşları (1985) tarafından yapılmıştır. Kadın düşmanlığı ile ilgili daha sonra gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda Check ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiş olan ölçme aracı kullanılmıştır (Lonsway ve Fitzgerald, 1995).

Kadın düşmanlığı ölçeğinin kullanıldığı bazı araştırmalarda kadın düşmanlığı, travma deneyimi ve dürtü kontrol bozukluğunun, yakın ilişkilerde erkeğin kadına yönelik şiddet uygulamasında etkili olduğu, (Gildner vd, 2018); yakın ilişkilerde kadın düşmanlığının, kadına yönelik şiddete yol açtığı (DiLillo, 2004; DeGue vd., 2010); kadın düşmanlığıyla ilişkili olarak gerçekleşen kadına yönelik şiddet olgusu ile erkeğin çocuklukta duyusal istismar deneyimi arasında pozitif bir ilişki olduğu, erkeğin çocuklukta duyusal istismarı ile kadına yönelik nefret, düşmanlık ve öfke duygularının geliştiği ve bu durumun cinsel taciz, tecavüz ve şiddet için önemli bir risk faktörü olduğu (Vivolo-Kantor vd., 2013); erkeklerde, kızgın karakter özelliğinin, kadın düşmanlığının en önemli göstergelerinden biri olduğu (LeBreton vd., 2013); öz güveni düşük, erkeğe duyusal anlamda bağımlı olan, kişisel ve cinsel hayatlarında mutsuz, kadına yönelik şiddeti onaylayan ve genç olan kadınların diğer kadınlara oranla, kadınlara karşı daha fazla düşmanca tutum sergilediği (Cowan vd., 1998) ifade edilmiştir.

Türkiye’de cinsiyet, cinsiyetçilik, kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet konularında birçok teorik ve ampirik çalışma mevcuttur. Bununla beraber, kadınlara yönelik ortaya çıkan çeşitli şiddet eylemlerinde, kadın düşmanlığının rolü üzerine yapılmış çalışmalara ve kadın düşmanlığına ilişkin ölçme araçlarına rastlanılmamıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde, özellikle Baydar (2014) ve Kırlioğlu vd. (2016) tarafından yapılan araştırmalara bakıldığında, kadın düşmanlığına yönelik nitel inceleme ve analizlerin yapıldığı

ve nicel ölçme araçlarının kullanılmadığı görülmüştür. Dolayısıyla ülkemizde kadın düşmanlığına yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmediği, farklı alanlarda, özellikle kadınlara yönelik cinsel taciz, tecavüz ve şiddet eylemlerinde kadın düşmanlığının etkisine ilişkin nicel yöntem ve tekniklerin kullanıldığı çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu anlamda ölçme araçlarına ilişkin güçlüğün aşılması, ölçeğin farklı kültürlerle adaptasyonu ile literatürdeki boşluğun giderilmesi amacıyla bu çalışma kapsamında Check ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiş olan ve Lonsway ve Fitzgerald (1995) tarafından revize edilerek kısa formu oluşturulan Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin (Hostility Toward Women Scale) Türkçeye uyarlanması ve ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik düzeyinin saptanması amaçlanmıştır.

Yöntem

Örneklem

Bu çalışmanın evrenini sosyal hizmet öğrenimi gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda, nicel araştırmalarda evrene ulaşmak ve evrenden veri toplamak güç olduğundan, araştırmacılar, çalışmanın evrenini temsil eden örneklem grubunu, kolaylıkla ulaşabilecekleri Karabük Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitesi lisans programlarında öğrenim gören öğrenciler olarak belirlemişlerdir. Çalışma kapsamında tüm örneklem grubuna ulaşılmaya çalışılmıştır. 2017 – 2018 eğitim-öğretim yılında, sosyal hizmet lisans programına kayıtlı olan ve aktif olarak öğrenimlerine devam eden öğrenci sayısı Karabük Üniversitesinde 427, Kırıkkale Üniversitesinde 165 olmak üzere toplam 592'dir. Aralık 2017 ve Ocak 2018 tarihleri arasında, her iki üniversiteden çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden öğrenciler örnekleme alınmıştır. Bu doğrultuda, her iki üniversiteden toplam 137 öğrenciye ulaşılamamış (63 öğrenci çalışmaya katılmayı kabul etmemiş ve 74 araştırma formunun eksik ve hatalı doldurulmuş olması nedeniyle) toplam 455 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Comrey ve Lee (1992), faktör analizi için belirlenen örneklem büyüklüğünü: 50 oldukça düşük; 100 düşük; 200 makul; 300 iyi; 500 oldukça iyi; 1000+ mükemmel şeklinde değerlendirmişlerdir. Kimi çalışmalarda da ölçek maddelerinin 10 ile 20 katı arasında bir örneklem büyüklüğü, veri analizi için uygun veya yeterli görülmüştür (Kline, 2005). Böylelikle bu araştırma için ulaşılan örneklem sayısının, veri analizine uygun olduğu düşünülmüştür.

Prosedür

Bu çalışmada, öncelikle araştırma formunun uygunluğuna ilişkin Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından etik kurul uygunluğuna ilişkin izinler alınmıştır. Araştırmada veri toplama araçları Karabük Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitesi sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören lisans öğrencilerine, araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Araştırma formu, sınıf ortamında ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrencilere uygulanmıştır. Çalışmanın amacı ve araştırma formunun nasıl doldurulması gerektiğine ilişkin bilgilendirilmiş onam formu kullanılmıştır. Bu aşamada, ayrıca öğrenciler tarafından araştırma formunun doldurulması ile ilgili sorular, araştırmacılar tarafından cevaplandırılmıştır.

Sınırlılıklar

1. Bu çalışma materyalleri (ölçekler ve bilgi formları), sadece Karabük ve Kırıkkale Üniversitesinde öğrenim gören sosyal hizmet bölümü öğrencilerine uygulanmıştır.
2. Çalışma süreci, Aralık 2017-Ocak 2018 tarih aralığı ile sınırlıdır.
3. Araştırmanın bulguları, eksiksiz ve hatasız bir şekilde 455 öğrenci tarafından doldurulan veri materyalleriyle sınırlıdır.
4. Araştırma grubu açısından yaş aralığı (17-30) ve kadın katılımcıların çokluğu (n=321) gibi demografik niteliklerin sınırlılık arz ettiği düşünülmektedir.

Çalışmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmada kadın düşmanlığı ile ilgili Check ve arkadaşları tarafından (1985) geliştirilen, Lonsway ve Fitzgerald (1995) tarafından kısa formu oluşturulan Kadın Düşmanlığı Ölçeği (Hostility Toward Women Scale),

bu ölçeğin geçerliğini sınamak için Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (Altınova ve Duyan, 2013) ve öğrenciler hakkında bilgi edinebilmek amacıyla Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

Kadın Düşmanlığı Ölçeği – KDÖ (Hostility Toward Women Scale): Kadın düşmanlığı ölçeği, başta Check ve arkadaşları (1985) tarafından, kadınlara yönelik nefret içeren, öfkeli, düşmanca ve güvensiz (şüpheli) davranışları belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Ölçek, doğru-yanlış formatında cevaplandırılabilen toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Toplam puanı 0 ile 30 arasında değişmektedir. Check ve arkadaşları (1985) tarafından kabul edilebilir geçerlik ve güvenilirliğe sahip olduğu belirtilen ölçeğin Cronbach alfa değeri .80, test-tekrar test değeri ise .83 olarak rapor edilmiştir.

1995 yılında kadın düşmanlığı ölçeği ile ilgili çalışmalar yürüten Lonsway ve Fitzgerald tarafından ölçek, pilot bir örneklem grubu ile çalışılarak revize edilmiştir. Lonsway ve Fitzgerald (1995), yaptıkları çalışma sonucunda 19 maddeden oluşan ölçeği, iç tutarlılığı arttırmak amacıyla 10 madde olarak yeniden düzenlenmiştir. Lonsway ve Fitzgerald'ın (1995) revize ettiği ölçek “Çoğu kadının doğruyu söylediğine inanırım.” ve “Hayatımdaki (diğer) kadınlar tarafından haksızlığa uğradığıma eminim.” şeklinde ifadelerden oluşmaktadır. Ayrıca ölçekte yer alan maddelerden biri - “Çoğu zaman kadınlara itimat etmemek daha güvenlidir.”, “Çoğu zaman kadınlara çok fazla itimat etmemek daha güvenlidir.”- şeklinde kadın ve erkeklere farklı cümlelerle yöneltilmiştir. Bu ölçek maddesinin, Türkçe çevirisinde farklılık olmadığından dolayı “Çoğu zaman kadınlara itimat etmemek daha güvenlidir” şeklinde yöneltilmiştir. 7’li Likert tarzında “1” (Kesinlikle katılmıyorum) ile “7” (Kesinlikle katılıyorum) arasındaki seçeneklerden biri ile değerlendirilmektedir. Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe, kadın düşmanlığı da artmaktadır. Lonsway ve Fitzgerald (1995), 10 maddelik ölçeğin güvenilirlik katsayısının .83 olduğunu, madde toplam korelasyonunun ise .33 ile .77 arasında değiştiğini saptamışlardır.

Bu ölçeğin, kadınlar için uygun toplumsal rol, davranış veya ayrıcalıkları tanımlayan herhangi bir öge içermemesi nedeniyle kadınlara karşı güvensizlik, antipati ve nefret içeren, nispeten daha ılımlı/hafif bir düşmanlık ölçümü sağladığı düşünülmektedir (Lonsway ve Fitzgerald, 1995). Bu çalışma kapsamında geliştirilmiş olan kadın düşmanlığı ölçeğinin, sosyal hizmet öğrenimi gören öğrenciler üzerinden, Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır.

Kapsam ve Dil Geçerliği: Kadın Düşmanlığı ölçeğinin Türkçe uyarılma çalışmaları kapsamında öncelikle dil geçerliğine bakılmıştır. Bu kapsamda ölçeğin İngilizceden Türkçeye ve Türkçeden İngilizceye çevirileri yapılmıştır. Ölçeğin yönergesi ve maddeleri, araştırmacılar ve iki İngilizce dilbilimcisi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Sonrasında araştırmacılar ve dilbilimciler bir araya gelerek, İngilizce ölçekte yer alan maddeleri en iyi temsil eden Türkçe maddeleri oluşturmuştur. Kadın düşmanlığı ölçeğinin Türkçe formu hazırlandıktan sonra alanında uzman hem Türk diline hem de İngiliz diline hâkim iki akademisyen tarafından incelenmiş, aynı zamanda ölçeğin Türkçe formunda yer alan maddeler, bağımsız başka bir İngiliz dil bilimcisi tarafından, tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Uzmanlar ve dil bilimciler tarafından yapılan geri bildirimler ile ölçeğin Türkçe formunun son hali oluşturulmuştur. Türk dili alanında uzmanlaşmış bir akademisyen tarafından ölçeğin Türkçe formu gözden geçirilmiş ve bazı küçük düzeltmeler yapılmıştır. Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe formu hazırlandıktan sonra İngilizce ve Türkçe form karşılaştırılmış ve gözden kaçırılan farklılıklar giderilmiştir. Türkçeye çevrilmiş olan Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin anlamsal, deyimsel ve kavramsal bütünlüğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda ölçeğin dil geçerliği sağlanmıştır.

Kadın düşmanlığı ölçeğinin Türkçe formu hazırlandıktan sonra üniversite öğrencileri (sosyal hizmet bölümü öğrencileri) arasından rasgele seçilen 40 kişilik bir çalışma grubuna, araştırmacılar tarafından uygulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda ölçek üzerinde herhangi bir düzeltmeye gidilmemiştir.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği: Altınova ve Duyan (2013) tarafından bireylerin cinsiyet rollerini nasıl algıladıklarıyla ilgili tutumlarını ölçmeye yönelik bireylerin kendi kendilerine cevaplayabilecekleri özellikte bir ölçektir. 5’li Likert tarzı “1=tamamen katılmıyorum” ile “5=tamamen katılıyorum” seçeneklerinden biri ile değerlendirilen ölçek, toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan toplam 25 maddenin 10’nu (1.,3.,5.,7.,8.,11.,13.,14.,22. ve 23. maddeler) olumlu, 15’i (2., 4., 6., 9., 10., 12., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 24. ve 25. maddeler) ise olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Ölçeğin toplam puan aralığı 25 – 125 aralığındadır. Ölçekten alınan toplam puanlar yükseldikçe, toplumsal cinsiyet algısının olumlu olduğu ifade edilmektedir. Altınova ve Duyan (2013) tarafından, farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip, 443 birey ile yürütülen çalışmanın sonucuna göre Toplumsal Cinsiyet Algısı ölçeğinin, tek bir faktör yapısı altında toplandığı görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Çalışma kapsamında, farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip öğrenciler hakkında bilgi edinebilmek amacıyla cinsiyet, yaş, öğrenim görülen üniversite, öğrenim görülen sınıf, yaşamın sürdürüldüğü yer, üniversite öğrenimi sırasındaki ikametgâh, gibi bilgilere yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında öğrencilerden anket formu ile toplanmış olan veriler, “SPSS for Windows 18.0” istatistik paket programına girilmiştir. Bu veriler üzerinde ön bir değerlendirme yapılmış, hatalı ve eksik girildiği belirlenen verilerin belirli bir değerle değiştirilmesi işlemi yapılmıştır. Veri seti üzerinde eksik ve hatalı veri ve uç değerlere ilişkin düzeltmeler yapıldıktan sonra betimsel (sıklık değerleri, ortalamalar, standart sapmalar ve veri setinin normalliği) istatistik analizleri uygulanmıştır.

Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe formunun geçerliğini saptamak amacıyla öncelikle kapsam geçerliği yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır. Ölçüt geçerliğinde de kadın düşmanlığı ölçeği ile toplumsal cinsiyet algısı ölçeği arasındaki ilişki incelenmiştir.

KDÖ'nin güvenilirliği, Cronbach alfa iç tutarlılık ve t testi kullanılarak üst ve alt %27'lik dilimlerin madde ortalamaları arasındaki ortalama farkların anlamlılığıyla incelenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri için “SPSS for Window 18.0” istatistik paket programları kullanılmıştır.

Bulgular

Karabük Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitesi sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören lisans öğrencilerinin %70'ini (n=321) kadın öğrenciler, %30'unu (n=134) erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmaya gönüllü olarak katılan öğrencilerin yaş aralığı, 17 ile 30 arasında değişmekte olup, ortalama yaş 20 (± 1.8)'dir. Karabük Üniversitesi sosyal hizmet bölümünde öğrenim görenlerin oranı (%74) çoğunluktadır. Öğrencilerin %23'ü 1. sınıf, %40'sı 2. sınıf, %19'u 3. sınıf, %18,si 4. sınıfta öğrenim görmektedir. Çalışmada üniversite öğrenimi gören öğrencilerin yarısından biraz fazlası (%55) yaşamlarını ilde, %29'u yaşamlarını ilçede, %16'ü ise köyde geçirdiklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler arasında yurtdışı (%62) kaldıklarını belirtenlerin oranı yüksek olup; bunu sırasıyla birbirine eşit oranlarda ailesi ile birlikte yaşayanlar ile evde arkadaşlarıyla kirada yaşayanlar (%18); akrabalarının yanında yaşayanlar ile evde tek başına yaşayanlar (%2) izlemektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Demografik Değişkenler	Kırıkkale Üniversitesi		Karabük Üniversitesi		Toplam
	n	%	n	%	
Cinsiyet					
Kadın	83	69,7	238	70,8	321
Erkek	36	30,3	98	29,2	134
Yaş (Ort.=20,2; S=1,8)					
Öğrenim Görülen Sınıf					
1. Sınıf	44	37,0	62	18,5	106
2. Sınıf	37	31,1	143	42,6	180
3. Sınıf	38	31,9	48	14,3	86
4. Sınıf	-	-	83	24,7	83
Yaşamın Sürdürüldüğü Yer					
Köy	11	9,2	63	18,8	74
İlçe	34	28,6	98	29,2	132
İl	74	62,2	175	52,1	249
İkametgâh					
Aile ile birlikte	26	21,8	54	16,1	80
Akraba yanında	2	1,7	5	1,5	7
Evde (kira) arkadaşlar ile birlikte	14	11,8	66	19,6	80

Evde (kira) tek başına	6	5,0	1	0,3	7
Yurtta	71	59,7	210	62,5	281

Tablo 2. Kadın Düşmanlığı Ölçeği Tanımlayıcı İstatistikler

Ölçek Maddeleri	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
1. Çoğu zaman kadınların erkeklerle sadece onları kızdırmak ya da zarar vermek için flört ettiğini düşünürüm.	455	1	7	5,33	1,70
2. Çoğu kadının doğruyu söylediğine inanırım.	455	1	7	4,14	1,56
3. Genellikle kadınlarla aynı fikri paylaşıyorum	455	1	7	4,23	1,50
4. Çoğu kadının, yalnızca başarıyı yakalamak için yalan söylemekten kaçınmayacağı düşünüyorum.	455	1	7	3,74	1,73
5. Çoğu zaman kadınlara itimat etmemek daha güvenlidir.	455	1	7	3,28	1,68
6. Kadınlar gözden düşüklerinde, hile ve yalana başvurabilirler.	455	1	7	4,07	1,81
7. Kadınlar, beni çok kolay öfkeli edebilir.	455	1	7	4,44	1,72
8. Hayatımdaki (diğer) kadınlar tarafından haksızlığa uğradığıma eminim.	455	1	7	4,63	1,74
9. Bazen kadınların sadece etrafta dolanmaları bile canımı sıkabiliyor.	455	1	7	5,90	1,59
10. Yaşadığım sorunların çoğundan kadınlar sorumludur.	455	1	7	5,77	1,53

Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Yapı Geçerliliği

Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla, Kırıkkale Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören lisans öğrencilerinden toplanan verilerin, Açımlayıcı Faktör Analizine (AFA) uygunluğunu test etmek amacıyla, KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) katsayısı ve Barlett Sphericity test analizleri yapılmıştır. Büyüköztürk'ün (2007) belirttiğine göre verilerin faktör analizine uygunluğunda; KMO katsayısının .60'dan yüksek ve Barlett Sphericity testinin anlamlı olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2007 s.126). Yapılan analiz sonucunda, bu çalışma kapsamında, KMO katsayısı .79 ve Barlett Sphericity ($X^2 = 1035,461$; $sd:45$; $p < 0.001$) testi anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar, örneklemden elde edilen verilerin Açımlayıcı Faktör Analizine uygun olduğunu göstermektedir.

AFA ile ölçeğin, faktör yapısının belirlenmesinde, temel bileşenler analizi ile eksen döndürme tekniklerinden dik eksen döndürme (varimax) tekniği uygulanmıştır. Ölçeğin orijinal formu ile uyumlu bir yapı elde etmek amaçlandığı için temel bileşenler analizi ve dik eksen döndürme faktör çözümlemesi tek faktör ile sınırlandırılmıştır. Kadın düşmanlığı ölçeğinin faktör sınırlaması yapılmadan önce orijinal ölçekten farklı toplam varyansın %58,5'inin açıklandığı üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Faktör sınırlaması yapıldıktan sonra toplam varyansın %33,85'inin açıklandığı tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Sonuçlar Tablo 3'de yer almaktadır.

Açımlayıcı faktör analizi sonuçları, Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçeye uyarlanmış halinin, orijinal ölçekten farklı olarak 3 boyutlu bir yapısının olduğunu ortaya koymuştur. Bu üç faktörlü yapının; 1. Faktörünün özgün değeri 3,385 olup, 1., 4., 5. ve 6. maddeler bu faktör altında yer almaktadır. Birinci faktör toplam varyansın %33,85'ini açıklamaktadır. Bu faktör altında toplanan maddelerin madde yük değerleri .47 ile .80 arasında değişmektedir. 2. Faktör toplam varyansın %12,68'ini açıklamakta ve özgün değeri 1,268 olarak belirlenmiştir. 7., 8., 9. ve 10. maddeler, 2. Faktör altında yer almakta olup, madde yük değerleri .56- .84 arasındadır. Ölçekte yer alan son faktörün özgün değeri 1,195'dir. 3. Faktör toplam varyansın %11,95'ini

açıklamaktadır. Bu faktör, “Çoğu kadının doğruyu söylediğine inanırım.” ve “Genellikle kadınlarla aynı fikri paylaşıyorum” olmak üzere iki maddeden oluşmaktadır. Bu iki maddenin madde yük değerleri sırasıyla .82 ve .80’dir. Ancak Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışması kapsamında açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan üç faktörlü yapının adlandırılmasında sorun yaşanması, 3. faktörün iki maddeden oluşması ve bu faktörün güvenilirlik analizlerinin oldukça düşük çıkması sonucu ölçeğin orijinal formunda olduğu gibi tek bir faktör altında toplanmasına karar verilmiştir.

Kadın düşmanlığı ölçeğinin faktör sınırlaması yapıldıktan sonra özgün değeri 3,385 olan ve toplam varyansın %33,85’inin açıklandığı tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu tek faktör altında yer alan maddelerin, madde yük değerleri .40 ile .71 arasında yer almaktadır.

Tablo 3. Kadın Düşmanlığı Ölçeğine Uygulanan Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Maddeleri	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	Tek Faktörlü Yapı
6. Kadınlar gözden düştüklerinde, hile ve yalana başvurabilirler.	,80			,71
4. Çoğu kadının, yalnızca başarıyı yakalamak için yalan söylemekten kaçınmayacağı düşünüyorum.	,76			,56
5. Çoğu zaman kadınlara çok fazla itimat etmemek daha güvenlidir.	,69			,64
1. Çoğu zaman kadınların erkeklerle sadece onları kızdırmak ya da zarar vermek için flört ettiğini düşünürüm.	,47			,47
10. Yaşadığım sorunların çoğundan kadınlar sorumludur.		,84		,66
9. Bazen kadınların sadece etrafta dolanmaları bile canımı sıkabiliyor.		,82		,58
8. Hayatımdaki diğer kadınlar tarafından haksızlığa uğradığıma eminim.		,60		,63
7. Kadınlar, beni çok kolay öfkeli edebilir.		,56		,70
3. Genellikle kadınlarla aynı fikri paylaşıyorum			,82	,45
2. Çoğu kadının doğruyu söylediğine inanırım.			,80	,40
Özgün değer	3.385	1.268	1.195	3.385
Açıklanan Varyans (%)	33.85	12.68	11.95	33.85
Cronbach Alfa	,69	,74	,56	,78

Ölçüt-bağımlı geçerlik: Kadın düşmanlığı ölçeğinin, daha önceden belirlenmiş olan dış ölçüt ile ilişkisini incelemek amacıyla Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilmiş olan “Toplumsal Cinsiyet Algısı” ölçeği ile ilişkisi incelenmiştir. Yapılan pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre kadın düşmanlığı ölçeği ile toplumsal cinsiyet algısı arasında 0.001 düzeyinde negatif yönlü ($r=-.331$; $p<0.001$) anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Güvenirlik: Kadın düşmanlığı ölçeğinin güvenilirlik düzeyini belirlemede, Cronbach alfa güvenilirliğine bakılmıştır. Ölçeğin, faktör sınırlaması yapılmadan 3 alt boyutunun ayrı ayrı Cronbach alfa düzeyleri sırası ile 1. Faktör için .69, 2. Faktör için .74 ve 3. Faktör için .56 olarak hesaplanmıştır. Daha sonra ölçek tek boyutlu olarak sınırlanmıştır ve tek boyutlu ölçeğin Cronbach alfa değeri .78 olarak hesaplanmıştır. Tablo 4’de ölçeğin tek boyutlu yapısı için madde toplam korelasyonlar ile ortalama farklarını test etmek için dağılımın en düşük puana sahip alt %27’lik ($n=123$) ve en yüksek puana sahip üst %27’lik dilimleri ($n=123$) arasındaki puanların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçları yer almaktadır.

Kadın Düşmanlığı Ölçeğinde yer alan tüm maddeler için düzeltilmiş madde toplam korelasyonların .32 ile .58 arasında değiştiği ve %27’lik alt ve %27’lik üst grupların madde puanlarının karşılaştırılmalarına ilişkin t-

testi sonuçlarının anlamlı ($p<0.001$) olduğu görülmektedir. Buna göre kadın düşmanlığı ölçeğinin tek faktörlü yapısının güvenilirliğinin yüksek ve aynı davranışı ölçmeye yönelik oldukları söylenebilir.

Tablo 4. Kadına Düşmanlığı Ölçeği Maddeleri Düzeltmiş Madde Toplam Test Korelasyonu ve %27'lik Alt-Üst Dilim Grupların Madde Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T-testi Sonuçları

Ölçek Maddeleri	Grup	N	Ort.	S	t-test	Düzeltilmiş madde toplam korelasyonları
M1	%27'lik alt	123	4,4	1,9	-10,015**	,450
	%27'lik üst	124	6,4	1,2		
M2	%27'lik alt	123	3,4	1,8	-5,684**	,427
	%27'lik üst	124	4,7	1,7		
M3	%27'lik alt	123	3,8	1,9	-2,931**	,487
	%27'lik üst	124	4,5	1,9		
M4	%27'lik alt	123	2,7	1,4	-10,923**	,576
	%27'lik üst	124	4,9	1,7		
M5	%27'lik alt	123	3,4	1,6	-15,019**	,527
	%27'lik üst	124	6,1	1,2		
M6	%27'lik alt	123	2,8	1,5	-17,799**	,470
	%27'lik üst	124	6,0	1,3		
M7	%27'lik alt	123	3,1	1,5	-15,879**	,418
	%27'lik üst	124	6,0	1,3		
M8	%27'lik alt	123	3,3	1,4	-14,409**	,494
	%27'lik üst	124	5,9	1,4		
M9	%27'lik alt	123	4,9	1,9	-10,825**	,387
	%27'lik üst	124	6,8	0,7		
M10	%27'lik alt	123	4,6	1,7	-13,637**	,321
	%27'lik üst	124	6,8	0,7		

** $P<0.001$

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin, kadın düşmanlığına ilişkin ortalama puanlarının, cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaştığı ($t=6.781$, $sd=453$; $p<0.001$); puan ortalamaları incelendiğinde, kadın öğrencilerin ortalama puanlarının (Ort.=49,3; $S=9,0$), erkek öğrencilerden (Ort.=43,0; $S=9,1$) yüksek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, Tek Faktörlü Varyans analizi sonucunda, öğrencilerin yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim yerine göre kadın düşmanlığı ölçeği ortalama puanlarının istatistiksel olarak farklılaştığı sonucuna varılmıştır ($F=9.156$; $sd=2-452$; $p<0.001$). Öğrencilerin kadın düşmanlığı puanlarının hangi kategori ya da kategorilerdeki yerleşim birimi arasındaki farktan kaynaklandığını belirlemek için uygulanan çoklu karşılaştırma testi (Scheffé testi) sonucuna göre yaşamını köyde sürdürenler ile (Ort.=43,3; $S=9,8$) ilçede sürdürülenler (Ort.=48,8; $S=9,0$) ve yaşamını ilçede sürdürenler (Ort.=48,8; $S=9,0$) ile ilde sürdürenler (Ort.=48,0; $S=9,3$) arasındaki farklardan kaynaklandığı belirlenmiştir (Tablo 5). Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ($F=0.182$; $sd=3-451$; $p>0.05$), öğrenim süresince ikametgahları ($F=1.324$; $sd=4-450$; $p>0.05$) ve ebeveynlerin birlikte olma durumları ($t=-0.578$; $sd=453$; $p>0.05$) ile kadın düşmanlığı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Kadın Düşmanlığı Ölçeği ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

Demografik Değişkenler	N	%	Ort.	S	İstatistiksel Analiz	Çoklu Karşılaştırma Testi
Cinsiyet						
Kadın	321	70,5	49,3	9,0	t=6.781; sd=453; p=.000	
Erkek	134	29,5	43,0	9,1		
Öğrenim Görülen Sınıf						
1. Sınıf	106	23,3	46,9	11,1	F=0.182; sd=3- 451; p=.908	
2. Sınıf	180	39,6	47,8	8,3		
3. Sınıf	86	18,9	47,5	9,5		
4. Sınıf	83	18,2	47,6	9,6		
Yaşamın Sürdürüldüğü Yer						
Köy	74	16,3	43,3	9,8	F=9.156; sd=2- 452; p=.000	Köy – İlçe İlçe – İl
İlçe	132	29,0	48,8	9,0		
İl	249	54,7	48,0	9,3		
İkametgâh						
Aile ile birlikte	80	17,6	46,4	11,5	F=1.324; sd=4- 450; p=.260	
Akraba yanında	7	1,5	50,1	12,8		
Evde(kira) arkadaşlar ile birlikte	80	17,6	46,1	7,9		
Evde (kira) tek başına	7	1,5	45,0	12,0		
Yurtta	281	61,8	48,2	9,0		

Tartışma ve Sonuç

Kadın düşmanlığı (mizojini), en genel şekli ile kadınlara karşı her türlü önyargı, nefret, düşmanca tutum, tavır ve davranışların sergilenmesini ifade eder. Özellikle toplumların sosyal ve kültürel unsurlarıyla şekillenen kadın düşmanlığı (mizojini), kadınların; sosyal, ekonomik ve politik yaşamdan dışlanmasına neden olmakta ve kendi cinsiyet kimliğiyle yaşamlarını sürdürmelerini engellemektedir. Bu durum, erkek egemenliğiyle ve ataerkil toplum pratikleriyle pekişmekte ve kadınların aleyhine, toplumsal ve bireysel sorunların oluşmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla, ataerkil toplumsal yapı içerisinde, kadınlar hem özel hem de kamusal alanda, pek çok sorunla karşılaşmakta ve bu sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır.

Feminist yaklaşım ve uygulamaların kadın düşmanlığı, toplumsal cinsiyet, cinsiyetçilik, cinsiyet temelli şiddet, cinsiyet ayrımcılığı ve kadına yönelik şiddet konularında farkındalık geliştirmiş olması, bir anlamda ataerkil ve eril toplum yapısının, kadını ikincilleştirdiğini de teyit etmektedir. Bu nedenle, söz konusu maduniyeti (ikincilleştirme) yaratan kadın sorunlarıyla ilgili araştırmaların önemsenmesi ve artması gerekmektedir. Esasen, bu tür çalışma ve çabalarla beraber, kadın refahına katkı sağlanması da amaçlanır. Bu çalışmada da benzer bir çaba güdülerek, Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin yapılarak Türkçe psikometrik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Check ve arkadaşları tarafından (1985) geliştirilen, Lonsway ve Fitzgerald (1995) tarafından revize edilen Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe formunun geçerliği kapsam, yapı ve ölçüt-bağımlılık geçerliği ile güvenilirliği test edilmiştir. Böyle bir ölçeğin, Türkçeye uyarlanması ile özellikle toplumsal cinsiyet alanında, toplumsal düzeyde cinsel istismardan kadına yönelik şiddete kadar mevcut kadın sorunlarını anlama noktasında, kadın düşmanlığının etkisini, önemini ve bu sorunlarla ilişkisini ortaya koyan çalışmalar için yararlı olabileceği düşünülmüştür.

Kadın düşmanlığı ölçeğinin, Türkçeye uyarlanması için öncelikle kapsam ve dil geçerliği sağlanmıştır. Kadın düşmanlığı ölçeğinin, yapı geçerliğini test etmek amacıyla uygulanan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonuçları, ölçeğin orijinal formu ile farklılıklar göstermiştir. Ölçeğin üç boyutlu olarak bir yapı göstermesinin yanı sıra orijinal formunda olduğu gibi tek boyutlu formunun da uyum verdiği görülmüştür. Kadın düşmanlığı

ölçeğinin tek boyutlu yapısının toplam varyansın %33,85'ini açıkladığı bulunmuştur. Sosyal bilimlerde geçerlik çalışmaları kapsamında tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30 ve daha fazla olması yeterli olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2007:125). Bir ölçek geçerliğinin test edilmesinde, madde yük değerlerinin yüksek olması beklenilir. Madde yük değerleri, bir faktör yapısı altında toplanan maddelerin yüksek düzeyde ilişki verdiğini, bu maddelerin birlikte bir yapıyı ölçtüğü anlamını taşımaktadır. Genellikle, bir faktör yapısı içinde madde yük değerlerinin 0,45 ve daha yüksek olması beklenilir. Ancak sosyal bilimlerde, bir ölçek içinde sınırlı sayıda madde için bu değer 0,30'a kadar çekilebilmektedir (Büyüköztürk, 2007:124). Yapılan bu çalışma içerisinde de kadın düşmanlığı ölçeğinin üç boyutlu yapısının madde yük değerlerinin 0,45'den yüksek olduğu bulunmuştur. Ölçek tek faktörlü yapısının madde yük değerleri 0,71 ile 0,40 arasında değiştiği belirlenmiştir. 0,45'in altında olan tek bir madde (Çoğu kadının doğruyu söylediğine inanırım) bulunması, literatürde belirtilen sınırlar içinde kalmasından dolayı, tek faktörlü yapı, kabul edilebilir düzeydedir.

Kadın düşmanlığı ölçeğinin dış ölçütlerle ilişkisini incelemek amacıyla, literatürde sıklıkla kullanılan Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (Altınova ve Duyan, 2013) ile korelasyonuna bakılmıştır. Eşzamanlı olarak uygulanan kadın düşmanlığı ve toplumsal cinsiyet algısı ölçeklerinin Pearson korelasyon analizi sonucunda, iki ölçek arasında orta düzeyde negatif ve anlamlı ($r=-0.33$, $p<0.001$) bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile kadın düşmanlığı arttıkça toplumsal cinsiyet algısı puanları düşmektedir. Bu sonuçla beraber, toplumsal cinsiyet algısı daha olumlu iken -ki bu olumluluk duyarlılığı da içermekte- kadına yönelik düşmanlığın azaldığı görülmüştür. Bu açıdan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen ataerkil toplum anlayışının kadın düşmanlığını artırdığı da söylenebilir.

Kadına Düşmanlığı Ölçeğinin (KDÖ) güvenilirliğini belirlemek amacıyla, Cronbach alfa, madde toplam puan korelasyonları ve %27'lik alt dilim-üst dilim puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin t-testi analizleri uygulanmıştır. Cronbach alfa güvenilirliği öncelikle açılımlı faktör analizi ile elde edilen üç boyutlu yapıya uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre Cronbach alfa sırasıyla 1. boyut için .69, 2. boyut için .74 ve 3. boyut için .56 olarak hesaplanmıştır. Ancak Büyüköztürk'e (2007) göre bir ölçek aracının güvenilirliğinin kabul edilebilir olması için .70 ve daha yüksek olması gerektiği belirtilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar, ölçeğin üç boyutlu yapısının güvenilirlik ölçütlerini karşılamadığı görülmektedir. Kadın düşmanlığı Ölçeğinin tek boyutlu olarak sınırlandırılması sonucu, Cronbach alfa değerinin .78 olduğu belirlenmiştir. Kadın düşmanlığı ölçeğinin kullanıldığı farklı çalışmalarda da ölçeğin tek boyutlu yapısının dikkate alındığı ve güvenilirlik düzeyinin .70 ve daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Örneğin kadın düşmanlığı ölçeğinin Cronbach alfa güvenilirliği Abbey ve McAuslan (2004) .90, Cowan vd. (1998) .75, Hunter vd. (2007) .81, Forbes vd. (2004) .78, Logan-Greene ve Davis (2011) .87 olarak rapor etmiştir. Çalışma kapsamında, ayrıca ölçeğin madde toplam korelasyonunun .32 ile .58 arasında olduğu bulunmuştur. Madde toplam korelasyonlarında, genel olarak .30 ve daha yüksek olan maddelerin, bireyleri iyi derece de ayırt ettiği, .20- .30 arasında kalan maddelerin, zorunlu görülmesi durumunda teste alınabileceği veya maddelerin düzeltilmesi gerektiği, .20'den daha düşük maddelerin ise teste alınmaması gerektiği kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2007:171). Bu açıdan değerlendirildiğinde, ölçeğin madde toplam korelasyonları açısından yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Ayrıca kadın düşmanlığı puanlarının demografik değişkenlerden cinsiyet ($t=6.781$, $sd=453$; $p<0.001$) ile arasındaki ilişkinin önemli olduğu ve bu önemin kadın öğrencilerden kaynaklandığı gözlenmiştir. Bu durumda kadın katılımcıların, kadınların maduniyetine yol açan geleneksel cinsiyet rollerini onayladığı ve idealleştirdiği söylenebilir (Forbes vd., 2004). Bunun yanı sıra kadınların, kadın düşmanlığının, kişisel faktörlerden (öz güven düşüklüğü, genç olma, kadınlarla daha fazla etkileşim içinde olma gibi) de kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Cowen ve arkadaşları (1998) tarafından kadınların, kadına yönelik düşmanlığını belirlemek amacıyla yaptıkları bir çalışmada, kişisel ve cinsel hayattan keyif almama, öz güven eksikliği, erkeğe duygusal bağımlılık ve yaş değişkeninin önemli bir etken olduğu belirlenmiştir. Çalışmada, genç kadınların orta ve ileri yaştaki kadınlara göre hemcinsleri ile daha çok rekabet içinde oldukları bulunmuştur. Yapılan bu çalışmadan elde edilen sonuçlar Cowen ve arkadaşlarının (1998) araştırma sonuçlarını da destekler niteliktedir. Aynı zamanda kadın düşmanlığı ile öğrencilerin yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim birimleri ($F=9.156$; $sd=2-452$; $p<0.001$) arasında da anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlenmiştir. Kadın düşmanlığı puan ortalamasının, köy yaşamını sürdürmüş olan öğrenciler arasında düşük (Ort.=43,3; S=9,8), ilde (Ort.=48,0; S=9,3) ve ilçede (Ort.=48,8; S=9,0) yaşamını sürdürenlerde daha yüksek olması pek çok farklı nedenden kaynaklanabilir. Örneğin köy ortamında nüfusun az olması, bireylerin birbirlerini tanımaları, rekabet ortamının olmaması ve geleneksel rollere bağlılığın yüksek olması, diğer taraftan il ve ilçelerde nüfusun daha yoğun olması, rekabetin olması vb. faktörler etkili olabilmektedir.

Yapılan çalışmalarda ölçeğin geliştirilmiş olduğu toplum yapısı içinde gerçekleştirilen çalışmalarda genellikle tek faktörlü yapısının korunduğu gözlenmiştir. Bu durumda, ölçeğin, farklı bir kültürde, ilk defa geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının yürütülmesi nedeniyle literatüre paralellik göstermesi açısından tek faktörlü yapısının korunması, daha güvenilir sonuçların elde edilmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte, ölçeğin özgün formu ile uyarlama formu karşılaştırıldığında, özgün formun daha geçerli ve güvenilir değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebinin ise kültürel farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu çalışma, görece öğretim müfredatı ve anlayışı bakımından toplumsal cinsiyete karşı daha duyarlı olduğu düşünülen sosyal hizmet bölümü öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan sonraki çalışmaların daha geniş ve homojen olmayan katılımcı gruplarıyla yapılması önerilmekte, ülke özelinde ölçeğin kullanımıyla beraber kadın düşmanlığı ile çocukluk travması veya deneyimi olarak erkek çocuğun ihmal ve istismarı; cinsel istismar; kadına yönelik şiddet; aile içi şiddet; saldırganlık gibi etken veya faktörler arasındaki ilişkinin anlaşılacağı veya ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abbey, Antonia ve Pam McAuslan. "A Longitudinal Examination of Male College Students' Perpetration of Sexual Assault" *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 72, no. 5, (2004): 747-756.
- Altınova, Hüseyin H. ve Veli Duyan. "Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" *Toplum ve Sosyal Hizmet* 24, no. 2 (2013): 9-22.
- Baydar, Veysi. "Popüler Kültürde Mizojini" *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Academic Journal* 8, no. 12 (2013): 151-165.
- Baydar, Veysi. *Feminist Sosyal Hizmet Perspektifinden Popüler Yabancı Dizilerde Kadın Düşmanlığının İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014.
- Beauvoir, Simon. *Kadın İkinci Cins I: Genç Kızlık Çağı* (Çev.) Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınları, 1993).
- Bourdieu, Pierre. *Eril Tahakküm* (2. Baskı) (Çev.) Bediz Yılmaz (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2015).
- Campbell, Jacquelyn. "Misogyny and Homicide of Women" *Advances in Nursing Science* 3, no. 2 (1981): 67-85.
- Check, James V. vd. "On Hostile Ground" *Psychology Today* 19, no. 4 (1985): 56-61.
- Comrey, Andrew L. ve Howard Lee B. *A First Course in Factor Analysis* (2nd edition). (New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1992)
- Cowan, Gloria, vd. "Women's Hostility Toward Women" *Psychology of Women Quarterly* 22, (1998): 267-284.
- DeGue, Sarah ve David DiLillo. "Understanding Perpetrators of Nonphysical Sexual Coercion: Characteristics of Those Who Cross the Line" *Violence and Victims* 19, no. 6 (2004): 673-688.
- DeGue, Sarah vd. "Are All Perpetrators Alike? Comparing Risk Factors for Sexual Coercion and Aggression." *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment* 22, no. 4 (2010): 402-426.
- Donovan, Josephine. *Feminist Teori* (Çev.) Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005)
- Forbes, Gordon B. vd. "First- and Second-Generation Measures of Sexism, Rape Myths and Related Beliefs, and Hostility Toward Women" *Violence Against Women* 10, no. 3 (2004): 236-261.

- Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi* (7.Baskı) (Çev.) Hülya Uğur Tanrıöver (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017)
- Holland, Jack. (2006). *Misogyny: The World's Oldest Prejudice* (New York: Carroll and Graf Publishers, 2006)
- Kırhoğlu, Huriye İrem K. vd. Şarkılarda Kadına Yönelik Şiddetin İzleri: Niteliksel Bir Çalışma. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, no. 8 (2016): 6-30.
- Kline, Rex B. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (2nd edition) (New York: The Guilford Press, 2005)
- LeBreton, James M. vd. "The Relative Importance of Psychopathy-Related Traits in Predicting Impersonal Sex and Hostile Masculinity." *Personality and Individual Differences* 55, no. 7 (2013): 817-822.
- Logan-Greene, Patricia ve Kelly Davis. "Latent Profiles of Risk Among A Community Sample of Men: Implications for Sexual Aggression" *Journal Interpersonal Violence* 26, no. 7 (2011): 1463-1477.
- Lonsway, Kimberly Ann ve Louise Foster Fitzgerald. "Attitudinal Antecedents of Rape Myth Acceptance: A Theoretical and Empirical Reexamination" *Journal of Personality and Social Psychology* 68, no. 4 (1995): 704-711.
- Millett, Kate. *Cinsel Politika* (Çev.) Seçkin Selvi (İstanbul: Payel Yayınları, 1987).
- Pakdemirli, Nur M. "Kadın Sömürsünün Temelleri: Gelenek, Din ve Eğitim Bağlamında Bir Değerlendirme", (Ed. Fatma Zehra Fidan, Duygu Alptekin), *Kadın Bedeni ve İstismarı* (İstanbul: Opsiyon Yayınları, 2015).
- Plumwood, Val. *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. (Çev.) Başak Ertür (İstanbul: Metis, 2004).
- Valls, Rosa vd. "Breaking the Silence at Spanish Universities: Findings From the First Study of Violence Against Women on Campuses in Spain." *Violence Against Women* 22, no. 13 (2016):1519 – 1539.
- Vivolo-Kantor, Alana M. vd. "The Mediating Effect of Hostility Toward Women on The Relationship Between Childhood Emotional Abuse and Sexual Violence Perpetration." *Violence and Victims* 28, no. 1 (2013): 178-191.
- Warren, Karen J. "The Power and The Promise of Ecological Feminism" *Environmental Ethics* 12, no. 2 (1990): 125-146.
- Weitzer, Ronald ve Charis E. Kubrin. "Misogyny in Rap Music: A Content Analysis of Prevalence and Meanings" *Men and Masculinities* 12, no. 1 (2009): 3-29.
- Zawacki vd. "Perpetrators of Alcohol-Involved Sexual Assaults: How Do They Differ from Other Sexual Assault Perpetrators and Nonperpetrators?" *Aggressive Behavior* 29, no. 4 (2003): 366-380.